

**PARTICULARITĂȚILE BULLYING-LUI
FAȚĂ DE ELEVII
CU CERINȚE EDUCAȚIONALE SPECIALE
Studiu**

Alianța ONG-urilor active în domeniul
Protecției Sociale a Copilului și Familiei

Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

PARTICULARITĂȚILE BULLYING-LUI FAȚĂ DE ELEVII CU CERINȚE EDUCAȚIONALE SPECIALE

Studiu

Bălți, 2023

Recomandat spre publicare de Consiliul Facultății de Științe ale Educației, Psihologie și Arte, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți (proces-verbal nr. 4 din 25 octombrie 2023)

Studiul a fost realizat în cadrul Proiectului „Împreună pentru Educație de Calitate” implementat de Asociația Alianța ONG-urilor active în domeniul Protecției Sociale a Copilului și Familiei (APSCF) din Republica Moldova cu suportul financiar oferit de Liechtenstein Development Service (LED).

Analiza și constatările acestui raport, interpretările și concluziile aparțin autorilor și nu reflectă opinia finanțatorului.

Echipe de cercetare:

Tatiana ȘOVA, conf. univ., dr., Decana Facultății de Științe ale Educației, Psihologie și Arte din cadrul Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți
Veronica RUSOV, asist. univ., Coordonatoarea Centrului de resurse pentru educația incluzivă din cadrul Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți

Recenzenți:

Zenobia NICULIȚĂ, lect. univ., dr., Universitatea Adventus din Cernica, România
Aurelia BEȚIVU, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Echipe de cercetare mulțumește unităților școlare implicate în culegerea datelor.

APSCF exprimă mulțumiri tuturor partenerilor care s-au implicat activ și au contribuit la realizarea cercetării.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Particularitățile Bullying-ului față de elevii cu cerințe educaționale speciale : Studiu / Alianța ONG-urilor în domeniul Protecției Sociale a Copilului și Familiei (APSCF) ; Univ. de Stat „Alec Russo” din Bălți ; echipe de cercetare: Tatiana Șova, Veronica Rusov. – Bălți : [S.n.], 2023 (CEUUS). – 101 p. : tab., grafice. – Cerințe de sistem: PDF Reader. – Bibliogr.: p. 80-84 (81 tit.). – Editat cu suportul financiar al Liechtenstein Development Service (LED).

ISBN 978-9975-50-313-6 (PDF).

CUPRINS

LISTA ABREVIERILOR	4
LISTA FIGURILOR	4
ARGUMENT	5
I. BULLYING-UL FAȚĂ DE ELEVII CU CERINȚE EDUCAȚIONALE SPECIALE: PRECIZĂRI CONCEPTUALE	8
II. DESIGNUL CERCETĂRII	28
2.1. Scopul și obiectivele cercetării	28
2.2. Întrebările cercetării.....	28
2.3. Eșantionul cercetării.....	28
2.4. Metode și instrumente de cercetare	30
III. REZULTATE CERCETĂRII.....	31
3.1. Cunoștințe despre bullying-ul bazat pe dizabilitate	31
3.2. Cauzele bullying-ului	35
3.3. Rolurile de grup într-o situație de bullying	36
3.4. Tipurile și formele de bullying la care sunt supuși elevii cu CES	43
3.5. Localizarea în spațiu și timp a bullying-ului față de elevii cu CES	44
3.6. Frecvența manifestării bullying-ului față de elevii cu CES	45
3.7. Consecințele bullying-ului asupra elevilor cu CES	46
3.8. Prevenirea bullying-ului față de elevii cu CES	50
3.9. Strategii de intervenție în situațiile de bullying cu implicarea elevilor cu CES	51
3.10. Direcții de intervenție	53
3.11. Etapele de intervenție	54
3.12. Experiențe de intervenție în situațiile de bullying față de elevii cu CES	61
3.13. Implicarea părinților în gestionarea situațiilor de bullying	63
3.14. Greșeli comise în prevenirea și intervenția în situații de bullying în școli ..	65
CONCLUZII	67
RECOMANDĂRI.....	70
BIBLIOGRAFIE.....	80
ANEXE	85
Anexa 1. Chestionar privind bullying-ul elevilor cu CES pentru membri SAP	85
Anexa 2. Chestionar privind bullying-ul elevilor cu CES pentru cadrele didactice și cadre didactice de sprijin	89
Anexa 3. Chestionar privind bullying-ul elevilor cu CES pentru elevi.....	97

LISTA ABREVIERILOR

APSCF	Alianța ONG-urilor active în domeniul Protecției Sociale a Copilului și Familiei
CMI	Comisia multidisciplinară intrașcolară
CNPAC	Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii
CD	Cadre didactice
CES	Cerințe educaționale speciale
CDS	Cadrul didactic de sprijin
CREI	Centrul de resurse pentru educația incluzivă
SAP	Serviciul de asistență psihopedagogică

LISTA FIGURILOR

Figura 1.1. Rolurile de grup într-o situație de bullying (BPB, 2016)	
Figura 3.1. Termenii prin care este definit conceptul de bullying	31
Figura 3.2. Gradul de informare cu privire la bullying-ul față de elevii cu CES	33
Figura 3.3. Delimitarea diferențelor dintre conceptul de „bullying” și „agresivitate”	34
Figura 3.4. Gradul de acord cu miturile despre bullying al membrilor SAP și cadrelor didactice	34
Figura 3.5. Cauzele bullying-ului	35
Figura 3.6. Cel mai frecvent rol al elevilor cu CES în situația de bullying	36
Figura 3.7. Persoanele care supun bullying-ului elevii cu CES	37
Figura 3.8. Comportamentul agresorului	38
Figura 3.9. Categoriile de elevi cu CES supuși cel mai frecvent bullying-ului	39
Figura 3.10. Comportamente ale elevului CES cu rol de victimă a bullying-ului	40
Figura 3.11. Motivele elevului cu CES de a ascunde cazul de bullying	41
Figura 3.12. Comportamentul observatorului în situația de bullying	42
Figura 3.13. Apărătorii elevilor cu CES supuși bullying-ului în viziunea elevilor	42
Figura 3.14. Modul în care sunt supuși bullying-ului elevii cu CES	43
Figura 3.15. Tipurile de bullying la care sunt supuși cel mai frecvent elevii cu CES	43
Figura 3.16. Spațiul cu probabilitate înaltă de producere a situațiilor de bullying față de elevii cu CES	44
Figura 3.17. Perioada în care cel mai frecvent elevul cu CES poate fi supus bullying-ului	45
Figura 3.18. Frecvența bullying-ului față de elevii cu CES la nivelul instituției de învățământ	46
Figura 3.19. Consecințele bullying-ului asupra elevului cu CES	46
Figura 3.20. Consecințele bullying-ului asupra agresorului elevului cu CES	47
Figura 3.21. Consecințele bullying-ului asupra elevilor cu CES	48
Figura 3.22. Consecințele bullying-ului elevilor cu CES asupra colegilor de clasă	49
Figura 3.23. Gradul de aplicare a strategiilor de prevenire a bullying-ului elevilor cu CES	50
Figura 3.24. Gradul de utilizare a strategiilor de intervenție la nivel de context în situațiile de bullying	51
Figura 3.25. Gradul de aplicare a strategiilor de intervenție la nivel de consecințe în situațiile de bullying	52
Figura 3.26. Direcții de intervenții adresată copiilor care manifestă comportamente de bullying	53
Figura 3.27. Direcții de intervenție adresată copilului care este țintă a bullying-ului	54
Figura 3.28. Modalități de identificarea a cazurilor de bullying față de elevii cu CES	55
Figura 3.29. Modalități de investigare a cazurilor de bullying cu implicarea elevilor cu CES	56
Figura 3.30. Modalități de realizare a asistenței elevilor cu CES implicați în bullying	57
Figura 3.31. Strategii de ghidare a discuției cu elevul suspus acțiunilor de bullying	58
Figura 3.32. Modalități de monitorizare a situației de bullying față de elevii cu CES	59
Figura 3.33. Modalități de închidere a cazului de bullying față de elevii cu CES	60
Figura 3.34. Experiențe înregistrate în intervenția în situațiile de bullying față de elevii cu CES	62
Figura 3.35. Modalități de implicare a părinților în situațiile de bullying	64
Figura 3.36. Greșeli în prevenirea și intervenția situațiilor de bullying față de elevii cu CES	66

ARGUMENT

Bullying-ul față de elevii cu CES în Republica Moldova este o problemă importantă și actuală, care necesită atenție imediată și măsuri concrete, care ar asigura respectarea drepturilor și bunăstării acestor copii pentru construirea unei societăți echitabile și incluzive.

Republica Moldova, s-a angajat să respecte drepturile omului și să promoveze egalitatea. Copiii cu CES au dreptul la o educație de calitate și la un mediu școlar sigur și incluziv. Bullying-ul subminează aceste drepturi și perpetuează discriminarea și poate avea un impact devastator asupra sănătății mentale a copiilor cu CES, condiționând anxietatea și izolarea socială.

Bullying-ul poate împiedica incluziunea socială a copiilor cu CES, care, în mod deosebit, au nevoie să se simtă acceptați și sprijiniți în mediul școlar pentru a-și atinge potențialul maxim de dezvoltare. Promovarea conștientizării cu privire la bullying și crearea unor politici și programe anti-bullying în școli sunt esențiale pentru toți actorii educaționali. Elevii, profesorii și părinții au nevoie de strategii concrete și complexe pentru prevenirea și gestionarea cazurilor de bullying.

Republica Moldova își propune să modernizeze și să aducă în concordanță cu standardele europene sistemul de promovare și respectare a drepturilor copilului, inclusiv prevenirea bullying-ului. În același timp, se angajează să asigure pe deplin drepturile copilului în conformitate cu tratatele internaționale ratificate de către Republica Moldova. Cadrul legislativ național care reglementează prevenirea și combaterea bullying-ului include:

- Constituția Republicii Moldova (Art. 24, Art. 50).
- Codul penal al Republicii Moldova (Art. 189, Art. 177. Art. 173).
- Codul contravențional al Republicii Moldova (Art. 70).
- Codul civil al Republicii Moldova (Art. 16).
- Legea cu privire la libertatea de exprimare.
- Legea nr. 338 din 15-12-1994 privind drepturile copilului.
- Legea privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți nr. 140 din 14.06.2013.
- Legea nr. 30 din 07-03-2013 cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației.
- Legea privind protecția datelor cu caracter personal nr. 133 din 08.07.2011.
- Legea nr. 123 din 18-06-2010 cu privire la serviciile sociale.
- Legea nr. 198/2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat.
- Legea nr. 45 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie.
- HG nr. 270 din 08-04-2014 cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor-victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului.
- HG nr. 143/2018 din 12.02.2018 pentru aprobarea Instrucțiunii cu privire la mecanismul de cooperare intersectorială pentru prevenirea primară a riscurilor privind bunăstarea copilului
- HG nr. 944 din 14-11-2014 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”.
- HG nr. 734 din 09-06-2016 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pentru susținerea populației de etnie romă din Republica Moldova pe anii 2016-2020.
- Strategia de incluziune socială pentru perioada 2018-2021.
- Planul de Acțiuni privind promovarea siguranței pe Internet a copiilor și adolescenților, pentru anii 2017-2020, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 212 din 5 aprilie 2017, una

-
- din activități ține de dezvoltarea cadrului legal și de cooperare națională pentru contracararea producerii și distribuirii conținutului ilegal, a acostării și hărțuirii online.
- Planul de acțiuni pentru anii 2016-2020 privind implementarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 835 din 4 iulie 2016, care se referă la Prevenirea și combaterea violenței, neglijării și exploatării copiilor, precum și promovarea practicilor nonviolente în creșterea și educarea copiilor.
 - Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020. Planul de acțiuni pentru implementarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020.
 - Standardele de calitate pentru instituțiile de învățământ primar și secundar general din perspectiva școlii prietenoase elevului, Ordinul ME nr. 970 din 11 octombrie 2013.
 - Ordinul MECC nr. 77 din 22 februarie 2013 și Ordinul nr. 1049 din 10.10.2014, prin care este aprobată Procedura de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului și indicatorii de monitorizare.
 - Ordinul MECC nr. 1090 din 29 decembrie 2016 cu privire la aprobarea Instrucțiunii privind evaluarea și dezvoltarea comportamentului elevilor din învățământul primar și secundar general.
 - Ordinul MECC nr. 60 din 17 februarie 2014 cu privire la punerea în aplicare a Regulamentului privind comunicarea între instituțiile de învățământ și mass-media.
 - Ordinul comun al MMPS, MAI, MECC și MS nr. 153/1043/1042/293 din 8 octombrie 2014, prin care a fost aprobată Fișa de sesizare a cazului suspect de violență, neglijare, exploatare și trafic al copilului.
 - Ordinul MECC nr. 1024/2022 privind aprobarea Metodologiei cu privire la prevenirea și combaterea bullying-ului publicată în Monitorul Oficial nr. 349-361 din 11.11.2022.

Conform Biroul Național de Statistică, în țara noastră, în jur de 12,3 mii de copii cu vârste între 0 și 17 ani sunt cu dizabilități, reprezentând 2% din numărul total al copiilor din țară. 1 din 3 copii cu dizabilități are vârsta între 7 și 15 ani și 1 din 4 copii cu dizabilități are vârsta între 0 și 6 ani. Este necesară realizarea cercetărilor care s-ar concentra asupra unui grup specific de victime ale agresiunii – copii cu CES cu sau fără dizabilități. Bullying-ul în baza dizabilității este o formă specifică de agresiune motivată de prejudecăți față de persoanele cu dizabilități. Aceasta poate fi legată de o dizabilitate/nevoie suplimentară percepută sau reală. Prin perceput, ne referim la faptul că unii copii pot trata o caracteristică fizică sau „comportamentală” a altui copil ca pe o dizabilitate, excluzând sau agresând din acest motiv, chiar dacă copilul însuși nu consideră că are un handicap. Ceilalți copii pot considera această caracteristică ca pe o dizabilitate fie din cauza unei neînțelegeri autentice, fie din cauza unei intoleranțe la diferență. La fel ca și alte tipuri de hărțuire, hărțuirea în baza dizabilității poate lua multe forme diferite și poate avea loc online, prin telefon sau în lumea fizică.

Bullying-ul față de elevii cu CES este influențat de o varietate de factori sociali și politici, inclusiv sensibilizarea, legislația, educația inclusivă, stigmatizarea, resursele disponibile și cultura școlii și a comunității.

Studiul privind violența împotriva copiilor și tinerilor (VACS), realizat în Republica Moldova în 2019, arată că două din cinci fete (36,8%) și doi din cinci băieți (37,8%) au fost supuși vreunui tip de violență, iar una din șapte fete (14,4%) și unul din douăzeci de băieți (5,3%) au fost supuși violenței sexuale până la vârsta de 18 ani. Conform raportului global UNICEF O lecție zilnică: Violența în școală mai mult de jumătate din elevi sunt supuși violenței în școli, iar Republica Moldova are una dintre cele mai înalte rate de violență între semeni din regiune (ocupând poziția a 3-a în clasament după Lituania și Letonia), 57% din copiii cu vârsta cuprinsă între 13-15 ani au participat cel puțin o dată la o bătaie în ultimul an și/sau spun că

au fost hărțuiți cel puțin odată în ultimele câteva luni. Potrivit studiului Bullying-ul în rândul adolescenților, marea majoritate (86,8%) din totalul elevilor claselor a VI-XII-a din Republica Moldova sunt afectați de bullying, fiind ținta bullying-ului, sau manifestă comportament de bullying, sau martori. Cei mai mulți elevi – peste 2/3 (75,6%) sunt martori ai bullying-ului. Copii care au fost supuși bullying-ului constituie circa 70% din totalul elevilor care s-au confruntat cu situații de bullying, iar proporția copiilor care au manifestat un comportament de bullying este de peste 40%.

Conform datelor Ministerului Educației, Culturii și Cercetării pentru anul 2020, angajații din sistemul de educație au identificat 6949 de cazuri suspecte de abuz fizic, emoțional, neglijare, exploatare prin muncă, hărțuire sexuală și bullying. În Raportul generalizat privind cazurile de violență asupra copilului pentru semestrul I, anul de studii 2020-2021, se menționează ca din 3586 de copii care au fost raportați ca fiind victime ale violenței în această perioadă, 572 de cazuri au fost referite la autoritatea tutelară.

Studiul „Particularitățile bullying-ului față de elevii cu cerințe educaționale speciale” a fost realizat în cadrul Proiectului „Împreună pentru Educație de Calitate” cu scopul de a contribui la crearea unui mediu educațional mai sigur și protector pentru elevi, fără bullying și cyberbullying” implementat de Asociația Alianța ONG-urilor active în domeniul Protecției Sociale a Copilului și Familiei (APSCF) din Republica Moldova cu suportul financiar oferit de Liechtenstein Development Service (LED).

Cercetarea realizată contribuie la înțelegerea profundă a fenomenului bullying prin furnizarea de date și analize privind tipurile, frecvența, locurile în care are loc, rolurile specifice situației de bullying față de elevii cu CES, consecințele pe care le poate avea și argumentarea nevoii de prevenire și diminuare/ excludere a fenomenului respectiv. De asemenea, se urmărește stimularea instituțiilor de învățământ pentru monitorizarea apariției formelor de bullying, în special cel pe bază de dizabilitate. Rezultatele obținute vor motiva cadrele manageriale și didactice să dezvolte cultura incluzivă la nivel de instituție astfel încât toți membri să dețină o valoare egală. Constatările și recomandările formulate sunt esențiale pentru crearea unui mediu școlar sigur și favorabil dezvoltării pentru toți elevii.

I. BULLYING-UL FAȚĂ DE ELEVII CU CERINȚE EDUCAȚIONALE SPECIALE: PRECIZĂRI CONCEPTUALE

Definiții ale bullying-ului

Termenul „bullying” a devenit mai cunoscut și utilizat în cercetare și în discuțiile publice în decursul secolului XX. A câștigat o mai mare recunoaștere și atenție în domeniul psihologiei, educației și sociologiei odată cu creșterea conștientizării asupra problemelor asociate comportamentelor agresive și abuzive în școli și în alte medii.

D. Olweus în anii 70 ai secolului XX a efectuat un studiu cuprinzător al hărțuirii și l-a definit ca un tip special de violență în care o persoană sau un grup de persoane atacă sau amenință fizic o altă persoană sau grup de persoane, acesta din urmă fiind mult mai slab și nu se poate apăra fizic sau verbal. Potrivit acestuia, trăsăturile distinctive ale bullying-ului sunt: repetarea regulată pe o anumită perioadă de timp și faptul că subiecții de interacțiune, în acest caz, „agresorul” și „victima”, de regulă, sunt reprezentanți ai aceluiași grup social. Bullying-ul implică un dezechilibru de putere între agresor și victimă, este un rău intenționat și are loc repetitiv [51, p. 54].

Cercetătorul american D. Eden Lane descrie bullying-ul ca un proces complex și ascuns în care există victime și persecutori, interacțiune între aceștia, precum și o poziție în raport cu fenomenul negativ în curs de desfășurare al adulților și al școlii. Potrivit autorului, bullying-ul este caracterizat ca violență fizică sau psihică prelungită de către o persoană sau un grup împotriva unui elev care, în această situație negativă, nu se poate apăra [81, p. 240].

Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) definește bullying-ul ca fiind un comportament intenționat și agresiv repetat, care implică un dezechilibru de putere real sau perceput, în care victima se simte „vulnerabilă și neputincioasă să se apere” [65, p. 15]. Acesta include atât comportamentele fizice, cât și psihologice în definiția sa a hărțuirii și vede bullying-ul ca o problemă prezentă în școli, la nivel global/mondial [65, p. 15].

Bullying-ul mai este definit ca una dintre cele mai complexe forme de comportament agresiv și violență. Cu toate acestea, nu fiecare act de violență este o acțiune de bullying. Conform studiului Organizației Mondiale a Sănătății privind comportamentul sănătos la copiii de vârstă școlară, bullying apare atunci când un elev este: „tachinat în mod repetat într-un mod care nu îi place... Dar nu este bullying atunci când doi elevi de putere sau autoritate similară se ceartă sau se bat. Nu este bullying nici atunci când un elev este tachinat într-un mod prietenos și glumeț”.

K. Rigby este un alt cercetător renumit în domeniul bullying-ului, un fost profesor, psiholog și academician, care a lucrat pe tema aceasta timp de peste 25 de ani. În studiile și publicațiile sale, acesta prezintă natura dinamică a fenomenului de bullying. Astfel din cercetările lui se evidențiază fenomenul de bullying ca fiind „o dorință de a răni + acțiune dureroasă + dezechilibru de putere + (tipic) repetiție + utilizarea nedreaptă a puterii + plăcere evidentă din partea agresorului + sentiment de opresiune din partea victimei” [61, p. 6]. Cea mai caracteristică trăsătură a bullying-ului este definită ca o relație de putere asimetrică și dezechilibrată dintre cei care agresează și cei care sunt agreșați. În plus, nu este ocazional sau un eveniment singular, ci un tipar comportamental care se repetă în timp împotriva aceleiași persoane cu o diferență evidentă de putere. Prin diverse acte de bullying, elevul mai puternic țintește în mod sistematic, intenționat și crud să rănească, să sperie sau să intimideze persoana mai slabă. După cum am menționat mai sus, nu este o simplă tachinare. Contrar miturilor larg răspândite despre autoapărarea victimei, victima nu se poate apăra prin propriile eforturi.

Bullying-ul are adesea efecte negative pe termen scurt și lung asupra ajustării psihologice (Vlachou, 2011). Fenomenul a fost asociat cu o bunăstare redusă (McMahon, 2010), probleme de comportament (Sourander, 2007), depresie crescută și stima de sine scăzută (Hawker și Boulton, 2000), precum și dificultăți generale în școală (Glew și colab. 2005; Juvonen, Wang și Espinoza, 2011; Strøm și colab., 2013). În plus, cercetările au arătat că posibilele efecte negative ale hărțuirii continuă adesea până la vârsta adultă (Brunstein și colab., 2019; Copeland, 2013; Kontak și colab., 2019). Deși aceste studii nu se concentrează în mod specific pe elevii cu dificultăți de învățare sau dizabilități, aceste rezultate sunt deosebit de dăunătoare pentru cei vizați de astfel de dificultăți (Russell, 2012).

Bullying-ul este în primul rând o formă de violență care are loc în mediul școlar. Astfel, cercetătorul S. Arora a ajuns la concluzia că bullying-ul este o acțiune agresivă care are loc în comunicarea între tineri la școală [3, p. 12].

Comportamentul de bullying este un comportament care se repetă și este făcut cu intenția de a răni. Și comportamentul agresiv față de o persoană poate să rănească ținta, dar nu este bullying pentru că atunci când o persoană manifestă un comportament agresiv, aceasta este furioasă sau dezamăgită, sau înfricoșată și răspunde așa ca reacție la emoția pe care o are [53, p. 16].

Comportamentul de bullying nu apare dintr-o emoție de disconfort. Cel care îl face nu se simte furios sau frustrat, sau înfricoșat. El manifestă acel comportament pentru a obține ceva din situația dată, fie atenție din partea colegilor, fie o poziție privilegiată în grup, fie respectul celorlalți colegi, fie faima de băiat rău cu care nu se pune nimeni. Aceasta semnifică că le arată celorlalți cât de puternic este el prin faptul că îl face pe un alt copil să se simtă mic și neimportant [53, p. 16].

Comportamentul de bullying este o formă de *agresivitate instrumentală*, adică o agresivitate care este folosită cu scopul de a obține ceva: statut, putere, prestigiu, popularitate, respect etc. El nu apare ca reacție la o emoție de disconfort, ci este intenționat folosit pentru a obține un beneficiu [53, p. 16].

Bullying-ul implică în mod obișnuit comportamente agresive, dar totuși acești doi termeni nu sunt identici și au conotații și semnificații diferite. Agresivitatea este un comportament caracterizat prin atacuri verbale sau fizice, o manifestare puternică a furiei sau a violenței îndreptate împotriva altor persoane. Agresivitatea poate fi o trăsătură a personalității sau poate fi declanșată într-o anumită situație sau context. Pe de altă parte, bullying-ul este un comportament intenționat și repetat care implică un dezechilibru de putere între agresor și victimă. Este o formă de agresiune socială în care o persoană (sau un grup de persoane) exercită putere și control asupra altei persoane prin mijloace precum insultele, umilințele, izolarea, amenințările sau violența fizică. Bullying-ul se desfășoară într-un mod sistematic și poate avea loc atât în mediul fizic, cât și în mediul online. Deci, deși bullying-ul implică adesea agresivitate, acesta se referă la un comportament specific de intimidare și dezechilibru de putere, în timp ce agresivitatea este un termen mai larg care se referă la manifestări violente sau ostile în general.

Sociologul finlandez contemporan K. Salmivalli subliniază, de asemenea, natura socială a agresiunii, referindu-se la gama largă de roluri ale participanților săi, care depășește relația dintre agresor și victimă [64, p. 112].

Trebuie remarcat faptul că categoria hărțuirii în sine este considerată de diverși autori în moduri diferite, dar într-unul dintre ele conceptele sunt asemănătoare: bullying-ul școlar este o violență obișnuită, conștientă efectuată singur sau de către un grup de persoane, al cărei scop este dorința de a face rău altuia, și îndreptată împotriva unei anumite persoane, care este mental și/sau fizic mai slabă.

Viața contemporană construită pe tehnologii informaționale avansate, și-a făcut propriile ajustări, în urma cărora cyberbullying-ul a apărut ca un nou fenomen de comunicare prin Internet, care este în prezent în dezvoltare activă. Bullying-ul cibernetic este de obicei înțeles ca unul dintre tipurile de comportament agresiv. Termenul „bullying” în versiunea anglo-saxonă se referă la psihoterore, care se traduce prin „a batjocori, a intimidă, a hărțui și a tiraniza”, iar prefixul „cyber” înseamnă „asociat cu computere, informații și alte tehnologii” [80, p. 16].

Studii realizate la nivel internațional au indicat că bullying-ul implică un număr mare de copii și tineri din toate mediile socioeconomice, din grupurile rasiale care au fost studiate, și este prezent în zone cu densitate diferită a populației (peisaj urban, suburban și rural) (Nansel et al., 2001) [20, p. 8].

De asemenea, studiile au pus în evidență o corelație înaltă între comportamentele de bullying și o funcționare psiho-socială negativă la nivelul copiilor, caracterizată prin: nivel scăzut al respectului de sine (Hodges & Perry, 1996; Olweus, 1993; Rigby & Slee, 1993); nivel ridicat de depresie (Craig, 1998; Hodges & Perry, 1996; Olweus, 1993; Salmon 2000; Slee, 1995); anxietate (Craig, 1998; Hodges & Perry, 1996; Olweus, 1993; Rigby & Slee, 1993); sentimente de singurătate (Kochenderfer & Ladd, 1996; Nansel et al., 2001); idei suicidale (Rigby, 1996); și un nivel ridicat de absenteism școlar (Rigby, 1996) [20, p.8].

În general, bullying-ul a și bullying-ul cibernetic traversează multe contexte demografice, geografice și socioeconomice. Cu toate acestea, cercetările arată că unele grupuri sunt vulnerabile în măsură disproporționată la aceste probleme. În general, adolescenții sunt considerați a fi mult mai afectați de fenomen decât adulții, având în vedere nivelul lor redus de maturitate în abilități precum controlul impulsurilor, căutarea senzațiilor tari, rezistența la presiunea semenilor, sensibilitatea la recompense, procesarea cognitivă, luarea rațională a deciziilor și planificarea pe termen lung (Cohen, Almagor, 2018).

În plus, mai multe studii sugerează că prevalența și formele de agresiune diferă între grupele de vârstă. Bullying-ul tinde să atingă apogeul în anii de școală gimnazială (adică, vârstele 12-15) și să scadă până la sfârșitul liceului (Hymel & Swearer, 2015). În ceea ce privește formele de agresiune, creșterea vârstei pare să fie asociată cu o trecere de la hărțuirea fizică la hărțuirea indirectă și psihologică (Rivers și Smith, 1994).

În ceea ce privește diferențele de gen, se raportează în mod obișnuit că băieții sunt mai susceptibili de a fi implicați în bullying decât fetele (Pepler, Jiang, Craig & Connolly, 2008), deși unele studii au găsit o mică diferență între cele două. Cele mai multe studii au descoperit că băieții sunt mai susceptibili de a fi implicați în forme fizice de victimizare, în timp ce hărțuirea la fete este mai des de natură verbală sau psihologică, cum ar fi izolarea socială, calomnia (Wit și Hirasing, 2003).

În plus, conform unor sondaje, grupurile minoritare – și anume minoritățile etnice și, în special, minoritățile de gen – înregistrează niveluri mai ridicate de implicare în hărțuire și la hărțuirea cibernetică atât ca făptuitori, cât și ca victime, în comparație cu grupurile majoritare (de exemplu, Llorent, Ortega-Ruiz și Zych, 2016; Espinoza și Wright, 2018).

Bullying-ul bazat pe dizabilitate

Este necesară realizarea cercetărilor care s-ar concentra asupra unui grup specific de victime ale agresiunii – copii cu CES cu sau fără dizabilități. Bullying-ul în baza dizabilității este o formă specifică de agresiune motivată de prejudecăți față de persoanele cu dizabilități. Aceasta poate fi legată de o dizabilitate/nevoie suplimentară percepută sau reală. Ne referim la faptul că unii copii pot trata o caracteristică fizică sau comportamentală a altui copil ca pe o dizabilitate, excluzând sau agresând din acest motiv, chiar dacă copilul însuși nu

consideră că are o dizabilitate. Ceilalți copii pot considera această caracteristică drept o dizabilitate fie din cauza unei neînțelegeri autentice, fie din cauza unei intoleranțe la diferență. La fel ca și alte tipuri de bullying, bullying bazat pe dizabilitate poate lua forme diferite și poate avea loc online, prin telefon sau în lumea fizică.

Elevii cu CES sunt mai susceptibili de a fi hărțuiți – un adevăr dur care este prea des trecut cu vederea. Bullying-ul bazat pe dizabilitate poate fi definit ca hărțuirea pe care o primesc persoanele cu cerințe educaționale speciale cu sau fără dizabilități, din cauza caracteristicilor specifice de dezvoltare. Acesta poate fi inițiat de persoane cu sau fără dizabilități și include hărțuirea fizică, verbală, socială, psihologică sau cyber-bullying. Ca și în cazurile de bullying tradițional, există repetiție, intenționalitate și un dezechilibru de putere între victimă și agresor.

Prima referință privind bullying-ul copiilor cu CES, cunoscută astăzi sub numele de bullying bazat pe dizabilitate, a fost publicată în 1989. O'Moore și Hillery (1989) au subliniat pentru prima dată expunerea crescută la comportamentul de agresiune a copiilor cu CES și au menționat că frecvența este de două ori mai mare decât la copiii fără CES [50, p. 426].

Cinci ani mai târziu, Thompson (1994) a publicat o lucrare care raportează incidența comportamentelor de agresiune în rândul copiilor cu nevoi speciale din școlile generale. Concluzia conturată a fost că elevii cu CES sunt mai frecvent supuși agresiunii decât elevii cu dezvoltare tipică. Aceste rezultate au fost confirmate de alți cercetători și studii din ultimii 30 de ani [74, p. 103].

Blake și colab. (2012) au analizat prevalența victimelor bullying-ului în rândul elevilor cu dizabilități din Statele Unite și acest studiu a stabilit că 24,5% elevi cu dizabilități din școala primară și 34,1% din liceu au fost hărțuiți. Datele atestă o incidență de 1,5 ori mai mare față de media națională pentru elevii fără dizabilități. În plus, acest studiu a constatat că acele persoane cu dizabilități care au fost hărțuite o dată, au un risc mai mare de a fi din nou hărțuiți. În general, elevii cu autism și elevii cu deficiențe fizice au fost expuși experiențelor repetate de bullying [7, p. 220].

Swearer și colab. (2012), s-au concentrat pe analiza frecvenței hărțuirii în rândul elevilor cu dizabilități. Acești cercetători au descoperit că elevii cu tulburări de comportament au raportat cea mai mare frecvență de a fi hărțuiți în comparație cu colegii, precum și cei cu o anumită dizabilitate de învățare, tulburări de vorbire/limbaj, alte tulburări de sănătate, supradotați, handicap mintal ușor și afectarea auzului. Ei au descoperit, de asemenea, că elevii cu dizabilități observabile (de exemplu, deficiențe de limbaj și/sau auz, sau dizabilități intelectuale ușoare) au raportat că au fost hărțuiți mai des [72, p. 504].

Copiii și tinerii cu dizabilități, tulburări de sănătate mintală, supraponderali, provenind din grupuri etnice minoritare sau cu comportamente și roluri sexuale și de gen altele decât cele majoritare (homosexualitate, transsexualitate), sau care sunt percepuți ca fiind astfel, prezintă un risc mare de a fi agresați de către semenii (Dawkins, 1996; Hershberger & D'Augelli, 1995; Hunter, 1990; Nabuzka & Smith, 1993; Pilkington & D'Augelli, 1995; Rigby, 2002; Yude, Goodman, & McConachie, 1998; Whitney, Smith, & Thompson, 1994) [20, p.8].

În aceeași ordine de idei, Jones și colab. (2012), au afirmat că copiii cu dizabilități „au șanse de trei până la patru ori mai mari de a fi supuși oricărei forme de violență în orice mediu – acasă, pe stradă, la școală – decât colegii lor fără dizabilități” [30, p. 900].

Menesini și Salmivali (2017) au analizat date din întreaga lume și au constatat că elevii cu un risc mai mare de agresiune sunt: „persoanele cu dizabilități, cele care suferă de obezitate sau cele aparținând minorităților etnice sau sexuale” [45, p. 241].

Unele studii au detectat că elevii cu tulburare din spectrul autist sunt cei care suferă cel mai mult de bullying din cauza statutului lor de persoane cu CES. Schrooten și colab. (2017) au dezvăluit în studiul lor că acești elevi erau mai vulnerabili la situații de agresiune în comparație cu colegii lor fără autism. În aceeași ordine de idei, Confederația

Spaniolă pentru Autism a declarat în 2016 că elevii cu TSA sunt mai expuși riscului de a fi hărțuiți. Mai exact, aproape jumătate dintre studenții cu TSA se confruntă cu bullying, astfel încât aceștia prezintă un risc de patru ori mai mare de a fi hărțuiți în comparație cu populația generală [66, p. 47].

Meta-analiza realizată de Pinquart (2017) concluzionează că copiii și adolescenții cu boli fizice cronice sau dizabilități aveau mai multe șanse de a fi victime ale agresiunii în general [odds ratio (OR) = 1,65], în special bullying fizic (OR = 1,47), hărțuirea relațională (OR = 1,47), hărțuirea verbală (OR = 1,67), hărțuirea cibernetică (OR = 1,39) și tachinarea specifică bolii (OR = 5,29) [55, p. 247].

În constatarea prezentată de González-Contreras (2017), formulată în urma chestionării elevilor cu vârste cuprinse între 11 și 13 ani, s-a concluzionat că elevii cu CES se confruntă mai frecvent cu bullying-ul decât elevii fără CES (22,7% față de 17,8%) [19].

Bourke și Burgman (2010) au investigat diferite cazuri de bullying a copiilor cu vârsta cuprinsă între 8 și 10 ani în școlile australiene și au subliniat faptul că copiii cu dizabilități „suferă toate tipurile de agresiune (fizică sau psihologică)” și au remarcat „efectul pozitiv al sprijinului din partea prietenilor, părinților și profesorilor” [8, p. 362].

Maguire et al. (2019) au constatat că elevii cu dizabilități intelectuale reprezintă unul dintre cele mai vulnerabile grupuri de elevi atât din școlile generale, cât și din cele speciale. Ei au dezvoltat și pilotat un program de formare profesională a cadrelor didactice și au demonstrat că formarea profesorilor este unul dintre cei mai importanți factori de prevenire a agresiunii în școli, deoarece aceștia pot promova atitudini pozitive față de elevii cu CES [42, p. 258].

Jenaro și colab. (2018) au investigat hărțuirea cibernetică în rândul adulților cu dizabilități intelectuale, cu vârsta cuprinsă între 18 și 40 de ani. Ei au ajuns la concluzia că 15,2% dintre participanți au fost hărțuiți cibernetic. Principalul motiv pe care l-au subliniat autorii a fost „a fi diferit”, agresiunea verbală fiind cel mai frecvent comportament de hărțuire cibernetică [29, p. 268]. Christensen et al. (2012) au confirmat că adolescenții cu dizabilități intelectuale sunt expuși riscului de a fi hărțuiți cibernetic mai mult decât colegii lor, mai ales dacă au abilități sociale mai puțin dezvoltate [12, p. 50].

În mod similar, Bear și colab. (2015) a utilizat un eșantion de 1026 de părinți ai copiilor cu dizabilități și 11.500 de părinți ai copiilor sau cu copii fără dizabilități. Acești autori au afirmat că bullying-ul este determinat de doi factori: tipul de dizabilitate și criteriile utilizate pentru a clasifica elevii ca fiind hărțuiți sau nu. Autorii au concluzionat că „elevii cu dizabilități prezintă, în general, un risc mai mare de a fi hărțuiți în comparație cu elevii fără dizabilități”, cel mai frecvent fiind supuși bullying-ului copiii cu tulburări emoționale și probleme de sănătate (de exemplu hiperactivitate cu deficit de atenție și autism). Ei au explicat că aceste rezultate sunt cauzate de faptul că problemele de comportament și deficitul de abilități sociale sunt mai frecvente întâlnite în rândul copiilor cu CES. Pe de altă parte, a doua problemă o reprezintă criteriile folosite pentru a defini bullying-ul și măsurile utilizate de cercetători [6, p. 80].

Cu toate acestea, Fink și colab. (2015) au demonstrat că nu există o probabilitate mai mare de a se confrunța cu bullying-ul în rândul elevilor cu CES în comparație cu semenii lor fără CES. [17, p. 613]. Același lucru este valabil și pentru lucrările lui Martos și del Rey (2013) care, după ce au cercetat manifestările bullying-ului pe un eșantion de 627 de liceeni, au exclus existența unor diferențe semnificative între elevii cu și fără CES [43, p. 186].

Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA) a depistat în cadrul cercetării „Violența împotriva copiilor cu handicap: legislație, politici și programe în Uniunea Europeană” realizată în 2015 „o prevalență ridicată a abuzurilor împotriva acestor copii”. „Copiii cu handicap se confruntă cu rate mai ridicate de violență, precum și cu forme specifice de violență, diferite de cele cu care se confruntă copiii fără handicap. Printre acestea se numără violența motivată de prejudecățile față de persoanele cu handicap, imobilizarea

corporală, abuzurile sexuale în timpul igienei zilnice, violența în cursul tratamentului, precum și administrarea de medicamente în exces. Cercetările arată că „copiii cu dizabilități sunt deosebit de vulnerabili în fața abuzurilor psihologice, sexuale și fizice, care pot avea un efect devastator asupra vieții lor”.

UNICEF estimează că, în comparație cu ceilalți copii, copiii cu dizabilități sunt de trei până la patru ori mai susceptibili să se confrunte cu violență fizică și sexuală, precum și cu forme de neglijare. Toți copiii au dreptul să se simtă în siguranță în școala lor și în comunitățile locale. Copiii cu CES, cu sau fără dizabilități, au de asemenea acest drept – de a învăța și de a crește într-un spațiu sigur, fără discriminare și bullying. Bullying-ul în baza dizabilității este extrem de dăunător, deoarece se bazează pe prejudecăți, iar cei care sunt ținte adesea nu știu cum să caute sprijin și cum să facă față situației complicate cu care se confruntă.

Conform datelor Biroului Național de Statistică, în Republica Moldova, în jur de 12,3 mii de copii cu vârste între 0 și 17 ani au dizabilități, reprezentând 2% din numărul total al copiilor din țară. 1 din 3 copii cu dizabilități are vârsta între 7 și 15 ani și 1 din 4 copii cu dizabilități are vârsta între 0 și 6 ani.

Conform Studiului sociologic „Incluziunea copiilor cu Cerințe Educaționale Speciale și din familiile defavorizate în sistemul de învățământ profesional tehnic”, violenței sunt supuși elevii mai puțini influenți sau mai slabi. Circa 2/5 dintre elevi (46,8%) au menționat că văd des, cel puțin o dată pe lună, cum unii elevi sunt numiți cu cuvinte urâte, 36,7% dintre elevi văd cum cel puțin o dată pe lună cineva răspândește zvonuri despre unii elevi. 33% dintre elevi au observat cum unii elevi se strâmbă sau insultă alți copii mai slabi. Mai puțini elevi observă cel puțin o dată pe lună cum cineva încearcă să întoarcă prietenii/ colegii împotriva altor elevi – 16,4%, de asemenea 15% din elevi văd lunar cum cineva ia lucrurile personale ale altor elevi, iar 11,5% văd cum unii elevi sunt loviți cu mâna sau piciorul. Doar 14,5% dintre elevi au menționat că niciodată în ultimele 12 luni nu au observat vreo una din inegalitățile descrise mai sus, restul elevilor 85,5% au observat cel puțin una din inegalități [5, p. 24]. Studiul a evidențiat că „dizabilitatea este în primele 5 motive, care pot provoca un comportament neadecvat din partea altor copii”, fiind indicată de către 44% dintre elevi. Alte motive care pot conduce la agresiune sunt: este un elev nou în instituție - 43,9%, este sărac – 48,3%, este gras – 61,8% și este slab sau mai mic – 70%” [5, p. 68].

Studiu realizat de Centrul de Investigații și Consultanță „SocioPolis”, la cererea UNICEF Moldova „Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova” a scos în evidență că „victimele bullying-ului reprezintă 70,8% din totalul elevilor. Dintre acestea, unele sunt doar victime ale bullying-ului tradițional (68,7% din totalul elevilor afectați de bullying), altele doar ale cyberbullying-ului (2,5%), iar 28,9% din ele sunt afectate de ambele forme de bullying” [10, p. 91].

Studiile în conformitate cu metodologia lui Olweus (1993) au stabilit că pragul care delimitează elevii care se implică ocazional în comportamente de bullying, atât ca inițiator, cât și ca persoană țintă și cei care își asumă în mod repetitiv rolul de persoană țintă a bullying-ului (care a ajuns în situația de a fi victimizată) este obținut de orice elev care răspunde că în ultima lună a fost hârțuit, intimidat de cel puțin trei ori.

Victimizarea cronică durează de mai mult timp, a debutat în copilăria foarte mică. Trăirea anumitor experiențe, mai ales în copilăria timpurie, care au provocat în copil neputință, teroare, frică crește riscul pentru expunerea în viitor la alte tipuri de experiențe de victimizare. Victimizarea cronică este prezentă în mai multe domenii de viață. Unii copii se întâmplă să fie țintă a bullying-ului și abuzului de putere și în alte contexte: acasă, în grupul de prieteni, în alte locuri din comunitate. Finkelhor a numit acest proces victimizare multiplă și l-a descris ca rezultat al trăirii mai multor experiențe care au condus la victimizarea copilului: expunerea la violența domestică, abuz fizic, abuz sexual etc. [18]. Cercetările arată că victimizarea multiplă

poate semnaliza o generalizare a vulnerabilității prin cumularea situațiilor de victimizare. Pragul de 2-3 ori pe lună – elevul este potențială țintă a comportamentelor de bullying. Necesită atenție. Mai mult de trei ori pe lună, 1 dată pe săptămână – posibilitate mare că elevul este supus comportamentelor de bullying. Necesită evaluare și intervenție de specialitate. Studiile și cercetările disponibile sugerează că bullying-ul față de elevii cu CES poate avea loc într-o proporție considerabilă. Totuși, frecvența variază în funcție de mulți factori, cum ar fi țara, cultura, mediul școlar și nivelul de conștientizare și intervenție în ceea ce privește bullying-ul.

Bullying-ul bazat pe dizabilitate se referă la acțiunile de hărțuire, intimidare, agresiune sau discriminare îndreptate împotriva unei persoane cu dizabilități. Acest tip de bullying se manifestă prin comportamente repetate și negative care au ca rezultat disprețul, excluderea, ostracizarea sau umilirea unei persoane cu dizabilități din cauza stării sale de sănătate sau a capacităților sale diferite.

Bullying-ul bazat pe dizabilitate poate lua mai multe forme, inclusiv fizică, verbală, socială și emoțională. De exemplu, o persoană cu dizabilități poate fi supusă la violență fizică, cum ar fi împingeri sau loviri, sau poate fi ținta unor comentarii și insulte jignitoare. De asemenea, ar putea fi ignorată sau exclusă de la activități sociale sau tratată cu dispreț și umilire în mod constant. Acest tip de bullying are consecințe grave asupra persoanei cu dizabilități. Poate duce la scăderea încrederii în sine, la anxietate, depresie și la izolarea socială. Poate afecta și performanța școlară sau profesională a persoanei, împiedicându-i dezvoltarea și progresul în viață. Este important să conștientizăm și să combatem bullying-ul bazat pe dizabilitate pentru a crea un mediu sigur și incluziv pentru toți. Educația și sensibilizarea sunt cheia pentru a promova înțelegerea și respectul față de persoanele cu dizabilități și pentru a preveni astfel de comportamente negative. Este știut că bullying-ul are loc în fiecare instituție de învățământ, indiferent de tipul de comportament de bullying sau de scara la care fenomenul are loc, dar ce contează și ce diferă semnificativ între școli este modul în care acestea îl gestionează în practica de zi cu zi. Pentru a preveni și combate cu succes comportamentele de bullying, este necesară reflecția și discuția pe marginea modului de înțelegere a fenomenului și atitudinile față de acesta.

Conceptiile și convingerile eronate despre violență, bullying și victimizare sunt larg răspândite. Acestea afectează adesea judecata sensibilă și neutră a adulților în situațiile de bullying, împiedicându-i să detecteze la timp semnele bullying-ului și să răspundă în mod corespunzător. Unul dintre cele mai comune mituri este că elevii cu CES sunt incompetenți sau au o inteligență redusă. Adevărul este că acești elevi pot avea capacități și talente remarcabile în domenii specifice și pot reuși cu sprijin adecvat. Există ideea greșită că elevii cu CES sunt complet dependenți de asistența și sprijinul adulților în activitățile lor de zi cu zi. În realitate, mulți dintre acești elevi pot avea abilități de autonomie și pot să își asume responsabilități în funcție de nivelul lor de dezvoltare. Se crede că toți elevii cu CES sunt la fel și că au aceleași nevoi și caracteristici. Realitatea este că acești elevi pot avea o varietate de CES diferite și fiecare dintre ei are nevoi individuale. Fiecare elev trebuie evaluat în mod individual și abordat în mod personalizat. Se consideră uneori că elevii cu CES nu pot participa în mod adecvat în activitățile sociale și că ar trebui să fie separați de ceilalți elevi. În realitate, integrarea socială este esențială pentru dezvoltarea lor și pentru creșterea încrederii în sine. Promovarea incluziunii sociale ar trebui să fie un obiectiv important în școli. Se presupune adesea că elevii cu CES nu pot obține performanțe academice ridicate și că nu ar trebui să li se pună aceleași așteptări ca și celorlalți elevi. În realitate, cu sprijinul adecvat și cu ajustări ale învățării, mulți dintre acești elevi pot realiza performanțe academice remarcabile.

Cauzele bullying-ului

Comportamentul de bullying este o formă de agresivitate instrumentală, adică o agresivitate care este folosită cu scopul de a obține ceva: statut, putere, prestigiu, popularitate, respect etc. El nu apare ca reacție la o emoție de disconfort, ci este intenționat folosit pentru a obține un beneficiu. **Motivele din spatele comportamentului de bullying** sunt la fel de diverse precum copiii înșiși. Cele mai frecvente explicații puse în evidență de experiența specialiștilor, precum și de studiile din domeniul psihologiei educației și comportamentului copiilor vizează familia, trăsăturile personale, climatul școlar, specificul grupului de referință, stresul multiplu etc.

- **Statutul social.** Mitul care afirmă că agresorii au o stimă de sine scăzută a fost infirmat de numeroase studii din domeniul psihopedagogiei. Mulți dintre copiii care agresează sunt, de fapt, mai degrabă populari, isteți, încrezători și abili din punct de vedere social. Descoperiri recente arată că mulți dintre cei care agresează nu sunt motivați de nesiguranță, ci mai degrabă de dorința de a-și îmbunătăți statutul social. Un studiu al profesorilor de sociologie Robert Faris și Diane Felmlee (2011), pune în evidență dorința de a câștiga statut social ca motiv frecvent pentru care copiii folosesc acțiunile de tip bullying unii împotriva altora. În plus, Faris și Felmlee identifică hărțuirea, răspândirea de zvonuri și excluderea (mărcile bullying-ului verbal și relațional) drept cele mai eficiente tactici ale elevilor care renunță la prietenie și colaborare, în schimbul popularității.
- **Puterea și controlul.** Copiii care agresează se bucură de sentimentul de putere și control pe care îl au atunci când domină interacțiunile și îi manipulează pe ceilalți elevi. Nu este deloc neobișnuit ca un elev să își exercite puterea și influența pentru a decide cine este înăuntrul grupului și cine este în afara lui. Prietenii aceluia elev pot trăi permanent cu teama că vor fi următoarele victime dacă nu fac ceea ce le spune elevul respectiv. Dinamica puterii și a controlului este exercitată prin bullying fizic, dar și prin intimidare. Copiii care agresează pentru a-și păstra puterea și controlul asupra colegilor lor, au deseori în comun lipsa empatiei. Pe mulți dintre ei, deficitul de empatie îi face să nu ia în seamă drepturile, nevoile și sentimentele celorlalți.
- **Atenția colegilor.** Elevii care pun preț pe statut social, putere și control dobândesc aceste lucruri prin intermediul atenției primite din partea grupului de colegi. Ori de câte ori martorii râd, încurajează, își dau consimțământul și chiar și atunci când tac de frica bullying-ului, agresorul este încurajat și devine predispus să repete acest comportament și în viitor. Studiile în domeniul neuroștiinței demonstrează că acea parte a creierului în care se află circuitul de recompensă este mai activă la adolescenți când sunt împreună cu prietenii lor decât atunci când sunt singuri. Aplicând aceste descoperiri la știința bullying-ului, ne putem explica faptul că un comportament bullying cu impact imediat pe îmbunătățirea statutului în ochii colegilor (= o recompensă imediată) primește mult mai multă atenție decât efectele negative ale aceluia comportament pe termen lung. Când creierul copiilor este deturnat de recompensa atractivă a atenției colegilor, elevi care în mod obișnuit sunt empatici se pot lăsa luați de val pe moment, pierzându-și compasiunea pentru colegii lor. Cunosând acest lucru, adulții pot avea un rol preventiv, educându-i pe copii să își tempereze acțiunile, să se gândească la ceea ce fac și să considere respectul pentru ceilalți o prioritate în toate interacțiunile lor cu colegii.
- **Lipsa supravegherii adulților.** Să nu uităm că cele mai multe acte de bullying apar în locurile în care supravegherea din partea adulților este limitată sau nu există deloc. În școli, majoritatea agresiunilor se petrec pe culoar, în toalete, în curtea școlii, acestora li se adaugă și spațiul online – adică acolo unde adulții nu sunt de obicei prezenți. Prezența strategică sporită a adulților poate reduce în mod semnificativ oportunitățile de

comportament agresiv în rândul elevilor. Îngrijorător este și faptul că mulți pedagogi renunță la responsabilitate, minimalizând gravitatea bullying-ului, considerându-l un comportament natural între copii, sau delimitându-se de rolul de educator în raport cu relațiile și comportamentele sociale ale copiilor, nu doar în raport cu achizițiile lor academice. Atitudinea adulților față de fenomenul bullying influențează profund percepția copiilor asupra acestui tip de comportament. Când adulții le sugerează elevilor – prin cuvinte, prin acțiuni sau prin lipsa acțiunilor – că agresiunea va fi tolerată, aceștia pot intui în mod greșit că acest comportament este o parte normală și acceptabilă a lumii lor. Pentru copiii motivați de statutul social, de putere, de control și de atenția colegilor, indiferența adulților reprezintă o invitație la a face bullying.

- **Modelele agresive.** D. Lein consideră că comportamentul actual poate prognoza cum se va comporta individul în viitor. Modelele agresive, calitățile personale semnificativ anticipează caracterul relațiilor de mai departe între agresor și victimă [79, p. 140]. În special, autorul menționează că persoanele calculate, stabil extrovertite au o tendință crescută de a participa la activități legate de violență fiind o condiție importantă pentru participarea la intimidare și săvârșirea infracțiunilor. La fel, D. Olweus în cercetările sale concluzionează că rolurile victimei și ale agresorului sunt profund individuale și nu depind atât de fenomenele de grup, cât și de caracteristicile copilului [79, p. 140].
- **Nevoia agresorului de abuz emoțional și fizic.** Datorită expunerii la aceste două tipuri de experiențe traumatice, copilul învață că acesta este modul în care trebuie să se comporte în societate. De asemenea, datorită expunerii la abuz, persoana în rol de agresor simte nevoia să își exprime furia și frustrarea pe care o resimte în urma supunerii la abuz, și de aceea îi umilesc și agresează pe cei pe care îi consideră vulnerabili și inferiori lor.
- **Stimă de sine crescută.** Atunci când copiii trăiesc într-un mediu toxic, în care părinții au sentimente de grandoare și atitudine superioară față de ceilalți, copiii, prin imitație, își asumă acest tipar comportamental și consideră că așa este normal să îi trateze pe ceilalți.
- **Dezvoltarea emoțională insuficientă.** În acest caz, copiii nu sunt ghidați de către părinți să își cunoască și să își accepte emoțiile, iar acest lucru duce la o lipsă de empatie și compasiune față de cei din jur. În general copiii cu tulburare de opoziție și comportament sfidător și adulții cu tulburare de personalitate antisocială, prezintă această lipsă a compasiunii sau a responsabilității față de prejudiciile pe care le aduc celorlalți, prin abuzul la care îi supun.
- **Nevoia de atenție socială.** În multe cazuri ale bullying-ului, agresorii își abuzează victimele din nevoia de atenție din partea celorlalți. Această nevoie de atenție vine din neglijența emoțională din cadrul mediului familial. Aceștia simt nevoia să se facă văzuți de către ceilalți prin comportamente negative și punerea într-o poziție de superioritate față de victime.
- **Influența socială.** Unii oameni devin agresori, fiind influențați de o persoană sau un grup social pe care îl idealizează. Aceștia preiau comportamentul persoanei sau grupului luat model, pentru a fi acceptați și validați de către acesta.
- **Lipsa sprijinului de la egal la egal.** A avea prieteni care sunt respectați de colegi poate preveni și proteja împotriva agresiunii. Cu toate acestea, elevii cu CES pot avea dificultăți în deplasarea școlii deplasarea la școală?, dificultăți de comunicare și de navigare în interacțiunile sociale sau pot prezenta semne de vulnerabilitate și suferință emoțională. Aceste provocări îi pot face să fie percepuți ca diferiți și pot crește riscul de agresiune din partea colegilor. Sprijinul colegilor este un factor de protecție important împotriva agresiunii.

- **Diferențele de abilități.** Elevii cu CES pot avea dificultăți în învățare, abilități sociale sau comunicare. Aceste diferențe pot fi percepute de către alți elevi ca o oportunitate de a-i exclude sau de a-i trata cu dispreț.
- **Stigmatizarea și ignoranța.** Lipsa de înțelegere și cunoaștere a CES poate conduce la stigmatizare și discriminare. Alți elevi pot să nu înțeleagă nevoile speciale ale colegilor lor și să-i trateze cu răutate.
- **Aspectul fizic.** Unele CES pot afecta aspectul fizic al elevilor, ceea ce îi poate face ținta bullying-ului. De exemplu, un elev cu o dizabilitate fizică poate fi hărțuit din cauza aspectului său.
- **Diferențele comportamentale.** Comportamentele atipice sau reacțiile diferite la anumite situații pot atrage atenția negativă a altor elevi. Aceasta poate duce la ridiculizare sau hărțuire.
- **Izolarea socială.** Elevii cu CES pot avea dificultăți în a se integra în grupurile sociale sau pot fi izolați de colegi. Această izolare poate face ca aceștia să fie vulnerabili în fața bullying-ului.

Rolurile de grup într-o situație de bullying

Orice elev care este cumva „diferit” poate deveni o țintă a bullying-ului. Acest lucru se poate întâmpla din cauza aspectului fizic al copilului (ex. supraponderal), aspecte emoționale (ex. copiii „timizi”), sănătate (ex. tulburări de sănătate mintală, dizabilități), sau etnie (ex. copiii de naționalitate romă). Situația de bullying rareori implică doar două părți care interacționează, tradițional definite ca agresor și victimă. De obicei este o situație de grup, implicând mai mult de doi participanți în diferite roluri, lucru care reflectă dinamica de la bază a statutului și relațiile de putere din grup. În anumite definiții de rol, tiparul bullying este prezentat ca un triunghi sau chiar un dreptunghi, implicând agresorul, asistenții agresorului (numiți și adepți), victima, martorii pasivi și posibiii apărători, care sprijină activ victima, luând o poziție clară și opunându-se agresorului [49, p.12].

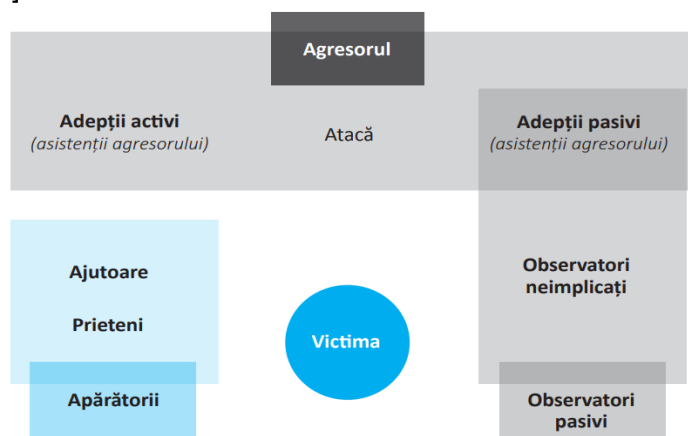

Figura 1.5. Rolurile de grup într-o situație de bullying (BPB, 2016) [49, p. 12].

Conform lui Olweus și altor oameni de știință, într-un „cerc de bullying” tipic sunt implicați o gamă întregă de protagoniști (Olweus, 2001). Important de notat este că distribuția rolurilor nu este statică, rolurile se pot schimba în mod dinamic între elevii care interacționează.

Analizând rolurile de grup, putem identifica persoanele implicate în situația de bullying, inclusiv agresorii, victimele și potențialii observatori sau complici. Acest lucru permite înțelegerea dinamicii interacțiunilor și intervenția în mod corespunzător. Gradul de

responsabilitate al diferitelor persoane implicate în bullying este diferit. De exemplu, observatorii care asistă la bullying și nu intervin pot contribui la perpetuarea comportamentului negativ. Prin identificarea acestor roluri, poate fi promovată responsabilitatea socială și încurajarea celor implicați să ia poziția împotriva bullying-ului. Elevii cu CES sunt adesea mai vulnerabili la bullying și pot suferi consecințe emoționale și psihologice grave. Analizând rolurile de grup, pot fi identificați factorii care contribuie la comportamentul de bullying și la consecințele sale negative asupra elevului cu CES. Această înțelegere permite să dezvoltarea strategiilor de intervenție adecvate.

Elevii cu CES în rol de victimă a bullying-ului pot avea anumite caracteristici și trăsături specifice. Este importantă teza că fiecare persoană este unică, iar experiențele lor pot varia considerabil. Bullying-ul poate avea un impact semnificativ asupra stimei de sine și încrederii în sine a oricărui elev, iar aceasta este valabilă și pentru elevii cu CES. Experiențele repetate de bullying pot scădea și mai mult încrederea în sine a acestor elevi și pot avea un impact negativ asupra performanței academice și a participării la activități școlare. De asemenea, bullying-ul poate afecta orice elev, indiferent de aptitudinile sau nevoile lor educaționale.

Observatorii pot fi într-o poziție privilegiată pentru a observa și identifica comportamentele de bullying. Prin atenția lor și intervenția adecvată, pot asigura siguranța și protecția elevilor cu CES. Dacă observatorii ignoră sau tolerează bullying-ul, acești elevi pot deveni și mai vulnerabili și pot suferi daune emoționale și psihologice severe. Observatorii care sunt conștienți de semnele de bullying și acționează rapid pot contribui la o intervenție precoce și eficientă. Cu cât bullying-ul este abordat mai devreme, cu atât este mai probabil să se reducă impactul negativ asupra victimelor și să se prevină escaladarea situației.

Comportamentul observatorilor poate servi ca model pentru alți elevi și poate influența normele sociale în școală. Dacă observatorii reacționează ferm și dezaprobă bullying-ul, aceasta poate contribui la crearea unei culturi a respectului și a toleranței. În schimb, ignorarea sau tolerarea bullying-ului poate perpetua un mediu toxic și poate crea un climat în care bullying-ul devine acceptat sau chiar normalizat. Observatorii pot oferi sprijin emoțional și social elevilor cu CES care sunt vizați de bullying. Prin exprimarea compasiunii, empatiei și sprijinului lor, pot ajuta elevii să se simtă în siguranță și susținuți. Acest sprijin poate juca un rol esențial în reducerea impactului negativ al bullying-ului asupra stimei de sine, sănătății mentale și performanței academice a acestor elevi. Observatorii care intervin în situațiile de bullying pot contribui la responsabilizarea agresorilor și la educarea întregii comunități școlare cu privire la consecințele și impactul negativ al bullying-ului. Aceasta poate ajuta la crearea unei culturi a responsabilității și a respectului, în care bullying-ul nu este tolerat și este abordat în mod activ.

Forme de manifestare a bullying-ului

Bullying-ul are forme foarte variate în funcție de vârsta copiilor implicați. Într-o perspectivă bullying-ul este privit ca fiind:

- „direct când el se manifestă în mod direct către persoana țintă. Acea persoană ar putea fi agresată, lovită, i se poate spune fără echivoc: „nu te joci cu noi sau nu ai ce căuta în grupul nostru” ori se pot trimite mesaje sau mail-uri denigratoare;
- indirect când se întâmplă pe la spatele persoanei vizate: răspândirea de zvonuri, vorbitul în șoaptă, schițarea de semne către alte persoane, furtul, distrugerea lucrurilor personale fără ca persoana în cauză să știe; excluderea indirectă prin găsirea de scuze” [53 , p. 17].

Bullyingul direct și indirect sunt două forme distincte de comportamente de bullying, diferențându-se prin modul în care sunt manifestate și percepute de către victime. **Bullying-ul**

direct se manifestă prin insulte, bătăi, amenințări, ridiculizare verbală sau fizică și poate fi caracterizat prin:

- **Manifestare evidentă:** Bullying-ul direct este deschis și explicit, fiind clar și ușor de identificat atât pentru victima, cât și pentru observatori.
- **Comportamente agresive și fizice:** Acest tip de bullying implică adesea agresiuni fizice, precum lovituri, împingeri sau alte forme de violență directă.
- **Ușor de observat:** Comportamentele de bullying direct sunt mai ușor de observat și de intervenit, deoarece sunt adesea vizibile și pot provoca imediat disconfort sau leziuni fizice. Cele mai frecvente exemple: Insulte, bătăi, amenințări, ridiculizare verbală sau fizică.

Bullying-ului indirect îi sunt caracteristice comportamente de tipul excluderea socială, răspândirea de zvonuri, manipularea relațiilor sociale, expresii non-verbale negative și poate fi caracterizat prin:

- **Manifestare subtilă:** Bullying-ul indirect este mai subtil și mai puțin evident, fiind adesea mascate sub forma unor acțiuni sau comportamente aparent nevinovate.
- **Comportamente non-verbale și sociale:** Acest tip de bullying implică adesea excluderea socială, răspândirea de zvonuri, manipularea relațiilor sociale sau exprimarea non-verbală negativă.
- **Mai greu de observat:** Comportamentele de bullying indirect sunt mai dificil de identificat și de abordat, deoarece pot fi mai subtile și pot avea un impact psihologic mai profund asupra victimei.

Ambele forme de bullying pot avea consecințe negative asupra victimelor și pot afecta stima de sine, sănătatea emoțională și performanțele școlare. Indiferent de forma în care se manifestă bullying-ul, este important să se promoveze conștientizarea, prevenirea și intervenția adecvată pentru a crea un mediu școlar sigur și incluziv pentru toți elevii.

Bullying-ul direct față de elevii cu CES se referă la comportamentele de bullying care sunt îndreptate explicit și direct către acești elevi, având drept țintă diferențele lor și nevoile speciale. Cele mai răspândite exemple de bullying direct care pot afecta elevii cu CES sunt:

- **Ridiculizarea:** Elevii cu CES pot fi supuși la batjocură, râs sau ridiculizare din cauza modului în care vorbesc, se exprimă, se mișcă sau manifestă diverse nevoi speciale.
- **Etichetarea negativă:** Ei pot fi numiți cu porecle jignitoare sau etichete denigratoare legate de dizabilitatea lor. Aceasta poate duce la stigmatizare și la reducerea stimei de sine a elevului.
- **Hărțuire verbală și amenințări:** Pot fi supuși la insulte, comentarii răutăcioase, amenințări sau hărțuire verbală continuă din partea colegilor sau chiar a unor cadre didactice.
- **Agresiune fizică:** Elevii cu CES pot deveni ținte ale violenței fizice, cum ar fi lovituri, împingeri sau alte forme de atingere neadecvată. Aceasta poate fi cauzată de discriminare sau de exploatarea vulnerabilităților lor.

Bullying-ul indirect față de elevii cu CES se referă la comportamentele subtile și neexplicite care îi vizează pe acești elevi, iar consecințele lor pot fi la fel de dăunătoare. Iată câteva exemple de bullying indirect la care elevii cu CES pot fi expuși:

- **Excluderea socială:** Elevii cu CES pot fi ignorați sau excluși de grupurile sociale, făcându-i să se simtă izolați și respinși. Colegii pot forma grupuri închise și excluderea deliberată a elevilor cu CES poate avea un impact negativ asupra stimei de sine și sănătății emoționale.
- **Răspândirea de zvonuri și vorbe răutăcioase:** Persoanele care practică bullying-ul indirect pot răspândi zvonuri sau vorbe răutăcioase despre elevii cu CES, creând un mediu de ostracizare și marginalizare. Aceste acțiuni pot afecta reputația și relațiile sociale ale elevilor cu CES.

- **Exprimarea nonverbală negativă:** Gesturile, privirile de dispreț sau excluziunea nonverbală pot fi și ele forme de bullying indirect. Aceste semnale subtile pot face elevii cu CES să se simtă nedoriti sau respinși.
- **Manipularea și excluderea în activități:** Elevii cu CES pot fi excluși intenționat din activitățile școlare, proiecte de grup sau evenimente sociale. Această excludere poate afecta relațiile sociale și participarea lor la școală.
- **Cyberbullying indirect:** Elevii cu CES pot fi supuși la cyberbullying prin intermediul mediului online. Aceasta poate include comentarii răutăcioase pe rețelele sociale, postări denigratoare sau distribuirea de materiale ofensatoare. Aceste acțiuni pot avea un impact negativ asupra stimei de sine și încrederii în sine a elevilor cu CES.

Elevii cu CES pot fi supuși diverselor **forme de bullying în mediul școlar**.

Bullying-ul fizic poate fi manifestat în cazul elevilor cu CES prin:

- **Lovituri sau împingeri:** Agresorul poate să lovească sau să împingă elevul cu CES, provocându-i durere și disconfort fizic.
- **Hărțuire fizică în timpul activităților școlare:** Agresorul poate viza elevul cu CES în timpul activităților fizice, cum ar fi joaca în curtea școlii sau participarea la orele de educație fizică. Acesta poate să-l împingă, să-l lovească sau să-i saboteze participarea la activități.
- **Furtul sau distrugerea obiectelor personale:** Elevul cu CES poate deveni ținta agresorului în ceea ce privește furtul sau distrugerea obiectelor personale, cum ar fi cărți, instrumente sau alte lucruri importante pentru el.
- **Izolarea și excluderea:** Agresorul poate să îi ignore și să îi izoleze pe elevii cu CES, refuzându-le implicarea în activitățile sociale și creând un sentiment de singurătate și marginalizare.

Bullying-ul verbal față de elevii cu CES poate manifesta în diferite moduri, aducând prejudicii emoționale și psihologice acestora. Iată câteva exemple de cum se poate manifesta bullying-ul verbal față de elevii cu CES:

- **Insulte și porecle jignitoare:** Elevii cu CES pot fi supuși la insulte și la folosirea de porecle jignitoare legate de dizabilitatea lor sau de nevoile speciale pe care le au. Aceste insulte și porecle pot umili și denigra imaginea lor de sine.
- **Agresiune verbală legată de dizabilități:** Elevul cu CES poate fi supus la insulte, jigniri sau porecle care se referă la dizabilitatea sa, fapt care poate afecta încrederea în sine și stima de sine a acestuia.
- **Batjocură și ridiculizare:** Elevii cu CES pot fi ținta batjocurii și a ridiculizării din cauza modului în care vorbesc, se exprimă sau se mișcă. Comentariile și râsul la adresa lor pot provoca stres și scăderea stimei de sine.
- **Hărțuire verbală:** Acest tip de bullying implică hărțuirea constantă prin intermediul cuvintelor, cum ar fi criticile constante, amenințările sau insultele repetate. Elevii cu CES pot fi supuși la hărțuire verbală care vizează direct sau indirect dizabilitatea sau nevoile lor speciale.
- **Comentarii denigratoare și discriminatoare:** Elevii cu CES pot fi supuși la comentarii denigratoare și discriminatoare care îi fac să se simtă marginalizați sau inferiori. Aceste comentarii pot afecta încrederea în sine și pot provoca anxietate și depresie.
- **Blamarea și etichetarea negativă:** Elevii cu CES pot fi blamați pentru dificultățile lor și pot fi etichetați în mod negativ din cauza nevoilor lor speciale. Aceasta poate contribui la stigmatizarea lor și poate împiedica dezvoltarea unui sentiment pozitiv de sine.

Bullying-ul social față de elevii cu CES se manifestă prin comportamente și acțiuni menite să îi excludă, să îi umilească sau să le provoace disconfort social:

- *Excluderea și izolarea:* Elevii cu CES pot fi ignorați, evitați și izolați de către ceilalți elevi. Aceștia pot fi trecuți cu vederea în activitățile de grup, în pauze sau la evenimentele școlare, ceea ce îi face să se simtă excluși și singuri.
- *Râsul și batjocorirea:* Agresorul poate râde de elevul cu CES, îl poate batjocori în fața altora sau poate face glume cu privire la dizabilitatea sa. Aceste comportamente umilitoare pot afecta încrederea și stima de sine a elevului.
- *Propagarea de zvonuri și bârfe:* Agresorul poate răspândi zvonuri false sau bârfe despre elevul cu CES, ceea ce poate afecta relațiile acestuia cu ceilalți elevi și îi poate distorsiona imaginea în ochii celorlalți.
- *Critică și umilire publică:* Elevul cu CES poate fi supus la critică constantă, iar defectele sale pot fi evidențiate public sau pe rețelele de socializare. Acest tip de bullying îi poate afecta încrederea în sine și poate conduce la o imagine negativă de sine.
- *Implicarea în glume și sarcasm răutăcioase:* Agresorul poate să îi facă elevului cu CES glume sau să îl ironizeze cu privire la dizabilitatea sa. Aceste comportamente pot provoca stres emoțional și pot genera sentimente de umilire și rușine.

Bullying-ul cibernetic față de elevii cu CES se referă la utilizarea tehnologiei și a mediului online pentru a intimida, umili sau viza elevii cu CES:

- *Mesaje amenințătoare sau insulte online:* Agresorul poate trimite mesaje amenințătoare sau insulte prin intermediul platformelor de socializare, e-mailului sau mesageriei instant. Aceste mesaje pot viza dizabilitatea elevului și pot avea un impact puternic asupra stimei de sine și bunăstării emoționale.
- *Hărțuire online prin comentarii negative:* Agresorul poate comenta negativ în legătură cu elevul cu CES pe rețelele sociale sau pe alte platforme online. Aceste comentarii pot răspândi zvonuri false, pot umili sau critica dizabilitatea elevului.
- *Crearea de meme-uri sau imagini umilitoare:* Agresorul poate crea sau distribui meme-uri sau imagini umilitoare care se referă la elevul cu CES. Acestea pot fi răspândite pe rețelele sociale sau prin intermediul aplicațiilor de mesagerie, cu scopul de a îi discredita și umili în fața altora.
- *Excluderea și izolarea online:* Agresorul poate exclude sau izola elevul cu CES de grupuri și comunități online. Acesta poate refuza să îl invite în grupurile de socializare, să îi blocheze accesul la anumite platforme sau să îi ignore complet prezența online.
- *Răspândirea de informații personale sau confidențiale:* Agresorul poate divulga informații personale sau confidențiale despre elevul cu CES online, cum ar fi adresa, numărul de telefon sau alte detalii private. Această expunere poate afecta siguranța elevului.

Bullying-ul sexual este o formă gravă de abuz și hărțuire, care poate avea consecințe serioase asupra victimelor sale. Când vine vorba despre elevii cu CES, manifestările de bullying sexual pot varia în funcție de circumstanțe individuale și dinamica specifică a mediului școlar. Este important să se înțeleagă că fiecare situație este unică și că experiențele pot fi diferite de la caz la caz. Cu toate acestea, modurile în care bullying-ul sexual se poate manifesta față de elevii cu CES sunt:

- *Comentarii și glume ofensatoare:* Elevii cu CES pot fi ținta unor comentarii și glume sexuale, adresate în mod direct sau subtil. Acestea pot fi făcute în mod repetat, în prezența altor elevi sau chiar a cadrelor didactice, ceea ce face ca victima să se simtă jignită, umilită și inconfortabilă.
- *Atingeri neautorizate:* Agresorii pot atinge sau mângâia în mod neautorizat elevii cu CES, încălcându-le spațiul personal și dreptul la integritate fizică. Aceste atingeri pot fi fie sub formă de jocuri brutale, fie sub formă de gesturi cu conotații sexuale.

- *Expunere forțată*: Agresorii pot forța elevii cu CES să se expună în moduri sexuale sau indecente, cum ar fi expunerea părților intime ale corpului sau cererea de fotografii sau înregistrări compromițătoare.
- *Hărțuire online*: Bullying-ul sexual poate avea loc și în mediul online. Elevii cu CES pot fi supuși la hărțuire sexuală prin intermediul mesajelor sau fotografiilor cu conținut sexual, sau prin răspândirea unor zvonuri și informații false despre ei.

Consecințele bullying-ului

Specialiștii semnalează complexitatea consecințelor bullying-ului asupra celor trei categorii de actori (agresori, victime, martori), dar și faptul că există consecințe pe termen scurt și pe termen lung. Consecințele pe termen scurt: scăderea motivației pentru a studia, absenteismul școlar, abandonul școlar, apariția situațiilor de depresie, plecarea din instituția de învățământ. Consecințele pe termen lung: preluarea comportamentelor agresive, formarea comportamentelor deviate, apariția unor probleme de sănătate mintală, în cazuri speciale, pot apărea tentative de suicid.

Multiple studii au încercat să sublinieze consecințele negative ale bullying-ului asupra victimei cum ar fi sentimentul de neajutorare, singurătate, anxietate, depresie, tentative de suicid, probleme în relațiile sociale, probleme la nivel psihosomatic, tulburări de alimentație, reticență față de școală, performanță școlară scăzută. Consecințele negative pe care le resimte agresorul sunt probleme în relațiile sociale, comportament agresiv cu predilecție spre delincvență și conduită antisocială, conduite de risc, comportament prosocial inexistent și lipsă totală de empatie față de victimă. Atât victimele, cât și agresorii prezintă un risc crescut de a resimți simptome ale depresiei și ideeație suicidală. Elevii care raportează prezența actelor de agresivitate sunt de 3-4 ori mai predispuși să resimtă simptome ale anxietății în comparație cu cei care nu se implică. Efectele bullying-ului la nivelul sănătății emoționale sunt majore și persistente în timp. Relațiile de prietenie sunt adesea afectate din cauza unei frici sporite de a avea încredere în semenii lor. Consecințele negative afectează nu doar sănătatea lor mintală, ci și rezultatele academice și pot scădea motivația lor de a merge la școală și de a învăța.

Copii care agresează înșiși sunt, de asemenea, expuși riscului unor rezultate negative pe termen lung. Studiile arată că elevii care comit sau au comis acte de bullying frecventau școala mai rar și erau mai predispuși să renunțe la școală decât alți elevi, iar agresiunea în copilărie poate fi un semn timpuriu al dezvoltării tendințelor violente, al delincvenței și criminalității.

Bullying-ul are efecte negative asupra sănătății victimei și a familiei acesteia, atât pe termen scurt, cât și pe termen lung. Pentru ca acest fenomen să fie stopat, este crucial ca persoanele să înțeleagă cu adevărat cât de traumatizant poate fi bullying-ul. Efectele acestui fenomen pot fi: izolare social, răni produse la nivel fizic și efectele acestora la nivel psihic: lovituri, contuzii, care contribuie la un nivel de stres ridicat, anxietate, depresie; afecțiuni ale pielii, problemele cu stomacul și inima, care pot fi agravate din cauza stres-ului resimțit atunci când un copil este agresat; un sistem imunitar scăzut, ulcere și alte afecțiuni cauzate de anxietate și stres; apariția unui sentiment de rușine; tulburări ale somnului; modificări ale obiceiurilor alimentare; scăderea stimei de sine; dureri de cap, de stomac, dureri musculare (pot fi simptome psihosomatice, ce nu au o cauză medicală cunoscută); performanțe școlare reduse din cauza scăderii capacității de concentrare [48, p. 23].

Efectele bullying-ului asupra agresorului pot fi pe termen scurt (performanțe școlare slabe și scăderea frecvenței la orele de curs; dificultate în menținerea relațiilor sociale; creșterea riscului de consum abuziv de droguri și alcool) și pe termen lung (riscul de a-și abuza

familia și copiii; manifestarea unui comportament antisocial; dificultatea de a se integra profesional pe piața muncii).

Consecințele bullying-ului pot fi: depresie cronică; dificultatea de a stabili relații interpersonale de durată, care duce la izolare socială; gânduri și tentative de suicid; tulburări de anxietate; sindromul de stres post-traumatic; comportament autodestructiv, inclusiv autovătămare; abuz de droguri și alcool; riscul de a dezvolta o tulburare psihică. Așadar, pe măsură ce copiii agresați devin adulți, ei vor continua să aibă dificultăți în resimțirea respectului și stimei de sine, vor avea dificultăți în dezvoltarea și menținerea relațiilor cu ceilalți și vor evita interacțiunile sociale, vor dezvolta un sentiment intens de vină și vor avea cu greu încredere în oameni, aspect care le va afecta relațiile cu ceilalți, inclusiv la locul de muncă. Anumite studii arată că bullying-ul poate cauza schimbări la nivelul creierului și astfel crește riscul de a dezvolta tulburări psihice, având, totodată, consecințe asupra proceselor care formează memoria. Totuși, este important de menționat că bullying-ul are efecte și asupra agresorului, pentru că acesta adoptă acest tip de comportament din mai multe motive sunt: o nevoie de un statut, de putere mai mare, o dorință puternică de a controla și domina, impulsivitate, lipsa empatiei, căutarea recunoașterii statutului lor de persoane care dau tonul, plăcerea provocată de vederea victimei oprimate [9, pag. 8].

Adesea, atât agresorii cât și victimele au manifestări comportamentale și stări emoționale similare. Unii copii pun o „armură de agresor” pentru a-și ascunde slăbiciunile și pentru a evita să devină victime. Masca unui agresor este un scut care îi ascunde interiorul vulnerabil. Majoritatea agresorilor altor persoane au fost victime ale violenței în copilărie [4, p. 16]. Dacă nu sunt luate măsuri de stopare, acest tip de comportament va persista și chiar se va înrăutăți de-a lungul timpului.

Soluționarea cazului de bullying

Protecția copiilor este un termen general care cuprinde atât acțiuni de prevenire, pentru a reduce la minim șansele de producere a prejudiciului/răului, cât și acțiuni de răspuns pentru a se asigura că, atunci când apar anumite probleme, acestea sunt tratate în mod adecvat. Această abordare răspunde necesității de a lua în considerare interesul superior al copilului în fiecare acțiune referitoare la copii și de a acționa în conformitate cu standardele internaționale și legislația națională, în special acolo unde cazurile suspectate de abuz pot constitui infracțiuni.

Prevenirea bullyingului are scopul de a proteja bunăstarea elevilor în primul rând. Prin implementarea unor programe de prevenire și crearea unui mediu școlar sigur și incluziv, se poate evita suferința și impactul negativ asupra stării emoționale și psihologice a elevilor cu CES. Prevenirea bullyingului oferă posibilitatea de a interveni înainte ca consecințele pe termen lung să se instaleze. Prin evitarea situațiilor de bullying sau prin identificarea și gestionarea lor rapidă, se pot reduce efectele negative durabile asupra elevilor cu CES. Intervenția după producerea bullyingului poate necesita resurse și timp semnificative pentru a remedia consecințele, în timp ce prevenirea acționează înainte ca daunele să se instaleze. Prevenirea bullyingului contribuie la construirea unei culturi a respectului și incluziunii în școli. Prin promovarea valorilor de respect, toleranță și acceptare a diversității, se poate crea un mediu în care bullyingul este în mod activ descurajat și respins. Învățarea acestor valori începe de la o vârstă fragedă și poate influența comportamentul și atitudinea elevilor pe termen lung. Prevenirea bullyingului poate fi mai eficientă și mai eficace decât intervenția după producerea acestuia. Prin educarea și conștientizarea elevilor cu privire la impactul negativ al bullyingului, prin promovarea empatiei și prin implicarea activă a întregii comunități școlare, se pot evita situațiile de bullying în ansamblu. De asemenea, intervenția după producerea bullyingului

poate fi mai dificilă și mai complicată, deoarece necesită gestionarea și rezolvarea conflictelor deja existente.

Prevenirea fenomenului bullying este un proces la care trebuie să contribuie toți actorii principali, implicați în educația copilului, respectiv părinții, profesorii și alte persoane calificate (psihologul școlar, medicul școlar etc.). Majoritatea metodelor de prevenire a bullying-ului au la bază angajamentul acestora privind asigurarea condițiilor necesare unui mediu sigur și prosper pentru dezvoltarea normală pe plan social și academic a copiilor.

Conform Metodologiei cu privire la prevenirea și combaterea bullying-ului, Aprobată prin ordinul Ministrului Educației și Cercetării nr. 1024 din 13.10.2022, scopul de bază al activităților de prevenire este „*consolidarea încrederii în sine a copiilor și adolescenților*, dezvoltându-le competențele sociale într-o atmosferă de colaborare, respectuoasă, protectivă și inclusivă. Activitățile de prevenire a bullying-ului cu elevii și părinții sunt parte componentă a planului de dezvoltare instituțională și a planului anual de activitate. Activitățile de prevenire a fenomenului bullying în cadrul instituției de învățământ sunt structurate pe trei niveluri: primar, secundar, terțiar” [46].

Metodologia cu privire la prevenirea și combaterea bullying-ului, Aprobată prin ordinul Ministrului Educației și Cercetării nr. 1024 din 13.10.2022 [46] soluționarea cazului de bullying se realizează în cinci etape: 1. identificarea situației de bullying; 2. investigarea cazului suspect de bullying; 3. asistența tuturor copiilor/ elevilor implicați; 4. monitorizarea situației; 5. închiderea cazului.

Investigarea cazurilor de bullying față de elevii cu CES presupune analizarea și evaluarea situațiilor în care acești elevi sunt supuși agresiunii sau tratamentului inechitabil în medii educaționale. Instituțiile de învățământ au responsabilitatea de a investiga și aborda cazurile de bullying față de elevii cu CES. Este important ca instituțiile de învățământ să aibă politici și proceduri clare pentru investigarea și abordarea bullying-ului. Aceste politici ar trebui să fie cunoscute de către personalul școlar, părinți și elevi, iar resursele și sprijinul adecvat ar trebui să fie disponibile pentru toți cei implicați.

Este important ca asistența să fie individualizată și să țină cont de specificul fiecărui elev cu CES implicat în bullying. Fiecare caz necesită o abordare personalizată pentru a asigura un sprijin adecvat și eficient, promovând în același timp respectul, empatia și incluziunea în mediul educațional. Este esențială și abordarea multidisciplinară, implicând profesori, părinți, specialiști în educație specială și alți membri ai echipei școlare. Colaborarea strânsă între acești actori poate asigura o abordare holistică și eficientă pentru a proteja și sprijini elevii cu CES implicați în situații de bullying, promovând în același timp un mediu educațional sigur și incluziv.

Teoria modificării comportamentale arată că pentru a schimba un comportament, avem nevoie să intervenim atât la nivelul contextului (intervenții pe clasă), cât și la nivelul consecințelor (reacții care apar imediat după manifestarea comportamentului de bullying).

D. Olweus, autorul programului de intervenție asupra comportamentelor agresive/ bullying-ului abordează patru principii-cheie: (1) pregătirea personalului școlar; (2) dezvoltarea unor politici de disciplinare; (3) informarea părinților; (4) predarea valorilor prosoziale conform unei curricule [9]

Intervenția cuprinde un set de informații furnizate școlilor, set de informații adresate părinților, filme de vizionat în clasă precum și chestionare, pentru școală, de evaluare a dimensiunii problemei [67, p. 52].

O serie de activități desfășurate de profesori, alături de training-uri pe abilități sociale ar oferit un program eficient de prevenție a comportamentelor agresive. Pentru elevii în rolul de victime să se ofere training-uri de dezvoltarea abilităților de gestionare a situațiilor de expunere la comportamentele agresive ale colegilor. Elevii-agresori să primească training-uri

pe managementul furiei, asertivitate, și alte abilități de auto-gestionare. Părinții să primească training-uri de parenting pentru gestionarea comportamentului agresiv [10, p. 52].

Profesorul ar trebui să îi învețe pe elevi cum să fie rezistenți emoțional, astfel încât să nu fie deranjați de cuvintele sau acțiunile meschine ale oamenilor, cum să identifice de ce cineva este rău și cum să oprească comportamentul rău. Ceea ce se predă trebuie să fie simplu, distractiv și eficient - copiii de toate nivelurile de dezvoltare să înțeleagă și să practice conceptele cu succes. Dacă fiecare elev din școli ar afla de ce anumiți copii sunt răi pentru ei și cum să-i oprească, va exista o scădere semnificativă a rapoartelor de intimidare. Ceea ce de ce au nevoie școlile nu este ca acest subiect să fie abordat o singură dată și atât, este important ca informația să fie întărită prin practici, astfel încât elevii să aibă multe șanse să învețe repetat și să folosească abilitățile sociale pe care le dezvoltă prin diferite activități și studii de caz.

Problema bullying-ului necesită în mod special, o rezolvare holistică, deoarece cauzele acestui fenomen nu se rezumă numai la aspecte singulare. În acest context trebuie acționat la următoarele niveluri:

- înțelegerea mecanismelor, care declanșează fenomenul bullying sau al violenței;
- stilul și calitatea practicilor de gestionare a conflictelor, actelor de violență și situațiilor de bullying;
- calitatea programelor școlare și modul de predare la clasă;
- implicarea în activitățile de timp liber și calitatea programului extracurricular;
- formalizarea strategiilor, tehnicilor și procedurilor, care fac față cel mai bine incidentelor;
- dezvoltarea de relații pozitive cu ceilalți și cu sine însuși.

O. Isac accentuează necesitatea identificării și adaptării principiilor de bază ale intervențiilor socio-educative și a conținutului practicii preventive din țara noastră, ținând cont de examinarea critică a experienței internaționale. În ciuda diversității abordărilor organizaționale și manageriale existente și a programelor de prevenire implementate în țările europene, vom delimita principalele tendințe în organizarea și funcționarea sistemului de prevenire socio-educativă a comportamentelor de tip bullying din mediul educațional. Acestea, în primul rând, vizează:

- „umanizarea practicilor preventive, acordarea de prioritate și focusare pe măsurile de protecție în favoarea măsurilor punitive;
- profesionalizarea muncii educaționale și preventive, gestionarea și instruirea profesorilor, educatorilor, asistenților sociali, psihologilor școlari, dar și a părinților în domeniul abordării, prevenirii și corectării comportamentului de tip bullying;
- susținerea eficientă, solidă a rețelei de structuri speciale concepute pentru a oferi asistență socială și socio-psihologică familiilor și copiilor: servicii și consiliere psihologică, centre de încredere, centre de reabilitare pentru victime, pentru elevii în situații de risc;
- implementarea de măsuri speciale de asistență socio-juridică, sociopedagogică și medical-psihologică pentru familiile grupurilor de risc social care nu pot face față independent problemelor educației. Acțiunile trebuie reorientate către sprijinirea familiei și nu blamarea sau condamnarea acesteia [28, p. 229].

L. Chirev propune următoarele strategii de intervenție în cazurile de bullying:

- **Identificarea situațiilor fără a diminua gravitatea lor.** Dacă s-a stabilit în școală că bullying este manifestarea violenței, atunci, chiar și cei neimplicați în situație vor deveni capabili să reacționeze adecvat.
- **Luarea de atitudine.** Devenind martor al bullying-ului, profesorul trebuie să ia o atitudine clară, astfel încât „observatorii” și, în măsura posibilității, agresorul să-și schimbe atitudinea față de cele întâmplate.

- **Discuții cu clasa.** Cazurile de bullying să fie discutate în clasă, astfel va dispărea misterul și va fi mai ușor de soluționat situația conflictuală. Pot fi elaborate în comun reguli contra bullying-ului.
- **Informarea colectivului pedagogic.** Mai ușor le va fi profesorilor să țină situația sub control. În caz de necesitate, se poate de apelat la ajutorul altor instituții de profil.
- **Invitarea părinților la discuții.** Părinții merită să fie informați despre semnele bullying-ului și despre strategiile de intervenție.
- **Dezvoltarea unui program de mentori.** Elevii claselor mai mari pot fi mentori pentru cei mai mici, ajutându-i să dezvolte abilități comunicative pentru depășirea conflictelor.
- **Sancțiuni inevitabile pentru agresori** [11 , p. 416].

I. Kalman aplică Regula de Aur în soluțiile pe care le recomandă profesorilor pentru a combate eficient fenomenul. Regula de Aur înseamnă „**să-i tratezi pe ceilalți așa cum vrei să fii tu tratat**”, să-ți transformi dușmanii (agresorii) în prieteni. Este o soluție oferită copiilor pentru a învăța cum să nu mai fie victime și cum să facă în mod corect față situațiilor neplăcute. În multe cazuri agresorul va renunța într-un final la a mai ataca. De ce? Este ca un „joc” al dominării – și cine se supără, pierde. Iar dacă agresorul observă că nu mai ajunge să câștige, nu va mai fi motivat să continue, lipsindu-i practic satisfacția „victoriei” [31, p. 128].

Modalități de combatere a bullying-ului:

- **Ignorarea copilului care tachinează** - să se comporte ca și cum celălalt este invizibil și să acționeze ca și cum nimic nu s-a întâmplat. (Manifestarea furiei sau izbucnirea în plâns adesea accelerează comportamentele de tachinare). Ignorarea NU este o metodă bună în situații în care cineva tachinează de foarte mult timp și folosește comportamente de bullying cu scopul de a-l intimida). Dacă este posibil, este recomandat să plece din situație [79, p. 24].
- **Transmiterea de mesaje la persoana I** - mesaj asertiv: „Sunt trist/nu-mi place când faci glume pe seama ochelarilor mei, aș prefera să încetezi”. Exersarea acestei tehnici presupune stabilirea contactului vizual și folosirea unei ton ferm. Această tehnică funcționează când este folosită într-un cadru controlat, în care există un adult, există niște reguli (cum ar fi în clasă, la școală). Folosirea ei în recreație sau în curtea școlii poate să ducă la agravarea situației (copilul care tachinează face și mai rău deoarece a observat că ceea ce face el, produce o emoție sau a obținut ceea ce și-a dorit) [77, p. 36].
- **Răspunsul paradoxal.** Această tehnică învață copilul cum să-și schimbe modul în care vede sau înțelege cuvintele pe care celălalt le spune la adresa sa. Astfel, el poate să schimbe cuvintele de tachinare în complimente. De exemplu, un copil face glume pe seama sa că poartă ochelari și spune „aragaz cu 4 ochi”. În această situație, poate să răspundă politicos: „Mulțumesc că ai remarcat că am ochelari!” (copilul care a făcut remarcă nepotrivită este de regulă confuz când nu primește reacția obișnuită de furie sau de frustrare). Un alt tip de răspuns paradoxal este exprimarea acordului față de aspectele la care se referă cel ce tachinează. De exemplu, răspunsul adecvat la adresa unui copil care tachinează și spune „Ai așa de mulți pistrui!” ar putea fi „Este adevărat, am o mulțime de pistrui!”. Acordul cu aspectele semnalate elimină dorința de a ține ascuns pistruii, lasă agresorul fără replică deoarece conflictul este blocat [77, p. 36].
- **Răspunsul cu un compliment** este un alt tip de reacție care descurajează tachinarea. De exemplu, dacă cineva râde de modul în care copilul aleargă, acesta ar putea răspunde cu un compliment „Tu ești un bun alergător!”. Umorul este un alt tip eficient de reacție deoarece este total diferit de răspunsul așteptat și subliniază faptul că nu există un punct vulnerabil care să fi fost atins. În plus, râsul poate să schimbe o situație cu potențial de rănire, într-una comică [49, p. 34].

După părerea psihologului Izzy Kaleman, cel mai eficient mod de a combate și preveni fenomenul bullying este să oferim elevilor „înțelepciunea” de a ști cum să reacționeze față de agresori fără ajutorul unui adult. Atunci fenomenul bullying va dispărea repede, copiii vor fi mai fericiți și mai încrezători în ei înșiși. Pentru a-și dezvolta abilitățile sociale, copiii au nevoie să experimenteze interacțiuni sociale negative fără a fi supervizați de adulți [31, p. 64].

Multe cadre didactice, profesioniști din domeniul sănătății, părinți și adulți, care interacționează cu copiii și tinerii, înțeleg cât de grav este bullying-ul și violența în general. Deși există strategii dovedite și promițătoare de prevenire și intervenție în cazurile de bullying, unele metode nu funcționează sau chiar pot înrăutăți lucrurile [14, p. 32].

Diferențierea dintre bullying și agresivitate este crucială pentru ca cadrele didactice să poată identifica și înțelege mai bine comportamentele problematice în rândul elevilor. Prin recunoașterea caracteristicilor specifice ale bullying-ului, precum repetiția, intenția și dezechilibrul de putere, cadrele didactice pot interveni mai eficient și pot oferi sprijin corespunzător victimelor de bullying.

Cunoașterea diferenței dintre bullying și agresivitate le permite cadrelor didactice să creeze un mediu școlar sigur și sănătos. Prin conștientizarea specificului bullying-ului, cadrele didactice pot implementa strategii de prevenire și intervenție adecvate pentru a reduce incidența bullying-ului și pentru a promova comportamente pozitive între elevi.

Multe școli au politici de „toleranță zero” a bullying-ului. Conform acestor politici, copiii care hărțuiesc pe alții sunt suspendați sau exmatriculați. Totuși:

- Sondajele arată că aproximativ unul din cinci elevi recunoaște că agresează ocazional colegii săi. Chiar dacă politicile abordează doar bullying-ul fizic, numărul elevilor afectați de politicile de toleranță zero este semnificativ.
- Amenințarea cu suspendarea sau exmatricularea poate descuraja copiii și adulții de la raportarea acțiunilor de bullying.
- Bullying-ul poate fi un indicator timpuriu al altor comportamente problematice. Copiii care își agresează în mod regulat colegii sunt expuși riscului absențelor nemotivate, bătăilor, furtului și vandalismului. Acești copii au nevoie de modele pozitive, inclusiv ale adulților și elevilor din școala lor.

Deși suspendarea și exmatricularea pot fi necesare într-un număr mic de cazuri, acestea nu ar trebui să constituie politica standard de prevenire sau intervenție a bullying-ului [14, p. 32]. Este important ca instituțiile de învățământ să recunoască aceste greșeli și să implementeze strategii eficiente pentru a preveni și interveni în situațiile de bullying. Aceste strategii pot include programe de educație și conștientizare, implicarea tuturor părților implicate (cadre didactice, părinți, elevi, comunitate), promovarea unui mediu sigur și sprijinirea victimelor și agresorilor pentru a învăța alternative constructive la comportamentele de bullying. Combaterea bullying-ului față de elevii cu CES este responsabilitatea întregii comunități școlare. Prin informare, elevii și cadrele didactice devin conștienți că au un rol activ în prevenirea și eliminarea acestui comportament dăunător. Informarea adecvată permite cadrelor didactice să înțeleagă mai bine impactul bullying-ului asupra elevilor cu CES și să ia măsuri pentru a preveni și a interveni în astfel de situații. Prin informare, cadrele didactice devin conștiente de diferențele și dificultățile pe care elevii cu CES le pot întâmpina în școală și în viața de zi cu zi. Astfel, înțeleg mai bine vulnerabilitățile acestor elevi și pot identifica mai ușor semnele de bullying.

II. DESIGNUL CERCETĂRII

2.1. Scopul și obiectivele cercetării

Scopul studiului constă în identificarea particularităților de manifestare a bullying-ului față de elevii cu CES la nivelul claselor gimnaziale în vederea elaborării recomandărilor psihopedagogice de prevenire și combatere a acestui fenomen.

Obiectivele de cercetare:

- Evaluarea nivelului de înțelegere a conceptului de bullying bazat pe dizabilitate de către elevii, cadrele didactice și membrii SAP ;
- Stabilirea cauzelor bullying-ului față de elevii cu CES;
- Identificarea categoriilor de copii cu CES supuse cel mai frecvent bullying-ului în cadrul claselor gimnaziale din instituțiile de învățământ din țară;
- Precizarea rolurilor de grup în situația de bullying cu implicarea elevilor cu CES;
- Determinarea tipurilor și formelor de bullying manifestate față de elevii cu CES;
- Estimarea frecvenței manifestării bullying-ului manifestate față de elevii cu CES;
- Stabilirea opiniilor diferitor categorii de specialiști privind măsurile ce trebuie întreprinse pentru prevenirea și combaterea bullying-ului față de elevii cu CES.

2.2. Întrebările cercetării

Întrebările formulate la conceperea cercetării au fost următoarele:

- Cum este înțeles termenul de bullying bazat pe dizabilitate?
- Care sunt cauzele bullying-ului față de elevii cu CES?
- Copii din care categorie de CES sunt cel mai frecvent supuși bullying-ului?
- Căror forme de bullying sunt supuși copiii cu CES?
- Care sunt direcțiile și strategiile de intervenție în situațiile de bullying manifestat față de elevii cu CES?
- Ce greșeli comit specialiștii în prevenirea și intervenția în situațiile de bullying la nivel de instituție de învățământ?

2.3. Eșantionul cercetării

Volumul eșantionului a fost constituit din 58 de membri ai SAP, 679 de cadre didactice, 797 de elevi din clasele gimnaziale.

Instituțiile educaționale în care s-a realizat studiul vor fi selectate din celea trei zone ale Republicii Moldova – centru, sud și nord pentru a putea formula constatări la nivel republican. Eșantionul a fost compus din respondenți selectați din instituțiile de învățământ din municipiul Bălți și din 19 raioane: Anenii Noi, Strășeni, Drochia, Leova, Briceni, Dondușeni, Telenești, Orhei, Ialoveni, Soroca, Taraclia, Edineț, Glodeni, Cahul, Ungheni, Sîngerei, Dubăsari, Rezina, Rîșcani.

Stratificarea eșantionului

Eșantionul general a fost stratificat în baza statului respondenților: elevi, cadre didactice, cadre didactice de sprijin și membri ai SAP.

Tabelul 2.1. Caracteristicile eșantionului de elevi

Date despre respondenți		Nr.	%
Clasa respondentului:	V	112	14
	VI	125	15,7
	VII	196	24,6
	VIII	190	23,8
	IX	175	21,9
Genul respondentului:	Băiat	283	35,5
	Fată	515	64,5

Tabelul 2.2. Caracteristicile eșantionului de cadre didactice

Date despre respondenți		Nr.	%
Genul respondentului:	Masculin	26	3,8
	Feminin	653	96,2
Grad didactic	Fără grad	159	23,4
	II	427	62,9
	I	79	11,6
	Superior	14	2,1
Vechimea în muncă	0-3	55	8,1
	4-5	44	6,5
	6-10	78	11,5
	11-20	92	13,5
	21+	326	48

Tabelul 2.3. Caracteristicile eșantionului compus din membrii SAP

Date despre respondenți		Nr.	%
Genul respondentului:	Masculin	3	5,2
	Feminin	55	94,8
Vechimea în muncă	0-3	9	15,5
	4-5	8	13,8
	6-10	23	39,7
	11-20	7	12,1
	21+	11	19

2.4. Metode și instrumente de cercetare

În acord cu obiectivele cercetării, studiul a inclus:

- *analiza calitativă* care a urmărit specificarea atitudinilor și comportamentelor respondenților (elevii din ciclul gimnazial, cadrele didactice și cadrele didactice de sprijin și specialiștii SAP) cu privire la fenomenul bullying-ului față de elevii cu CES;
- *analiza cantitativă*, care a presupus măsurarea opiniilor respondenților cu privire la bullying-ul față de elevii cu CES.

Pentru colectarea datelor necesare s-a colaborat cu Serviciile de asistență psihopedagogică din zonele de nord, centru și sud a țării. Culegerea datelor s-a făcut prin metoda autocompletării, iar selecția școlilor, claselor și a elevilor a fost aleatorie. Culegerea datelor în teren a avut loc în perioada aprilie-mai 2023. Analiza datelor calitative a fost făcută prin metoda analizei de conținut. Datele cantitative au fost analizate prin procedee specifice statisticii descriptive. Instrumentele de cercetare au urmărit mai multe dimensiuni (Tabelul ?)

Tabelul 2.4. Dimensiunile instrumentelor de cercetare

Instrumente	Surse de date	Dimensiuni	
Chestionar privind bullying-ul elevilor cu CES pentru membri SAP	Membrii SAP	<ul style="list-style-type: none"> • Cunoștințe despre bullying-ul bazat pe dizabilitate • Tipurile, frecvența, cauzele de bullying față de elevii cu CES 	<ul style="list-style-type: none"> • Consecințele bullying-ului asupra elevului cu CES • strategiilor de prevenire și direcții de intervenție a bullying-ului elevilor cu CES
Chestionar privind bullying-ul elevilor cu CES pentru cadrele didactice	Cadrele didactice și Cadrele didactice de sprijin	<ul style="list-style-type: none"> • Rolul elevului cu CES în situația de bullying • Categoriile de elevi cu CES supuși cel mai frecvent bullying-ului • Comportamente ale elevului CES în rol de victimă a bullying-ului • Motivele elevului cu CES de a ascunde cazul de bullying • Comportamentul observatorului în situația de bullying 	<ul style="list-style-type: none"> • Modalități de realizare a asistenței elevilor cu CES implicați în bullying • Modalități de monitorizare a situației de bullying față de elevii cu CES • Modalități de închidere a cazului de bullying față de elevii cu CES • Experiențe înregistrate în intervenția în situațiile de bullying față de elevii cu CES • Greșeli în prevenirea și intervenția situațiilor de bullying față de elevii cu CES
Chestionar privind bullying-ul elevilor cu CES pentru elevi	Elevi din clasele V-IX	<ul style="list-style-type: none"> • Tipurile și formele de bullying la care sunt supuși elevii cu CES • Localizarea în spațiu și timp a bullying-ului față de elevii cu CES 	

Instrumentele de cercetare sunt disponibile în anexe.

III. REZULTATE CERCETĂRII

3.1. Cunoștințe despre bullying-ul bazat pe dizabilitate

• Definirea termenului de „bullying bazat pe dizabilitate”

Primele întrebări din chestionare au urmărit identificarea nivelului de cunoaștere a particularităților bullying-ului față de elevii cu CES. Întrebarea deschisă „**Ce înțelegeți prin termenul de „bullying bazat pe dizabilitate”?**” (Figura 3.1.) a permis colectarea percepțiilor respondenților privind bullying-ul persoanelor cu dizabilități. Au fost identificați 9 termeni la care apelează respondenții pentru a defini „bullying-ul bazat pe dizabilitate”: „Tachinare”, „Maltratare”, „Etichetare”, „Ignorare/Marginalizare”, „Violență/Abuz”, „Hărțuire”, „Agresivitate”, „Înjosire/Umilire”, „Tachinare”. Terminii au fost grupați într-un rating în dependență de frecvența apariției în definițiile respondenților. „Violența/Abuzul” au fost cel mai frecvent utilizați de către membrii SAP și elevi. Cadrele didactice cel mai frecvent definesc bullying-ul prin „Maltratare” „Agresivitatea” a obținut locul 2 în rating la toți respondenții.

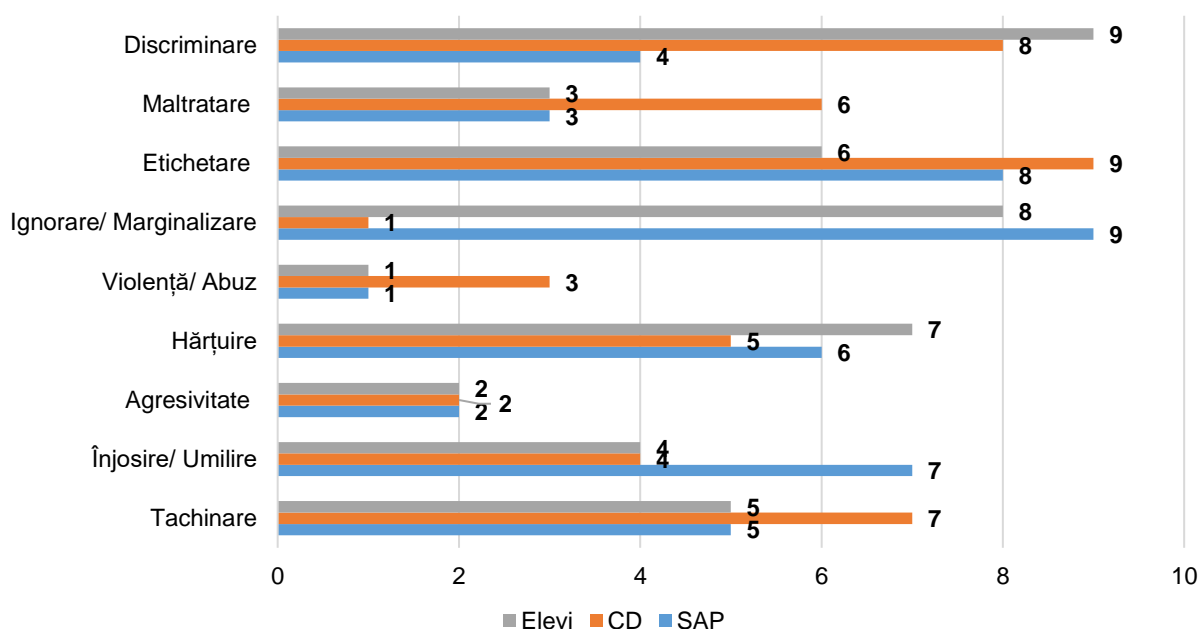

Figura 3.1. Termenii prin care este definit conceptul de bullying

În cele ce urmează, sunt enumerate câteva exemple de răspunsuri oferite de respondenți:

- **Ignorare/ Marginalizare** - „Ignorarea, marginalizarea sau neglijarea persoanei cu cerințe speciale”, „Comportament ostil/ de excludere a cuiva având o dezabilitate”, „Marginalizarea copiilor cu dizabilitate”, „Marginalizare, ignorare față de copiii din familiile social-vulnerabile, copii ce prezintă un comportament neadecvat”, „Comportament de excludere a unui individ, a unei persoane cu CES”, „Neacceptare și ignorare”, „Respingerea persoanelor cu CES”, „Respingerea copiilor cu dezabilitate din cercul de elevi”.
- **Agresivitate** - „Agresivitate repetată orientată către un copil cu CES”, „Forma de agresiune, care are loc în școală, repetat, pentru a căpăta anumite facilități de lider, de a domina, de a căpăta un statut in grup”, „Formă de agresivitate”, „Terorizare și brutalizare”, „Formă de agresivitate ce se repetă în raport cu persoanele cu dizabilitate”, „Formă de comportament agresiv în care cineva agresează, hărțuiește, persecută sau intimidează în

mod intenționat și repetat o altă persoană”, „Comportament agresiv, ce presupune un agresor și o victimă, având drept scop umilirea, durerea fizică sau emoțională”.

- **Hărțuire** – „Hărțuirea copiilor cu necesități speciale”, „Ceartă și hărțuire permanentă”, „Modalitate de hărțuire fizică și/ sau verbală”, „Atacuri verbale sau fizice scurte și repetate asupra copiilor cu CES”, „Comportament de intimidare, terorizare a unei persoane cu probleme fizice sau psihice”.
- **Violență/ Abuz** – „Violenta fizica sau psihologica ce vizează persoanele cu CES”, „Aplicarea violenței asupra unei persoane cu CES”, „Acțiunea sau seria de acțiuni fizice, verbale, relaționale și/ sau cibernetice, într-un context social dificil de evitat, săvârșite cu intenție, care implică un dezechilibru de putere”, „Comportamentele repetate, intenționate, violente și negative, care sunt îndreptate împotriva unei persoane cu dizabilități”, „Abuz intenționat emoțional sau fizic”, „Formă de violență fizică și psihologică, de luare în derâdere a persoanelor cu dizabilități”, „Manifestări violente a unor elevi față de un elev cu dizabilitate. Manifestările sunt umilitoare și sistematice, în orice mediu, neapărat în fața grupului de semenii”.
- **Înjosire/ Umilire** – „Comportament ostil și de luare în derâdere”, „A înjosi pe un copil că nu poate face careva activități”, „Glume și derâdere pe baza dezabilității”, „Comportament de intimidare față de persoanele cu dizabilități”, „Comportamente prin care o persoană sau un grup de persoane rănește, umilește, înjosește în mod intenționat și repetat o altă persoană, în condițiile în care între persoana/ grupul care rănește și persoana rănită există un dezechilibru de putere”, „Comportament sistematic/ repetat, conștient care are ca scop umilirea, hărțuirea, rănirea unei persoane reieșind din dizabilitatea lui sau dificultatea cu care se confruntă”.
- **Tachinare** – „Un copil ce are dizabilitate este zilnic tachinat și luat în derâdere”, „Tachinarea permanentă a copiilor cu dizabilități din partea semenilor”, „Hărțuirea copiilor care au dizabilitate, luarea în derâdere, lovirea acestora în mod repetat și conștient”, „Tachinare pe baza unui defect fie fizic, fie de vorbire”.
- **Maltratare** – „Maltratarea și acuzarea copiilor cu CES de către alți copii”, „Provocarea durerilor fizice și psihice unui copil cu CES”, „Tratarea cu dispreț și cruzime a copiilor cu deficiențe fizice sau mintale”, „Comportament care se repetă și este făcut cu intenția de a răni, profitând de dizabilitatea unei persoane, ceea ce diminuează decalajul de putere”.
- **Discriminare** – „Discriminarea în funcție de o problema de sănătate”, „Încălcarea drepturilor copiilor cu CES”, „Comportament prin care se face o distincție negativă dintre copiii cu CES și ceilalți copii”, „Discriminare/maltratare fata de persoanele cu dizabilitate”.
- **Etichetare** – „Etichetarea persoanelor cu CES”, „Poreclirea, numirea cu cuvinte specifice negative în batjocură”.

Constatări privind definirea conceptului de „bullying-ul bazat pe dizabilitate”

- Conceptul de „bullying-ul bazat pe dizabilitate” este explicat parțial și vag de către membrii SAP, cadrele didactice și elevii din ciclul gimnazial
- Respondenții utilizează 9 termeni pentru a defini „bullying-ul bazat pe dizabilitate”: „Tachinare”, „Maltratare”, „Etichetare”, „Ignorare/ Marginalizare”, „Violență/ Abuz”, „Hărțuire”, „Agresivitate”, „Înjosire/ Umilire”, „Tachinare”.
- „Agresivitatea” este termenul cu ajutorul căruia toți respondenții, cel mai frecvent, definesc bullying-ul.

• Gradul de informare cu privire la bullying-ul față de elevii cu CES

Pornind de la importanța informării cu privire la bullying-ul față de elevii cu CES a comunității educaționale, a fost formulată întrebarea pentru toți respondenții: **„În ce măsură considerați că sunteți informat despre bullying-ul față de elevii cu CES?”** (Figura 3.2.). Prelucrarea datelor a permis constatarea că „în mare măsură” sunt informați 24,10% de membri ai SAP, 45,70% de cadre didactice și 42,20% de elevi, „în măsură medie” au indicat 55,20% de membri ai SAP, 48,00% de cadre didactice și 42,80% de elevi, „în mică măsură” au selectat 17,20% de membri ai SAP, 5,90% de cadre didactice și 10,60% de elevi, iar varianta de răspuns „deloc” a obținut cele mai puține alegeri: 3,40% - membrii SAP, 0,40% - cadre didactice, 4,40% – elevi.

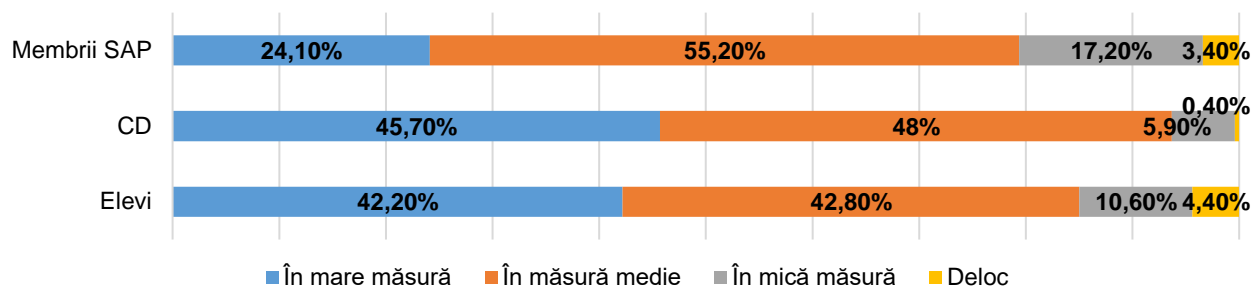

Figura 3.2. Gradul de informare cu privire la bullying-ul față de elevii cu CES

Constatări privind gradul de informare cu privire la bullying-ul față de elevii cu CES

- Membrii SAP, cadrele didactice și elevii sunt informați despre bullying-ul față de elevii cu CES în măsură medie.
- Gradul de informare al cadrelor didactice și elevilor este similar ceea ce indică că informarea privind bullying-ul s-a realizat în clasele gimnaziale din țară cu implicarea atât a cadrelor didactice, cât și a elevilor.
- Procentul respondenților care au menționat că „deloc” nu sunt informați despre bullying-ul față de elevii cu CES, în medie este de 2,73%.
- Gradul de informare despre bullying-ul față de elevii cu CES la cele trei categorii de respondenți nu variază semnificativ ceea ce indică că crește conștientizarea problemei bullying-ului în instituțiile de învățământ, iar efortul depus este unul comun.

• Delimitarea diferențelor dintre conceptul de „bullying” și „agresivitate”

Înțelegerea diferenței dintre bullying și agresivitate poate contribui la dezvoltarea abilităților sociale ale elevilor. Aceștia pot învăța să comunice într-un mod respectuos și să găsească alternative sănătoase pentru gestionarea conflictelor. De asemenea, pot învăța să-și asume responsabilitatea pentru propriile acțiuni și să promoveze un mediu școlar sigur și prietenos. Din aceste considerente respondenților a fost propusă întrebarea **„Cum credeți termenul de „bullying” este sinonim cu termenul de „agresivitate”?”** (Figura 3.3). 77,60% de membri ai SAP, 85,00% de cadre didactice și 84,00% de elevi consideră că termenii sunt sinonime, iar 22,40% de membri ai SAP, 13,00% de cadre didactice și 8,80% de elevi nu le percep ca sinonime. Procentul respondenților care „nu știu” este mic și constituie 2,10% pentru cadrele didactice și 7,20% pentru elevi.

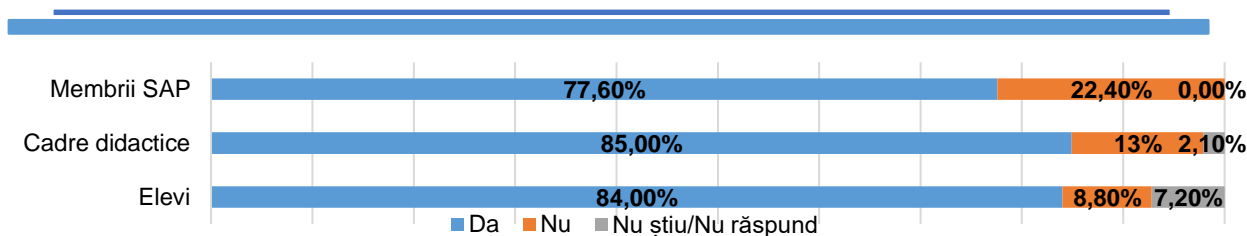

Figura 3.3. Perceperea conceptului de „bullying” ca sinonim al conceptului de „agresivitate” de către membrii SAP, cadrele didactice și elevi

Constatări privind perceperea conceptului de „bullying” ca sinonim al conceptului de „agresivitate”

- 77,60% de membri ai SAP, 85,00% de cadre didactice și 84,00% de elevi consideră că conceptul de „bullying” este sinonim cu „agresivitate”, fapt care indică un nivel redus de cunoaștere a particularităților bullying-ului.

Mituri despre bullying

Din literatura de specialitate au fost identificate 6 mituri despre bullying. Cadrele didactice și membrii SAP au fost rugați să-și exprime acordul/dezacordul în raport cu afirmații care sunt mituri despre bullying (Figura 3.4). Mitul cu care sunt „total de acord” 53,44% de membri ai SAP și 38,58% de cadre didactice este „Bullying-ul are loc întotdeauna între agresor și victimă”.

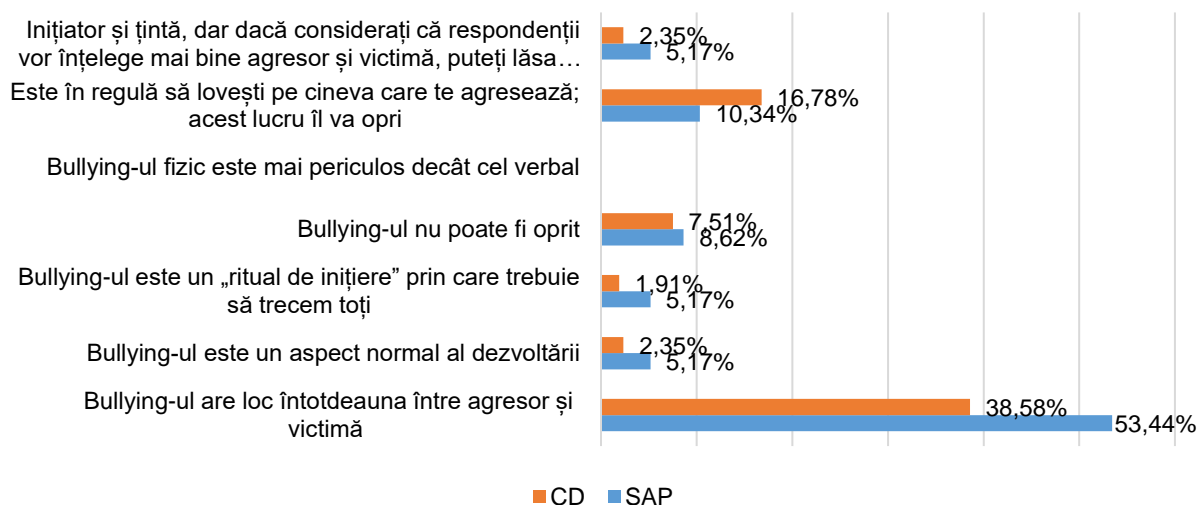

Figura 3.4. Gradul de acord cu miturile despre bullying al membrilor SAP și cadrelor didactice

Constatări privind miturile despre bullying

- Mitul cu care sunt „total de acord” 53,44% de membri ai SAP și 38,58% de cadre didactice este „Bullying-ul are loc întotdeauna între agresor și victimă”.
- Cu patru mituri „Bullying-ul este un aspect normal al dezvoltării”, „Bullying-ul este un „ritual de inițiere” prin care trebuie să trecem toți”, „Bullying-ul nu poate fi oprit”, „Este în regulă să lovești pe cineva care te agresează; acest lucru îl va opri” respondenții se află în „total dezacord” fapt care bucură și denotă o cunoaștere teoretică bună a fenomenului.

3.2. Cauzele bullying-ului

Pentru a identifica opinia respondenților privind cauzele bullying-ului a fost propusă întrebarea „**Care credeți că sunt cele mai frecvente cauze ale bullying-ului elevilor cu CES**” (Figura 3.5). Au fost propuse variante de răspuns care au vizat cinci tipuri de factori generatori ai bullying-ului. „Mediul familial” a fost indicat drept cea mai frecventă cauză a bullying-ului elevilor cu CES de către 65,50% de membri ai SAP, 67,90% de cadre didactice și 32,43% de elevi. „Mediul social” a obținut 69,00% de selectări din partea membrilor SAP, 37,70% de cadre didactice și 23,90% de elevi. „Mediul școlar” a fost indicat de 75,90% de membri ai SAP, 23,90% de cadre didactice și 38,43% de elevi. „Mediul contextual” a obținut 58,60% de selectări din partea membrilor SAP, 40,20% din partea cadrelor didactice și 31,83% din a elevilor. În ceea ce privește „Mediul individual”, 58,60% de membri ai SAP consideră că este cea mai frecventă cauză, 57,90% de cadre didactice și 11,86% de elevi.

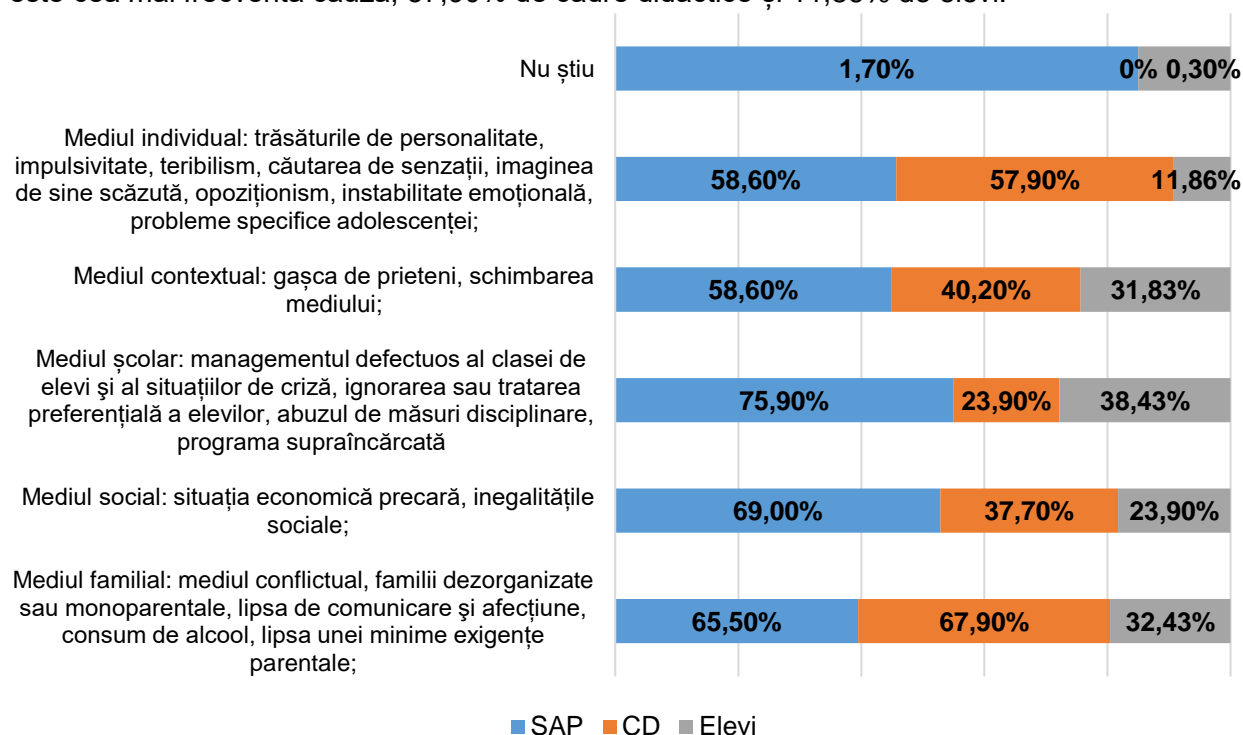

Figura 3.5. Cauzele bullying-ului

Constatări privind cauzele bullying-ului:

- Cea mai frecventă cauză în viziunea membrilor SAP și a cadrelor didactice este „mediul familial” care implică mediul conflictual, familii dezorganizate sau monoparentale, lipsa de comunicare și afecțiune, consum de alcool, lipsa unei minime exigențe parentale. Elevii au indicat „mediul școlar” care vizează managementul defectuos al clasei de elevi și al situațiilor de criză, ignorarea sau tratarea preferențială a elevilor, abuzul de măsuri disciplinare, programa supraîncărcată.
- Mai mult de jumătate din membrii SAP au oferit au menționat că toate cauzele enumerate sunt frecvente.
- Doar 11,86% de elevi au indicat drept cauză frecventă „mediul individual: trăsăturile de personalitate, impulsivitate, teribilism, căutarea de senzații, imaginea de sine scăzută, opoziționism, instabilitate emoțională, probleme specifice adolescenței”.

3.3. Rolurile de grup într-o situație de bullying

• Rolul elevului cu CES în situația de bullying

Întrebarea „**Cum credeți în ce rol se pot manifesta elevii cu CES?**” (Figura 3.6.) a contribuit la stabilirea comportamentului tipic elevilor cu CES în situația de bullying. Elevii cu CES sunt percepuți cu rol de „Agresor” de către 34,50% de membri ai SAP, 9,60% de cadre didactice și 13,40% de elevi. „Adepti pasivi (asistenții agresorului)” în viziunea a 48,30% de membri ai SAP, 11,50% de cadre didactice și 5,80% de elevi. Elevii cu CES sunt percepuți și cu rol de „Adepti activi (asistenții agresorului)” de către 31,00% de membri ai SAP, 5,20% de cadre didactice și 2,50% de elevi. Cu rol de „Observatori neimplicați”, elevii cu CES sunt văzuți de către 55,20% de membri ai SAP, 14,00% de cadre didactice și 9,50% de elevi. 51,70% de membri ai SAP, 19,90% de cadre didactice și 10,70% de elevi consideră că elevii cu CES în situația de bullying sunt „Observatori pasivi”. Elevii cu CES în rol de „Apărători (prieteni)” sunt numiți de 34,50% de membri ai SAP, 13,30% de cadre didactice și 11,20% de elevi. Cu statut de „Victimă” elevii cu CES sunt asociați de 8,62% de membrii SAP, 9,00% de cadrele didactice și 9,90% de elevi. Opțiunea „Nu sunt afectați de bullying” a fost selectată de 1,70% de membri ai SAP, 12,50% de cadre didactice și 9,90% de elevi. Se observă un procent mic de respondenți care afirmă că elevii cu CES nu sunt afectați de bullying. Varianta „Nu știu” a fost identificată la 6,90% de membri ai SAP, 14,10% de cadre didactice și 36,90% de elevi.

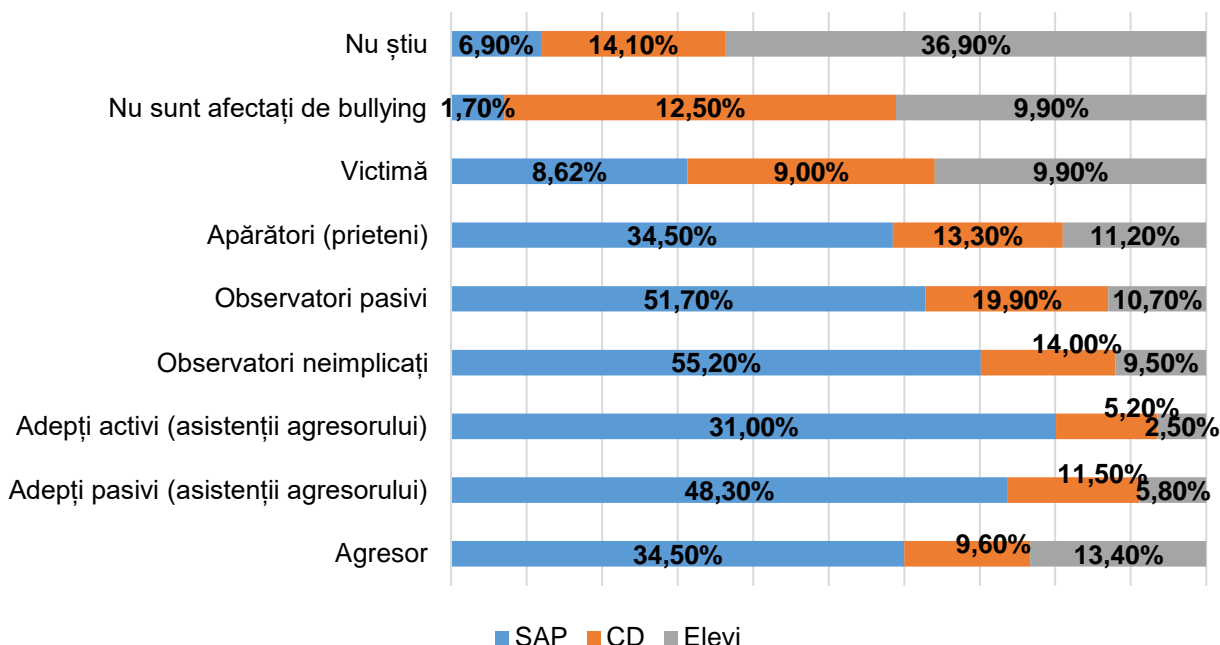

Figura 3.6. Cel mai frecvent rol al elevilor cu CES în situația de bullying

Constatări privind rolul elevilor cu CES în situația de bullying

- 55,20% de membri ai SAP consideră că cel mai frecvent elevii cu CES dețin rolul de „observator neimplicați” în situația de bullying.
- 19,90% de cadre didactice consideră că elevii cu CES cel mai des sunt „observatori pasivi”.
- Cel mai frecvent rol indicat de elevi (13,40%) este cel de agresor.
- Toți respondenții au indicat că elevii cu CES se pot manifesta în diferite roluri.

• Rolul agresorului în situația de bullying față de elevii cu CES

Pentru a afla cine cel mai frecvent agrează elevii cu CES a fost oferită întrebarea „De cine credeți că sunt supuși bullying-ului elevii cu CES?” (Figura 3.7). Au fost identificate următoarele rezultate: „un grup de elevi-agresori din clasa în care învață” – 79,30% de membri ai SAP, 48,50% de cadre didactice și 59,30% de elevi, „un grup de elevi-agresori din alte clase mai mari” – 65,50% de membri ai SAP, 41,80% de cadre didactice, 48,00% de elevi, „un grup de elevi-agresori din alte clase mai mici” -31,00% de membri ai SAP, 10,80% de cadre didactice și 10,80% de elevi, „un sigur elev-agresor din clasă” - 31,00% de membri ai SAP, 10,80% de cadre didactice și 10,80% de elevi, „un singur elev-agresor din altă clasă” – 48,30% de membri ai SAP, 23,30% de cadre didactice și 27,40% de elevi, „un grup de elevi din altă școală” - 31,00% de membri ai SAP, 11,50% de cadre didactice și 18,80% de elevi, „un alt elev cu CES” - 36,20% de membri ai SAP, 21,40% de cadre didactice și 13,60% de elevi, „cadre didactice” – 25,90% de membri ai SAP, 2,70% de cadre didactice și 6,00% de elevi, „administrația școlii” – 10,30% de membri ai SAP, 0,60% de cadre didactice și 3,40% de elevi, „personal auxiliar (paznic, dereticătoare etc.)” - 17,20% de membri ai SAP, 2,20% de cadre didactice și 2,90% de elevi. Răspunsul „Nu sunt afectați de bullying” a fost selectat de către 3,40% de membri ai SAP, 22,20% de cadre didactice și 13,80% de elevi. „Nu știu” au răspuns 3,40% de membri ai SAP, 7,10% de cadre didactice și 10,04% de elevi.

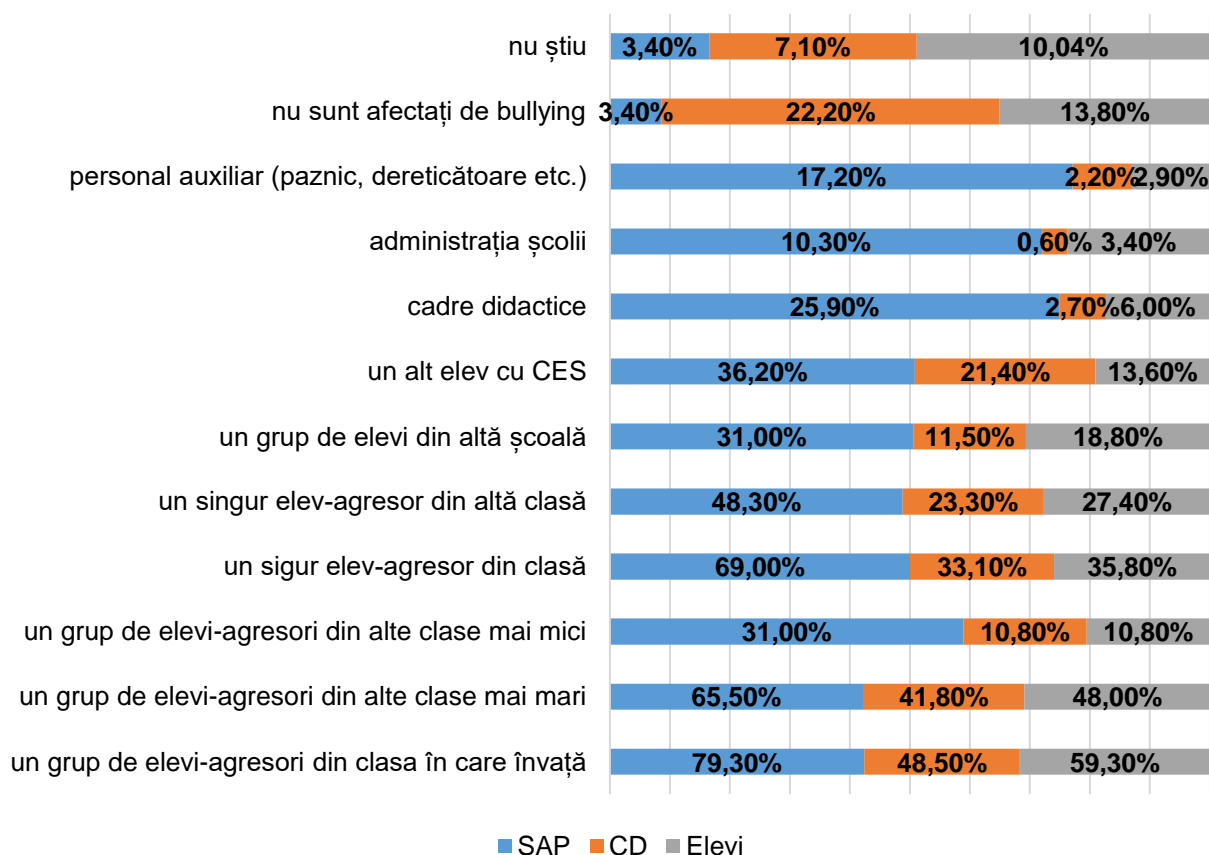

Figura 3.7. Persoanele care cel mai frecvent supun bullying-ului elevii cu CES

Constatări privind profilul agresorului

- 79,30% de membri ai SAP, 48,50% de cadre didactice și 59,30% de elevi consideră că „un grup de elevi-agresori din clasa în care învață elevul cu CES” sunt cel mai frecvent inițiatori ai bullying-ului. Opiniile respondenților au coincis.

Prin întrebarea „**Care dintre următoarele comportamente le-ai observat la persoanele care agrează elevul cu CES?**” (Figura 3.8) s-a urmărit identificarea profilului agresorului. Răspunsul „vrea să se impună ca lider răbindu-i, intimidându-i sau jignindu-i pe cei din jurul său” a fost selectat de 28,30% cadre didactice și 39,70% de elevi. 16,80% de cadre didactice și 15,20% de elevi consideră că agresorul tachinează pentru că „este temperamental, inflexibil, încrezător și nu îi place să accepte regulile cadre didactice și elevi. 16,60% de cadre didactice și 17,10% de elevi menționează de cele mai multe ori nu are empatie și chiar se bucură că produce durere celorlalți cadre didactice și elevi. Răspunsul „dorește să domine și să-i controleze pe ceilalți, exagerează în situații obișnuite” a fost oferit de către cadre didactice și elevi. Opțiunea „abuzează de putere pentru a-i răni pe ceilalți, deliberat și în mod repetat” a fost selectată de 12,20% de cadre didactice și 14,40 % de elevi. 13,80% de cadre didactice și 14,20% de elevi consideră că agresorul „vrea să obțină diverse tipuri de avantaje”. Varianta de răspuns „nu am observat așa comportamente față de elevii cu CES” a fost identificată la 43,40% de cadre didactice și 25,10% de elevi. „Nu știu” au răspuns 4,30% de cadre didactice și 19,20% de elevi.

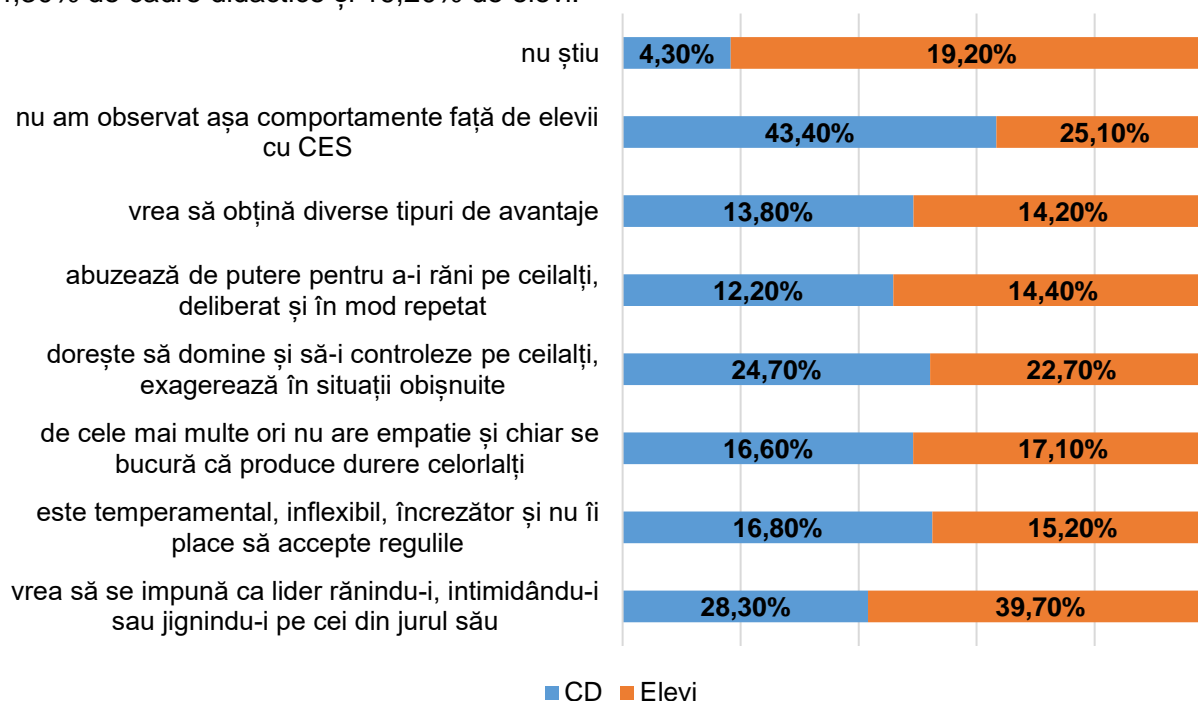

Figura 3.8. Comportamentul agresorului

Constatări privind comportamentul agresorului:

- 28,30% de cadre didactice și 39,70% de elevi consideră că agresorul „vrea să se impună ca lider răbindu-i, intimidându-i sau jignindu-i pe cei din jurul său”.

• Profilul elevul cu CES-victimă

Întrebarea „**Care dintre următoarele categorii de elevi cu CES sunt supuși cel mai frecvent bullying-ului din partea altor elevi?**” (Figura 3.9) a avut ca scop identificarea elevilor din categoriile de CES care sunt cu un risc sporit de a fi supuși bullying-ului.

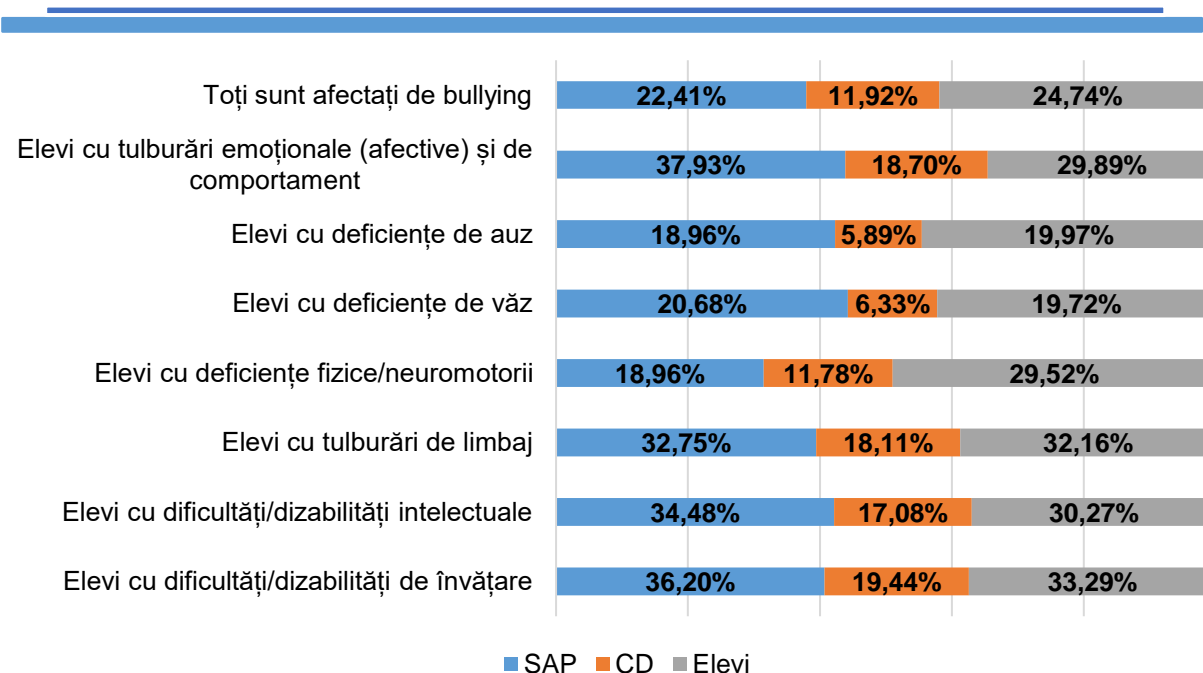

Figura 3.9. Categoriile de elevi cu CES supuși cel mai frecvent bullying-ului

Constatări privind categoriile de elevi cu CES supuși cel mai frecvent bullying-ului

- 37,93% de membri ai SAP consideră că cel mai frecvent sunt supuși bullying-ului „*elevii cu tulburări emoționale (afective) și de comportament*”.
- 19,44% de cadre didactice și 33,29% de elevi menționează că cel mai frecvent sunt supuși bullying-ului „*elevii cu dificultăți/ dizabilități de învățare*”.

O altă întrebare „**Care dintre următoarele comportamente le-ai observat la elevul cu CES-victimă a bullying-ului?**” (Figura 3.10) de-asemena a contribuit la analiza comportamentului elevului cu CES supus bullying-ului. Cel mai frecvent comportament indicat de 38,90% de cadre didactice și 36,60% de elevi a fost „*devine neliniștit când este întrebat ce se întâmplă*”.

În opinia a 8,70% de cadre didactice și 12,10% de elevi, elevul cu CES „*pierde*” frecvent *obiecte personale*” și acest comportament ar putea indica că este supus bullying-ului.

11,60% de cadre didactice și 16,80% de elevi consideră că specific ar fi comportamentul „*pleacă la școală mai devreme sau mai târziu decât ora obișnuită la școală*”.

Comportamentul „*lipsește des de la școală sau întârzie*” a fost selecta de către 25,20% de cadre didactice și 25,80% de elevi. „*Are probleme cu temele școlare și o scădere vizibilă a notelor*”.

Comportamentul „*este deseori singur și exclus de către restul elevilor din activitățile de grup în timpul pauzelor*” a fost selectat de 24,00% de cadre didactice și 30,50% de elevi.

Varianta „*este ales ultimul în jocurile de echipă*” a fost indicată de către 15,30% de cadre didactice și 20,20% de elevi. 24,90% de cadre didactice și 23,20% de elevi susțin că elevul supus bullying-ului de cele mai multe ori „*devine retras, pare supărat, nefericit, încordat, înlăcrimat, abătut sau neajutorat*”.

Comportamentul „*arată semne de schimbări neașteptate de dispoziție, de ex.: este tăcut, ursuz, retras*” a fost ales de către 14,40% de cadre didactice și 17,50% de elevi. Răspunsul „*devine deosebit de emoționat când trebuie să vorbească în fața întregii clase*” a obținut 20,50% de la cadre didactice și 19,20 de elevi.

Doar 2,20% de cadre didactice și 6,90% de elevi au selectat comportamentul „apare cu tăieturi, contuzii sau alte leziuni inexplicabile, haine sau obiecte personale rupte sau deteriorate”.

10,20% de CD și 10,30% de elevi au constatat că elevul cu CES supus bullying-ului „Deseori stă în apropierea unui adult”.

Răspunsul „Refuză să spună ce nu este în regulă” a fost indicat de către 20,00% de CD și 22,50% de elevi. 27,80% de CD și 19,50% de elevi au menționat că „Nu am observat așa comportamente la elevii cu CES”.

Opțiunea „Nu știu” a fost selectată de 3,80% de CD și 19,50% de elevi.

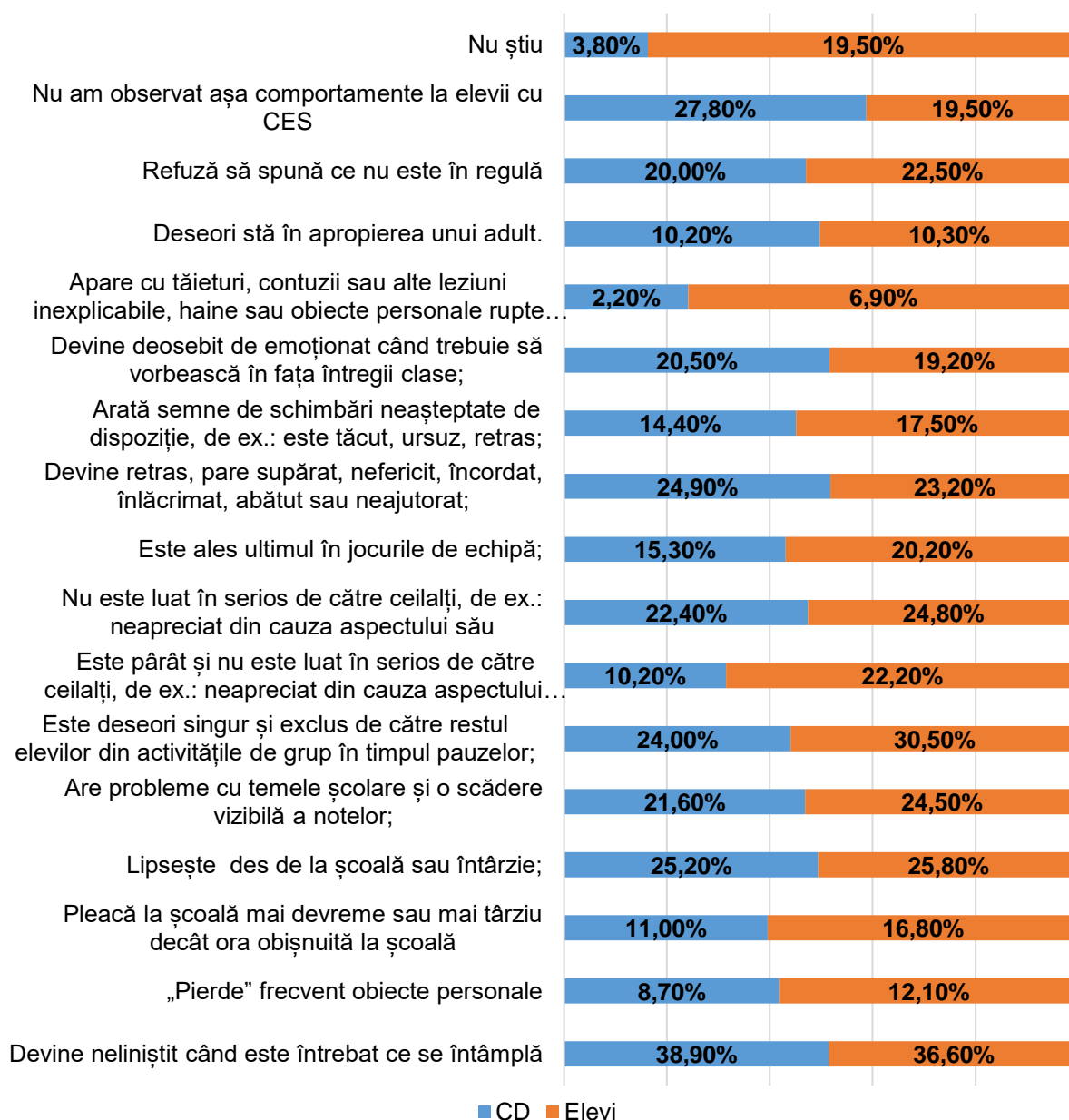

Figura 3.10. Comportamente ale elevului CES în rol de victimă a bullying-ului

Constatări privind manifestările comportamentale ale elevilor cu CES în rol de victimă

- Cele mai evidente comportamente care denotă că elevii cu CES sunt supuși bullying-ului sunt că „devin neliniștiți când este întrebat ce se întâmplă”, „este deseori singur și exclus de către restul elevilor din activitățile de grup în timpul pauzelor”, „devine retras, pare supărat, nefericit, încordat, înlăcrimat, abătut sau neajutorat”.

O altă întrebarea care a permis colectarea datelor privind profilul elevului cu CES în rol de victimă a fost **„Cum credeți care sunt motivele de ce elevul cu CES nu spune nimănui despre bullying?”**. 39,00% de cadre didactice și 35,80% de elevi consideră că elevii cu CES nu raportează cazul de bullying pentru că **„simt rușine și jenă”**. 48,50% de cadre didactice și 52,90% de elevi indică motivul că **„se tem de răzbunare”**. Motivul **„nu cred că adulții îi pot ajuta ori le este frică că adulții nu vor lua problema în serios”** a fost selectat de 21,90% de cadre didactice și 26,60% de elevi. Motivul **„cred că este ceva normal să fii abuzat”** a fost oferit de 7,80% de cadre didactice și 5,90% de elevi. Pentru răspunsul **„nu vor să fie etichetați ca „turnători” sau „trădători”** au optat 31,20% de cadre didactice și 32,30% de elevi. Varianta **„Nu știu/Nu răspund”** a fost selectată de 16,20% de cadre didactice și

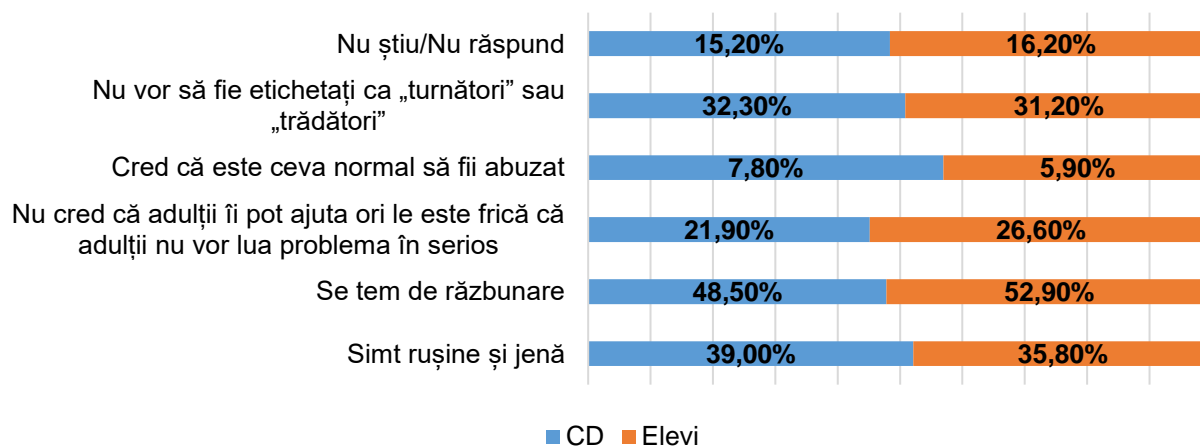

Figura 3.11. Motivele elevului cu CES de a ascunde cazul de bullying

Constatări privind motivele de ascundere a cazului de bullying

- 48,50% de cadre didactice și 52,90% de elevi consideră că elevii cu CES ascund cazul de bullying pentru că **„se tem de răzbunare”**.
- Cel mai puțin selectat motiv de către cadrele didactice – 7,80% și elevi - 5,90% a fost **„cred că este ceva normal să fii abuzat”**.

Rolul observatorului în situația de bullying

Pornind de la faptul că comportamentul observatorului joacă un rol crucial în prevenirea și gestionarea bullying-ului față de elevii cu CES, a fost propusă întrebarea **„Care dintre următoarele comportamente le-ai identificat la observatorii bullying-ului manifestat față de elevii cu CES?”** (Figura 3.12) Varianta **„nu intervine din frica de a deveni chiar el/ea o victimă”** a fost selectată de 32,10% de cadre didactice și 34,00% de elevi. În viziunea a 11,20% de cadre didactice și 34% de elevi observatorii **„provoacă agresorul să abuzeze victima”**. 22,70% de cadre didactice și 20,40% de elevi consideră că observatorii **„acceptă în mod pasiv, privind și nefăcând nimic”**. Comportamentul **„formează audiența agresorului care dorește să obțină atenție și popularitate”** a fost identificat de către 7,80% de cadre didactice și 10,90% de elevi. Răspunsul **„este încurajat să continue comportamentul agresiv”** a fost selectat de 7,40% de cadre didactice și 11,70% de elevi. Opțiunea **„nu am observat așa comportamente față de elevii cu CES”** a fost selectată de 45,40% de cadre didactice și 28,80% de elevi. Varianta **„nu știu/nu răspund”** a fost oferită de către 7,10% de cadre didactice și 34 % de elevi.

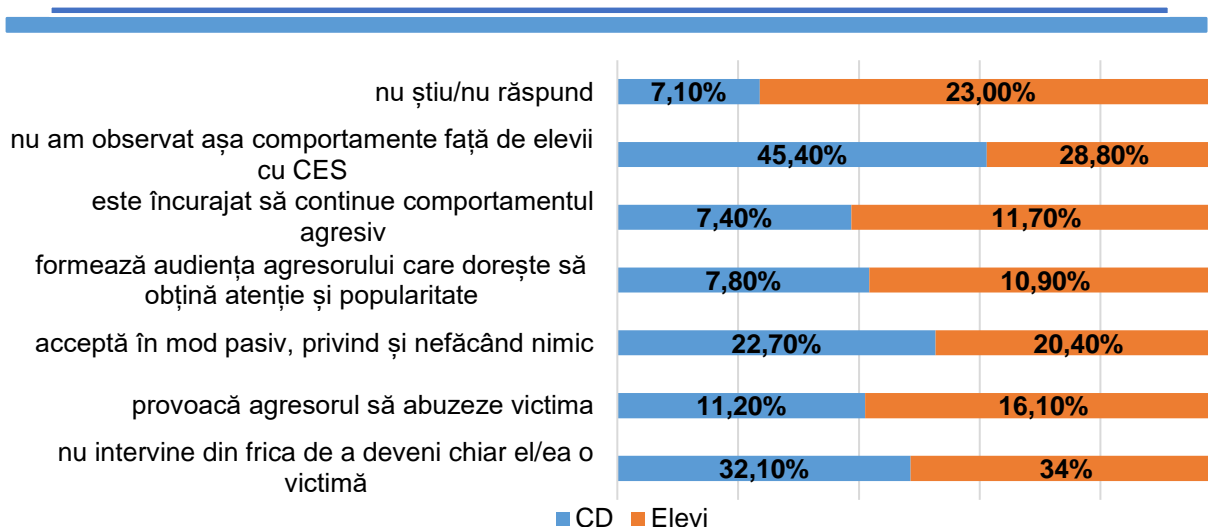

Figura 3.12. Comportamentul observatorului în situația de bullying

Constatări privind comportamentul observatorului în situația de bullying

- 32,10% de cadre didactice și 34% de elevi consideră că observatorii nu intervin din frica de a deveni victime. Opiniile respondenților coincid.
- 45,40% de cadre didactice și 28,80% de elevi au menționat că „nu am observat așa comportamente față de elevii cu CES”.

• Profilul apărătorului elevilor cu CES supuși bullying-ului

Elevi au primit întrebarea „**Dacă elevii cu CES sunt agresați în școala ta, cine ia măsuri/intervine de obicei?**” (Figura 3.13) și au avut posibilitatea să selecteze mai multe variante de răspuns. Distribuția răspunsurilor conform „Dirigintele” – 63,80%, „Directorul” – 52,90%, „Profesorul de serviciu” – 20,70%, „Alți profesori” – 31,00%, „Psihologul școlar” – 33,90%, „Cadrul didactic de sprijin” – 22,70%, „Paznicul, gardianul” – 6,90%, „Unii elevi” – 34,30%, „Nu intervine nimeni” – 2,60%, „Nu se întâmplă astfel de lucruri în școală” – 18,30%, „Nu știu/Nu răspund” – 8,00%.

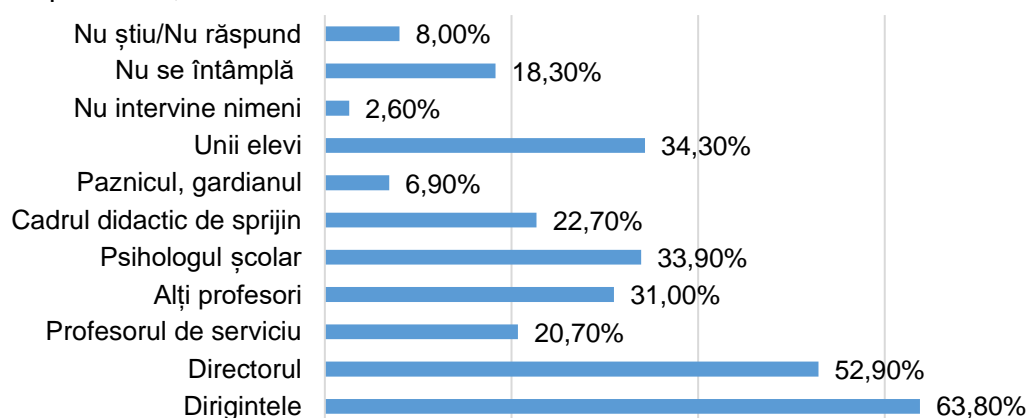

Figura 3.13. Apărătorii elevilor cu CES supuși bullying-ului în viziunea elevilor

Constatări privind apărătorii elevilor cu CES supuși bullying-ului:

- 63,80% de elevi consideră că cel mai frecvent intervine „dirigintele”.
- Cel mai rar intervine în situațiile de bullying „paznicul/gardianul”, indicat de 2,60% de elevi.

3.4. Tipurile și formele de bullying la care sunt supuși elevii cu CES

Sinteza răspunsurilor respondenților la întrebarea „**În ce mod sunt supuși bullying-ului elevii cu CES în instituția din care faceți parte?**” (Figura 3.14) a permis să constatăm care mod bullying, cel direct sau indirect, se întâlnește cel mai frecvent în instituțiile de învățământ. În viziunea a 88,00% de membri a SAP,, a 10,60% de cadre didactice și 29,60% de elevi „colegii de clasă supun elevul cu CES bullying-ului” „în mod direct (în față, elevul cu CES înțelege că este agresat)”. În viziunea a 36,20% de membri a SAP, 6,92% de cadre didactice și 40,12% de elevi consideră că „elevii din alte clase supun elevul cu CES bullying-ului” „în mod indirect (pe la spate, fără ca elevul cu CES să știe)”. 29,31% de membri ai SAP, 2,50% de cadre didactice și 18,56% de elevi menționează că „cadrele didactice agresează elevii cu CES” „în mod indirect (pe la spate, fără ca elevul cu CES să știe)”.

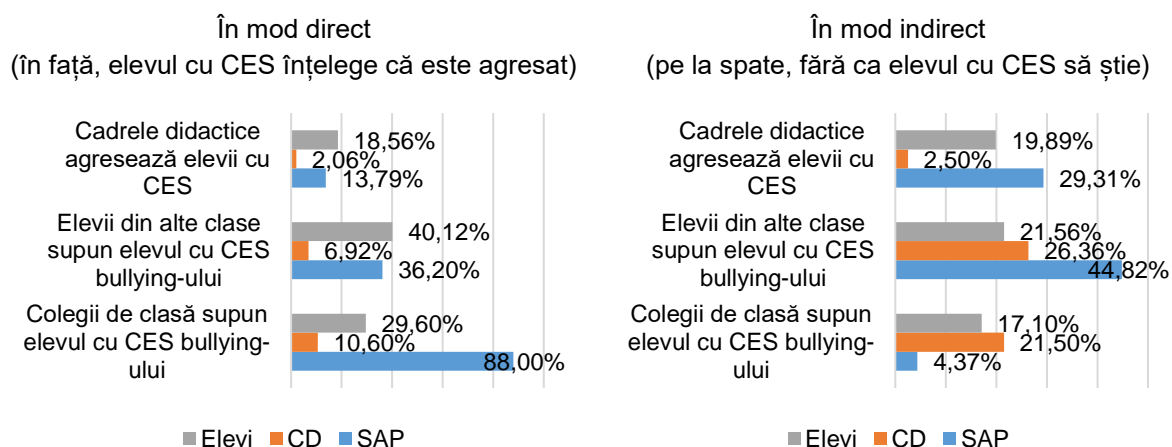

Figura 3.14. Modul în care sunt supuși bullying-ului elevii cu CES

Constatări privind modul de agresare a elevilor cu CES:

- Elevii cu CES sunt mai mult supuși bullying-ului în mod direct în față, elevul cu CES înțelege că este agresat) decât indirect (pe la spate, fără ca elevul cu CES să știe).
- Colegii de clasă supun elevul cu CES bullying-ului în mai mare măsură decât elevii din alte clase.

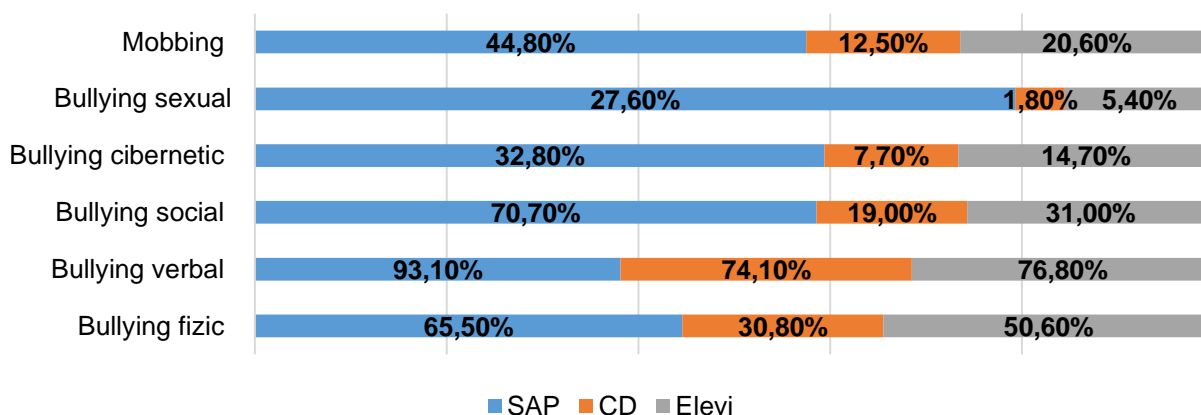

Figura 3.15. Tipurile de bullying la care sunt supuși cel mai frecvent elevii cu CES

Constatări privind tipurile de bullying la care sunt supuși cel mai frecvent elevii cu CES:

- 93,10% de membri ai SAP, 74,10% cadre didactice și 50,60% de elevi au afirmat că cel mai frecvent elevul cu CES este supus bullying-ului verbal.
- Bullying-ul social este indicat de 70,70% de membri ai SAP.
- Bullying-ul fizic este indicat de 50,60% de elevi și 30,80% de cadre didactice
- Bullying-ul sexual a fost menționat cel mai puțin – 27,60% de membri ai SAP, 1,80% cadre didactice și 5,40% de elevi.

3.5. Localizarea în spațiu și timp a bullying-ului față de elevii cu CES

Locurile în care au loc cel mai frecvent acte de violență pot fi terenurile școlii, în sala de sport sau în drum spre școală, iar cele care au loc în incinta instituției au loc în principal în vestiarul, pe holuri, pe terenul școlii. Răspunsurile la întrebarea „În ce spații, cel mai frecvent, elevul cu CES este supus bullying-ului?” au evidențiat că cele mai periculoase locuri în care elevii cu CES ar putea fi agresați. În viziunea membrilor SAP cele mai riscante locuri sunt „pe hol/ coridor” – 65,50% „în drum spre casă” – 62,10%, „pe terenul școlii” – 51,70% „în blocul sanitar” – 53,40%. Cadrele didactice au indicat că „în drum spre casă” – 39,60%, „pe hol/coridor” – 27,10%, „pe terenul școlii” – 26,10%. Iar pentru elevi „în clasă” – 20,60%, „pe hol/coridor” – 13,60%. Membrii SAP și cadrele didactice au viziuni diferite față de cele menționate de elevi.

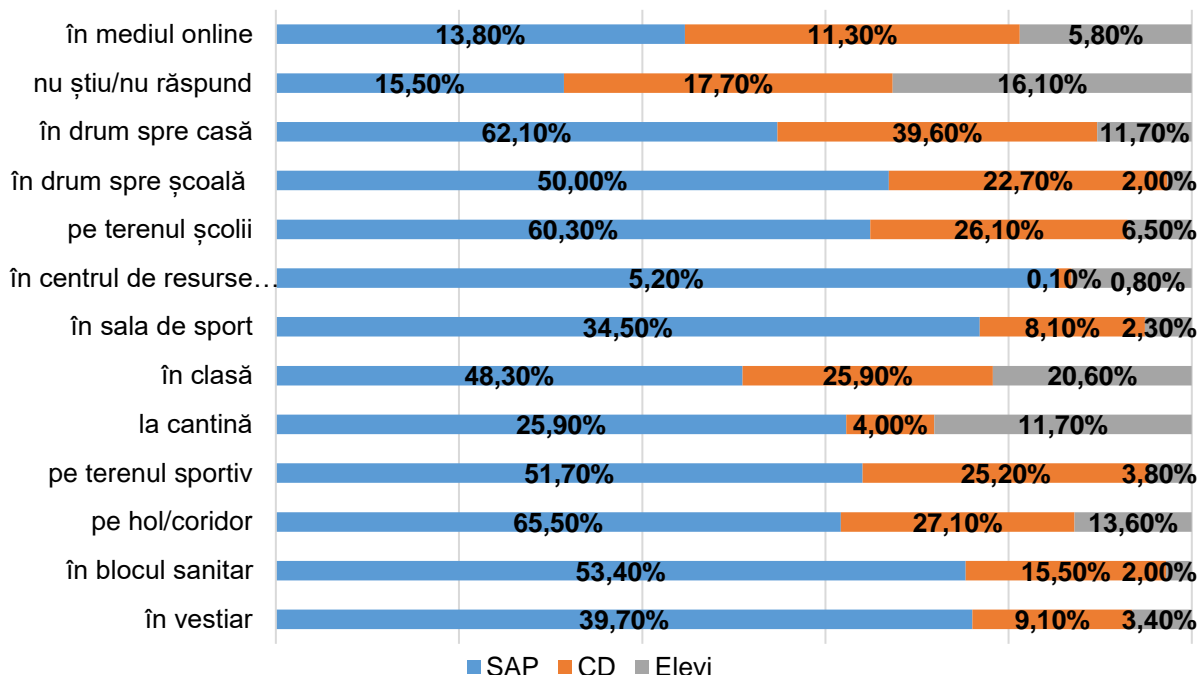

Figura 3.16. Spațiul cu probabilitate înaltă de producere a situațiilor de bullying față de elevii cu CES

Constatări privind spațiul cu probabilitate înaltă de producere a situațiilor de bullying față de elevii cu CES:

- Membrii SAP și cadrele didactice au viziuni diferite față de cele menționate de elevi. Locul cel mai supus riscului în viziunea a 65,50% din membrii SAP este „holul/coridorul” din instituția de învățământ. 20,60% de elevi indică „clasa” ca loc cu probabilitate înaltă de producere a situațiilor de bullying față de elevii cu CES. 39,60% de cadre didactice consideră că elevii cu CES sunt supuși bullying-ului în „drum spre casă”.

Pentru a afla în care perioadă temporală au fost observate în instituția de învățământ mai des comportamente tipice bullying-ului a fost propusă respondenților întrebarea „**Când se manifestă cel mai frecvent fenomenul de bullying față de elevii cu CES?**” Opțiunea de răspuns „în timpul lecției în absența cadrului didactic” a fost selectată de către 49,10% de membri ai SAP, 15,20% de cadre didactice și 24,70% de elevi. „În timpul lecției în prezența cadrului didactic” consideră că se produce 21,10% de membri ai SAP, 1,90% de cadre didactice, 7,20% de elevi. 19,30% de membri ai SAP, 3,40% cadre didactice și 7,40% de elevi au menționat că „în timpul pauzei”. Varianta de răspuns „după sfârșitul lecțiilor” a fost selectată de către 77,20% de membri ai SAP, 35,90% de cadre didactice și 33,30% de elevi. 19,30 de membri ai SAP, 3,40% de cadre didactice și 7,40% de elevi consideră că elevul este agresat „înainte de prima lecție”. 12,30% de membri ai SAP, 41,10% de cadre didactice și 28,00% de elevi „nu au observat bullying-ul elevilor cu CES”. Varianta „nu știu” a fost selectată de către 3,50% de membri ai SAP, 5,70% de cadre didactice și 18,80% de elevi.

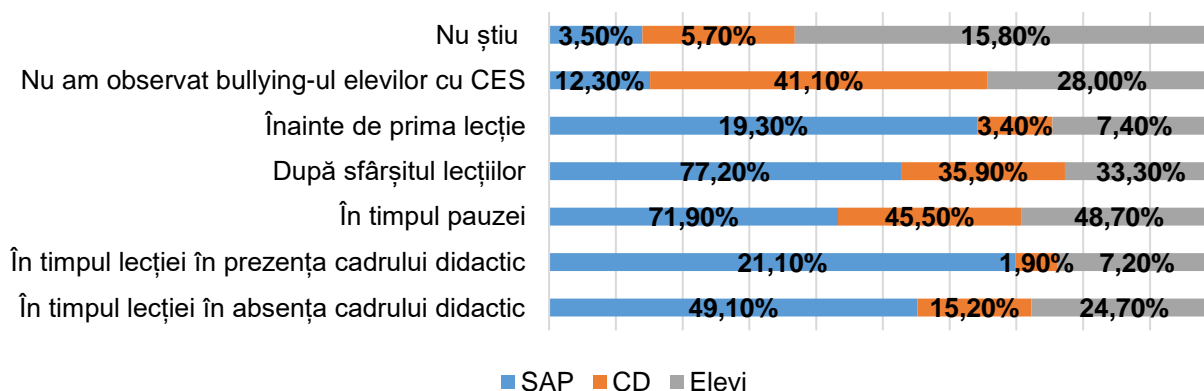

Figura 3.17. Perioada în care cel mai frecvent elevul cu CES poate fi supus bullying-ului

Constatări privind perioada în care cel mai frecvent elevul cu CES poate fi supus bullying-ului:

- 77,20% de membri ai SAP, 35,90% de cadre didactice și 33,30% de elevi consideră că „după sfârșitul lecțiilor” cel mai frecvent este agresat elevul cu CES
- 71,90% de membri ai SAP, 45,50% de cadre didactice și 48,70% de elevi menționează că elevul cu CES este mai mult în nesiguranță „în timpul pauzei”.

3.6. Frecvența manifestării bullying-ului față de elevii cu CES

Întrebarea „**Cât de des ați observat comportamente de tip bullying față de elevii cu CES?**” a avut drept scop identificarea frecvenței de manifestare a fenomenului la nivelul instituției de învățământ. 19,30% de membri ai SAP, 0,90% de cadre didactice și 7,30% de elevi au menționat că elevii cu CES sunt supuși bullying-ului „zilnic”. Varianta de răspuns „1 dată pe săptămână” a fost selectată de către 19,30% de membri ai SAP, 4,40% de cadre didactice și 8,50% de elevi. Frecvența „de 2-3 ori pe lună” a fost menționată de către 5,30% de membri ai SAP, 20,50% de cadre didactice și 17,00% de elevi. „Mai mult de trei ori pe lună” 12,30% de membri ai SAP, 8,00% de cadre didactice și 9,00% de elevi consideră că elevii cu CES sunt implicați în situații de bullying. Răspunsul „niciodată” a fost identificat la 1,80% de membri ai SAP, 50,70% de cadre didactice și 34,70% de elevi. Opțiunea „nu știu/nu răspund” a fost întâlnită la 42,10% de membri ai SAP, 15,60% de cadre didactice și 23,50% de elevi.

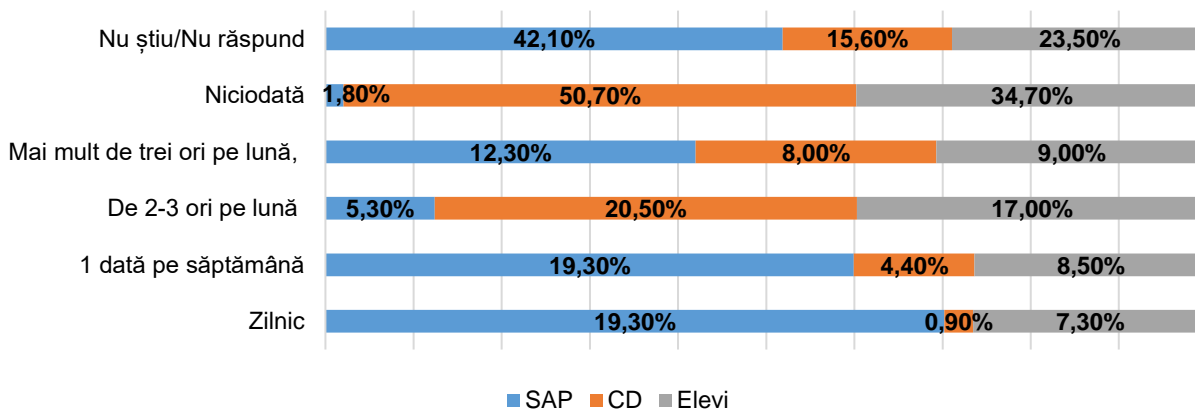

Figura 3.18. Frecvența bullying-ului față de elevii cu CES la nivelul instituției de învățământ

Constatări privind frecvența bullying-ului față de elevii cu CES la nivelul instituției de învățământ:

- Mai mult de jumătate din toate categoriile de respondenții au menționat că „nu știu” și „niciodată” n-au identificat cazuri de bullying față de elevii cu CES.
- 19,30% de membri ai SAP consideră că elevii cu CES sunt supuși bullying-ului „zilnic” și „1 dată pe săptămână”.
- 20,50% de cadre didactice și 17,00% de elevi menționează că frecvența bullying-ului față de elevii cu CES este „de 2-3 ori pe lună”.

3.7. Consecințele bullying-ului asupra elevilor cu CES

Elevii din eșantionul studiului au fost întrebați „**Care crezi că sunt consecințele bullying-ului asupra elevului cu CES?**” pentru a identifica nivel de conștientizare a pericolului bullying-ului asupra dezvoltării și bunăstării elevului cu CES. „N-au răspuns” 3,39% de elevi. „Nu știu” 16,96% de elevi. „Răspunsuri vagi” au oferit 7,41% de elevi. Cea mai frecventă consecință indicată de către 44,47% de elevi este „traume psihice (depresie, închidere în sine, anxietate)”.

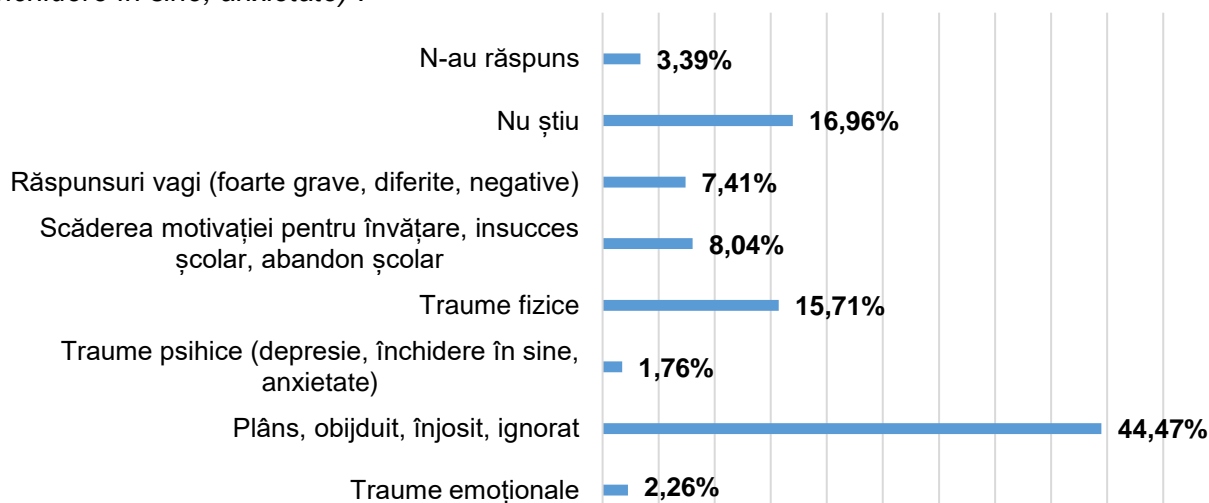

Figura 3.19. Consecințele bullying-ului asupra elevului cu CES

Constatări privind consecințele bullying-ului asupra elevului cu CES:

- Cea mai frecventă consecință indicată de către 44,47% de elevi este „traume psihice (depresie, închidere în sine, anxietate)”.
- 15,71% de elevi menționează că traumele fizice sunt cele mai frecvente consecințe a bullying-ului.

O altă întrebare adresată elevilor, care a vizat consecințelor bullying-ului, a fost „**Care crezi că sunt consecințele bullying-ului asupra agresorului elevului cu CES?**”. 3,39% de elevi „n-au răspuns”, 16,96% de elevi „nu știu” iar 7,41% au oferit „răspunsuri vagi”, fapt ce denotă un nivel redus de conștientizare a efectelor negative asupra agresorului. 55,02% de elevi prin răspunsul „pedeapsă” au manifestat o atitudine negativă față de elevii cu rol de agresor. 3,27% de elevi consideră că „amenda” este una dintre consecințe. „Răzbunarea” a fost indicată de 2,14% de elevi. „Exmatricularea” s-a regăsit la 2,39% de elevi.

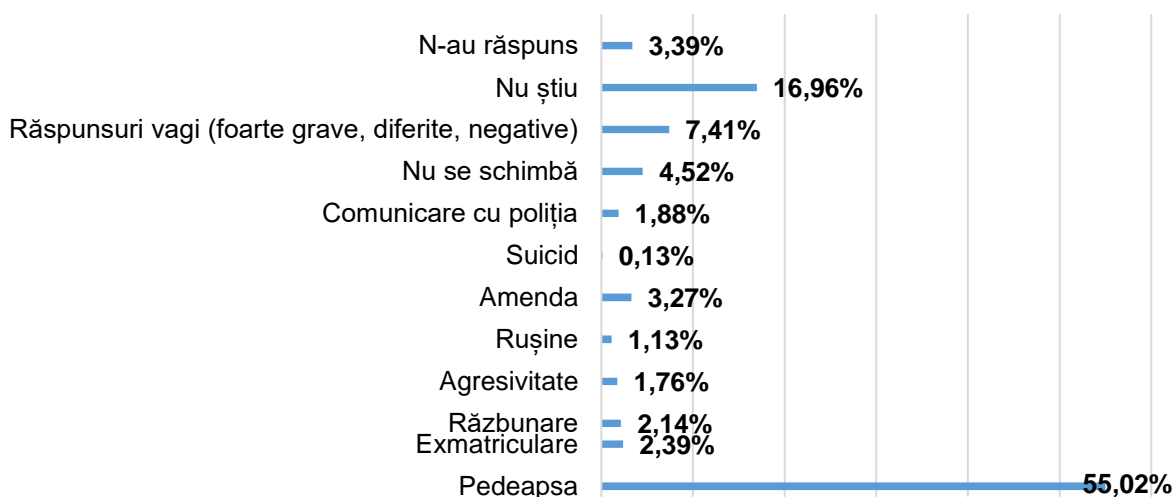

Figura 3.20. Consecințele bullying-ului asupra agresorului elevului cu CES

Constatări privind consecințele bullying-ului asupra agresorului elevului cu CES:

- Elevii au menționat că consecințele bullying-ului asupra agresorului elevului cu CES sunt „comunicare cu poliția”, „suicid”, „amendă”, „rușine”, „agresivitate”, „răzbunare”, „exmatriculare”, „pedeapsă”.
- 55,02% de elevi menționează că „pedeapsa” este cea mai frecventă consecință a bullying-ului asupra agresorului. Elevii au manifestat prin acest răspuns predispoziția spre tratare negativă a elevilor-agresori.

Membrii SAP și cadrele didactice au primit mai multe variante de răspuns pentru întrebarea „**Care considerați că sunt consecințele bullying-ului asupra elevilor cu CES?**”. În viziunea a 37,20% de membri ai SAP și 51,30% de cadre didactice elevii cu CES agresați „pot suferi mult mai mult decât din cauza răului fizic real provocat”. 34,50% de membri ai SAP și 17,80% de cadre didactice menționează că „notele pot avea de suferit, deoarece atenția este îndepărtată de învățare”. 69,00% de membri ai SAP și 49,50% de cadre didactice consideră că „frica poate duce la absentism sau abandon”.

Varianta de răspuns „pot pierde sau nu reușesc să-și dezvolte respectul de sine, să experimenteze sentimente de izolare și pot deveni retrase și deprimare” a fost selectată de către 79,30% de membri ai SAP și 42,90% de cadre didactice.

Pentru opțiunea de răspuns „pot ezita să-și asume riscuri sociale, intelectuale, emoționale sau profesionale în calitate de elevi și, mai târziu, de adulți” au optat 51,70% de membri ai SAP și 23,00% de cadre didactice.

Consecința „se simt uneori obligate să ia măsuri drastice, cum ar fi răzbunarea sau chiar sinuciderea, în caz dacă problema persistă” a fost indicată de către 34,50% de membri ai SAP și 11,90% de cadre didactice. 48,30% de membri ai SAP și 20,90% de cadre didactice au ales varianta „sunt mai predispuse decât non-victimele să crească anxioase și nesigure din punct de vedere social, prezentând mai multe simptome de depresie, decât cei care nu au fost victimizați în copilărie”.

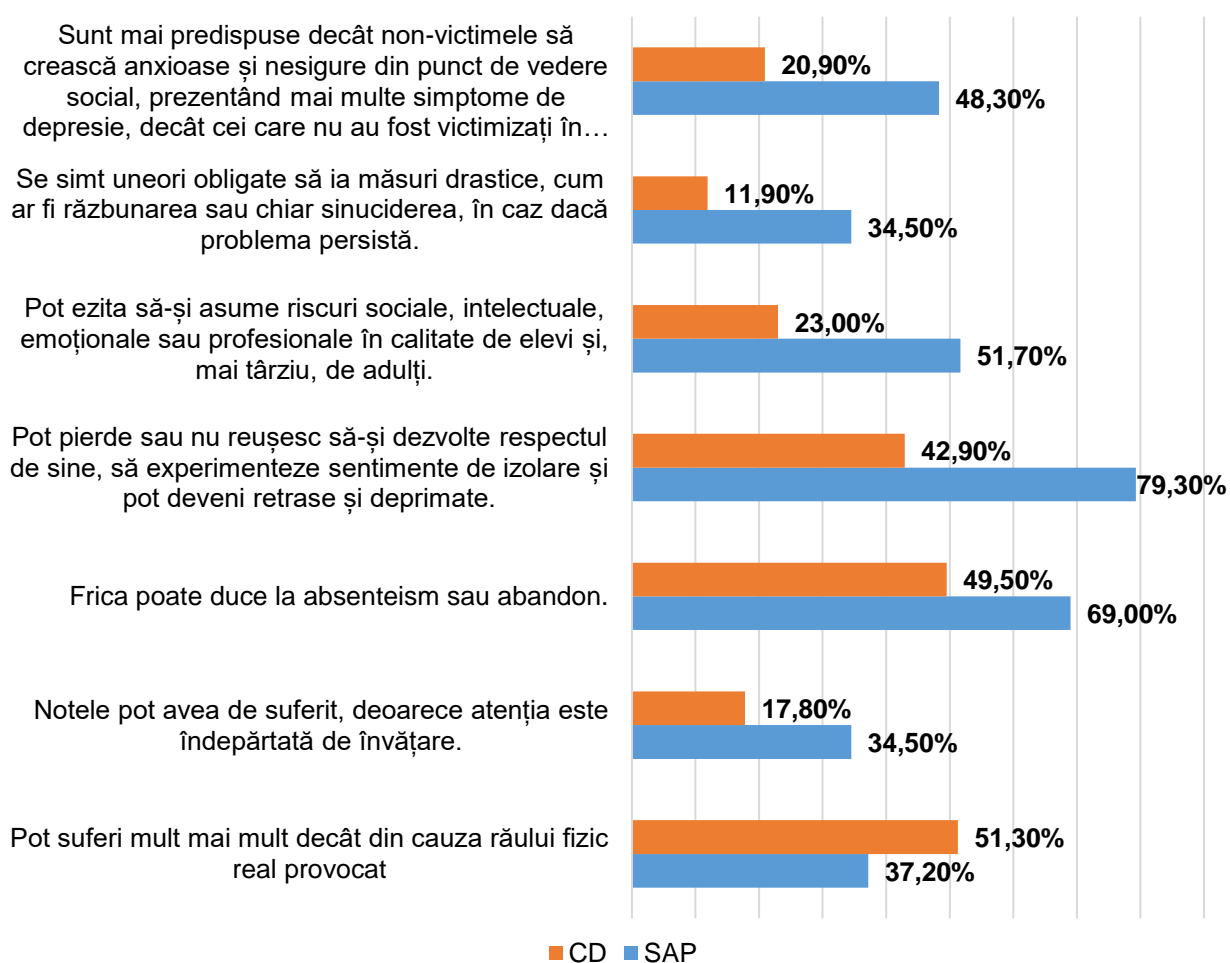

Figura 3.21. Consecințele bullying-ului asupra elevilor cu CES în viziunea membrilor SAP și a cadrelor didactice

Constatări privind consecințele bullying-ului asupra elevilor cu CES în viziunea membrilor SAP și a cadrelor didactice:

- 79,30% de membri ai SAP consideră că cea mai evidentă consecință a bullying-ului asupra elevilor cu CES este că „pot pierde sau nu reușesc să-și dezvolte respectul de sine, să experimenteze sentimente de izolare și pot deveni retrase și deprimare”
- 49,50% de cadre didactice consideră că „frica poate duce la absenteism sau abandon”.

O altă întrebare care a permis studierea consecințelor bullying-ului a fost **„Care considerați că sunt consecințele bullying-ului elevilor cu CES asupra colegilor de clasă?”**. Consecința **„să se teamă să se asocieze cu elevul supus bullying-ului, de frică să nu-și scadă propriul statut sau de frica de răzbunare a copilului care manifestă comportament de bullying, devenind ei înșiși ținta bullying-ului”** a fost menționată de către 67,20% de membri ai SAP și 34,50% de cadre didactice. 70,70% de membri ai SAP și 33,10% de cadre didactice au optat pentru varianta **„să se teamă să sesizeze cazurile de bullying, deoarece nu vor să fie numite „ciocănitore” sau „informatori”**. Opțiunea **„să experimenteze sentimente de vinovăție sau neputință, pentru că n-au confruntat copilul care manifestă comportamentul de bullying, apărându-și colegul”** a fost menționată de către 39,70% de membri ai SAP și 16,20% de cadre didactice. Consecința **„să fie atrași în comportament de bullying prin presiunea grupului”** a fost menționată de către 44,80% de membri ai SAP și 20,90% de cadre didactice. Varianta de răspuns **„să se simtă nesiguri, incapabili să ia măsuri sau să piardă controlul”** a fost selectată de către 53,40% de membri ai SAP și 31,40% de cadre didactice, iar 6,90% de membri ai SAP și 19,30% de cadre didactice **„n-au răspuns”**.

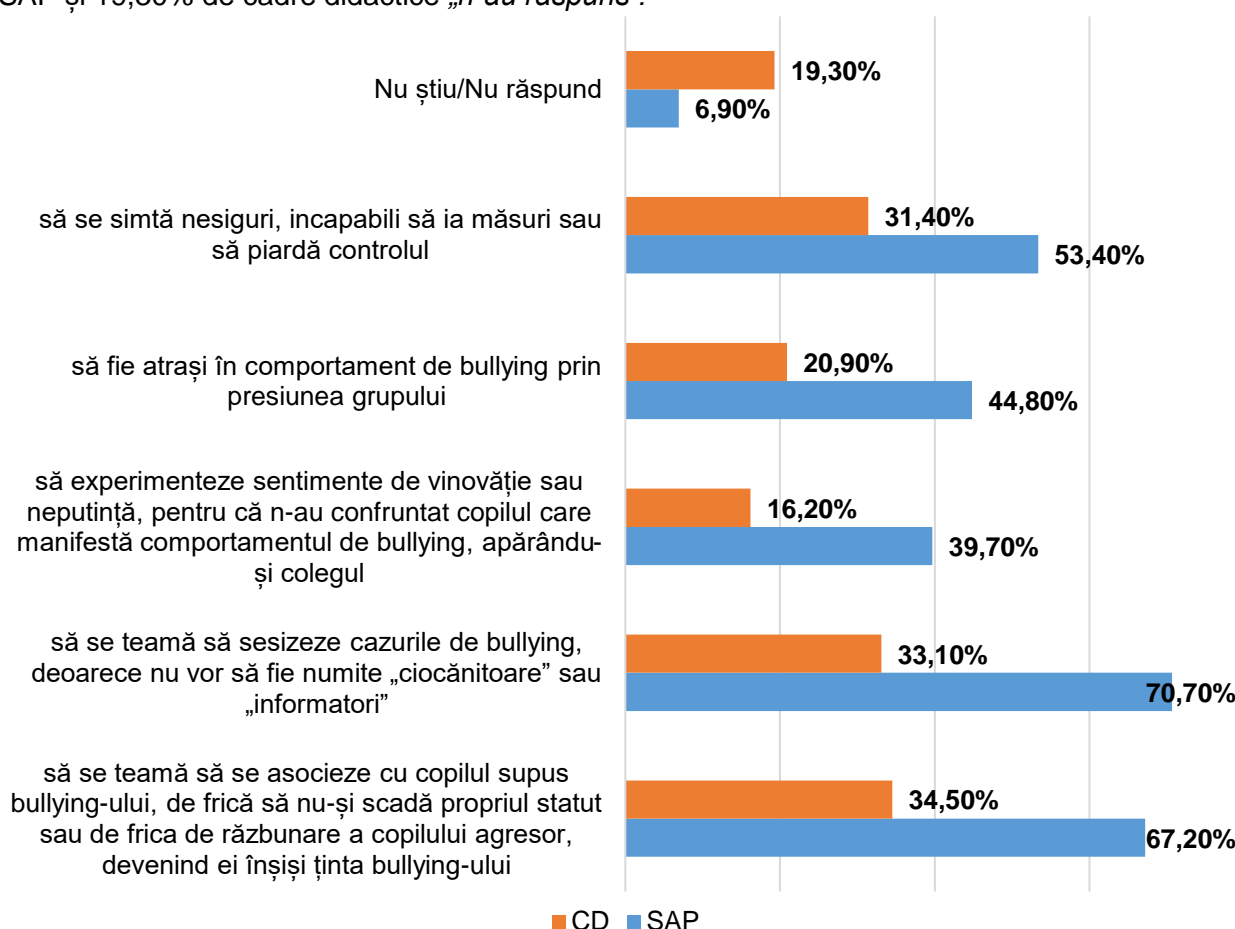

Figura 3.22. Consecințele bullying-ului elevilor cu CES asupra colegilor de clasă

Constatări privind consecințele bullying-ului asupra colegilor de clasă:

- 70,70% de membri ai SAP consideră că cea mai evidentă consecință a bullying-ului asupra colegii de clasă a elevilor cu CES este că vor avea frică **„să sesizeze cazurile de bullying, deoarece nu vor să fie numite „informatori”**.
- Cea mai frecventă consecință menționată de 34,50% de cadre didactice reprezintă **„să se teamă să se asocieze cu elevul supus bullying-ului, de frică să nu-și scadă propriul statut sau de frica de răzbunare a copilului care manifestă comportament de bullying, devenind ei înșiși ținta bullying-ului”**.

3.8. Prevenirea bullying-ului față de elevii cu CES

Întrebarea „**Care dintre strategiile de prevenire a bullying-ului față de elevii cu CES sunt utilizate în instituția în care activați?**” (Figura 3.23) a permis colectarea datelor privind experiența cadrelor didactice în aplicarea strategiilor de prevenire a bullying-ului. Cea mai utilizată strategie de prevenire indicată de 73,30% de cadre didactice este „*desfășurarea campaniilor de informare privind fenomenul bullying*”. A doua strategie indicată de cele mai multe cadre didactice a fost „*stabilirea regulilor și consecințelor împreună cu elevii bullying-ului față de elevii cu CES*” a obținut”, care a obținut 54,10%. Strategia „*organizarea activităților artistice care evidențiază toleranța față de diversitatea manifestărilor umane și impactul distructiv al bullying-ului*” a fost selectată de 45,50% de cadre didactice. Varianta de răspuns „*exersarea modalităților adecvate de reacție în situația de bullying*” a fost indicată ca fiind utilizată de 28,440% de cadre didactice. Strategia „*dezvoltarea abilităților de identificare a comportamentelor de bullying și diferențierea lor de alte comportamente agresive*” a fost indicată de 38,40% de cadre didactice. Varianta „*Nu știu/Nu răspund*” a fost selectată de 5,20% de cadre didactice – un procent mic care denotă că școlile dețin totuși experiență în aplicarea strategiilor de prevenire a bullying-ului.

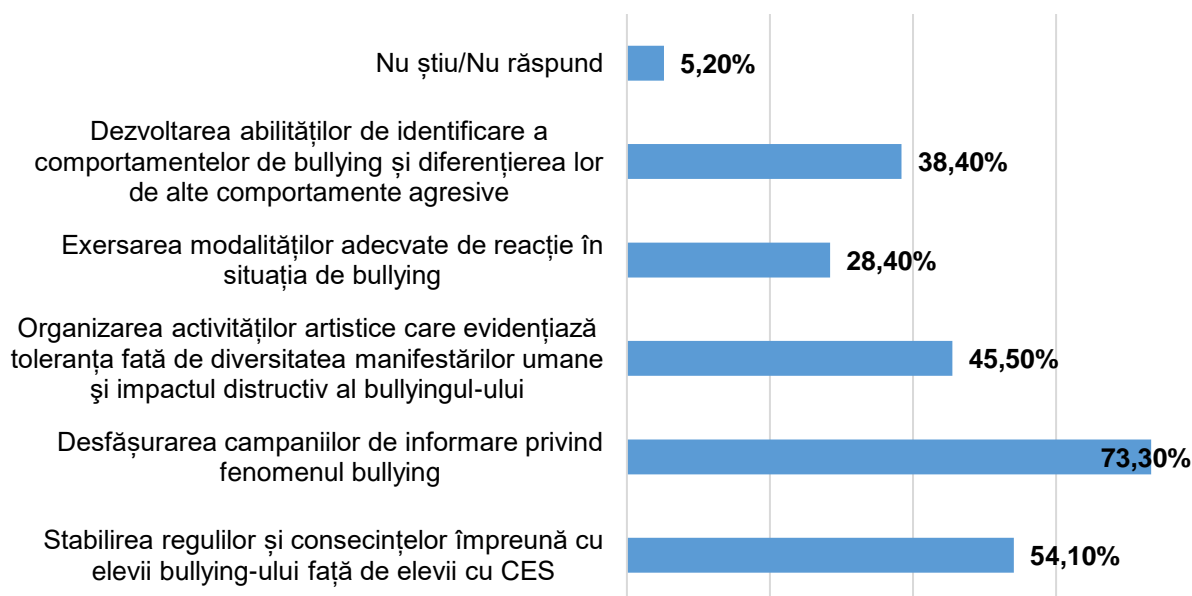

Figura 3.23. Strategiile de prevenire a bullying-ului elevilor cu CES

Constatări privind strategiile de prevenire a bullying-ului elevilor cu CES

- Cea mai utilizată strategie de prevenire a bullying-ului față de elevii cu CES este „desfășurarea campaniilor de informare privind fenomenul bullying” care a fost indicată de către 73,30% de cadre didactice, iar cea mai puțin aplicată strategie, obținând doar 28,40%, este exersarea modalităților adecvate de reacție în situația de bullying.

3.9. Strategii de intervenție în situațiile de bullying cu implicarea elevilor cu CES

• Strategii de intervenție la nivel de context

Intervenția la nivel de context în cazurile de bullying față de elevii cu CES implică abordarea factorilor și aspectelor contextuale care pot contribui la apariția și persistența bullying-ului. Această abordare vizează schimbarea mediului și a dinamicii relaționale în instituția de învățământ pentru a preveni și reduce incidentele de bullying, ceea ce implică eforturi concertate și angajament din partea întregii comunități școlare pentru a promova incluziunea, respectul și siguranța pentru toți elevii.

Prin întrebarea „**Care dintre strategiile de intervenție la nivel de context considerați că sunt eficiente în cazul bullying-ului elevilor cu CES?**” s-a încercat identificarea experienței instituției de învățământ în gestionarea cazurilor de bullying. Varianta de răspuns „*creșterea supervizării în locurile în care se întâmplă cel mai frecvent comportamente de bullying (terenuri de sport, holuri, băi, curtea școlii)*” a fost selectată de către 40,60% de cadre didactice. Strategia „*stabilirea regulilor clasei care exprimă clar ce așteptăm de la un copil să facă într-o situație de interacțiune cu colegii*” a fost indicată de 67,90% de cadre didactice. Opțiunea „*stabilirea consecințelor clare pentru încălcarea regulilor și să aplicăm consecvent consecințele pentru manifestarea comportamentelor de bullying*” a fost selectată de 40,80% de cadre didactice. Strategia „*utilizarea recompenselor copiilor care au reacții de descurajare a bullying-ului (iau apărarea unui copil țintă sau solicită ajutorul unui adult)*” este considerată ca fiind eficientă de către 17,40% cadre didactice 30,30% de care consideră că este eficientă „*modificarea, prin intervenții pe tot colectivul clasei, nivelul de empatie, atitudinea și modul de reacție a colegilor martori față de situația în care un coleg este țintă a bullying-ului (astfel încât să fie cât mai mulți colegi care să îi ia apărarea colegului care este țintă a bullying-ului sau solicită ajutorul cuiva care are o putere mai mare – un adult)*”. Strategia „*modificarea prin intervenții la nivelul cadrelor didactice, nivelul de cunoștințe, de empatie și atitudine față de copilul țintă, astfel încât prin atitudinea lor să modeleze acceptarea lui în grupul de copii*” a fost indicată ca fiind eficientă de către 26,20% de cadre didactice. Varianta „*Nu știu/Nu răspund*” a obținut doar 7,10%.

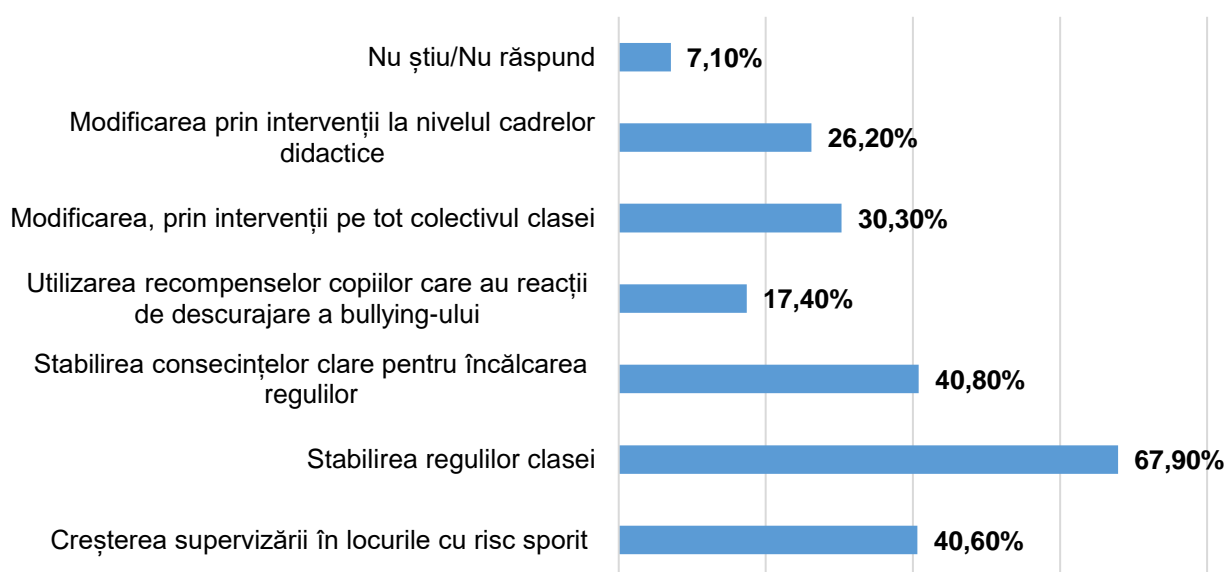

Figura 3.24. Strategii de intervenție la nivel de context în situațiile de bullying

Constatări privind strategiile de intervenție la nivel de context în situațiile de bullying

- 67,90% de cadre didactice menționează că „stabilirea regulilor clasei care exprimă clar ce așteptăm de la un copil să facă într-o situație de interacțiune cu colegii” este cea mai eficientă strategie de intervenție la nivel de context în situațiile de bullying față de elevii cu CES.
- Strategiile „creșterea supervizării în locurile în care se întâmplă cel mai frecvent comportamente de bullying (terenuri de sport, holuri, băi, curtea școlii)” și „stabilirea consecințelor clare pentru încălcarea regulilor și să aplicăm consecvent consecințele pentru manifestarea comportamentelor de bullying” au fost indicate ca fiind eficiente de către circa 40,80% de cadre didactice.

Strategii de intervenție la nivel de consecințe

Intervenția la nivel de consecințe în cazurile de bullying față de elevii cu CES implică luarea de măsuri adecvate în urma identificării și confirmării actelor de bullying. Aceste măsuri au scopul de a sancționa comportamentul inadecvat al agresorilor și de a proteja victimele, precum și de a preveni repetarea incidentelor în viitor. Intervenția la nivel de consecințe în cazurile de bullying față de elevii cu CES trebuie să fie echilibrată și să ofere un mesaj clar că astfel de comportamente nu vor fi tolerate. Este important ca școala să fie consecventă în aplicarea regulilor și să creeze un mediu sigur și incluziv pentru toți elevii săi.

Întrebarea „**Care dintre strategiile de intervenție la nivel de consecințe considerați că sunt eficiente în cazul bullying-ului elevilor cu CES?**” a contribuit la identificarea viziunii cadrelor didactice privind eficiența intervenției la nivel de consecințe în situațiile de bullying. Varianta de răspuns „lucrul individual cu copilul țintă, pentru a schimba modul de reacție care alimentează comportamentul țintă, atunci când situația de bullying este moderată ca intensitate și copilul poate practica abilitățile învățate” a fost selectată de 64,70% de cadre didactice. 71,70% de cadre didactice au optat pentru varianta „lucru cu grupul de copii din clasă pentru a schimba reacțiile colegilor martori care alimentează direct comportamentul de bullying prin faptul că râd, instigă sau privesc în tăcere”. Varianta „nu știu/nu răspund” a fost indicată de 6,20% de cadre didactice.

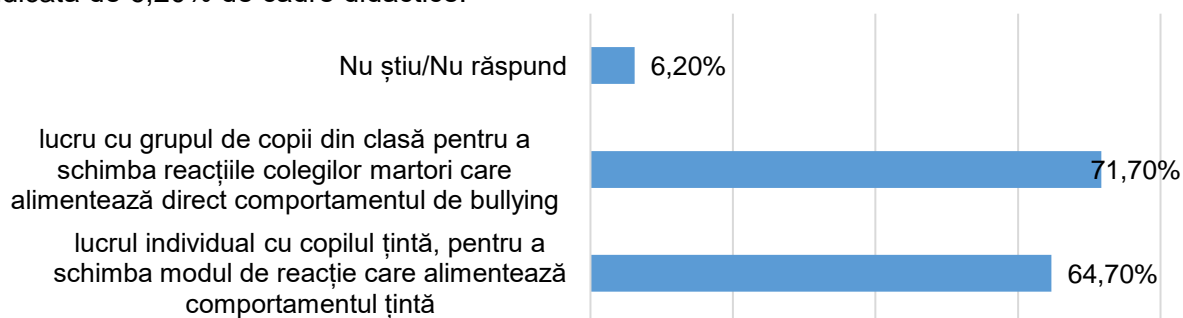

Figura 3.25. Strategiile de intervenție la nivel de consecințe în situațiile de bullying

Constatări privind gradul de aplicare a strategiilor de intervenție la nivel de consecințe în situațiile de bullying:

- Strategiile de intervenție la nivel de consecințe în situațiile de bullying sunt aplicate atât la nivel de grup, cât și la nivel individual.
- 71,70% dintre respondenți susțin că „lucrul cu grupul de copii din clasă pentru a schimba reacțiile colegilor martori care alimentează direct comportamentul de bullying”.

3.10. Direcții de intervenție

Intervenția în mai multe direcții în asistența elevilor cu CES supuși bullying-ului este esențială pentru a asigura protecția, incluziunea și dezvoltarea adecvată a acestor elevi în mediul școlar. Prin abordarea holistică și susținută, instituția de învățământ poate juca un rol semnificativ în combaterea bullying-ului și promovarea unui mediu sigur și respectuos pentru toți elevii. Rezultatele obținute la întrebarea „**Care dintre direcțiile de intervenții adresate copiilor care manifestă comportamente de bullying sunt valorificate în instituția din care faceți parte?**” (Figura 3.26.) au fost următoarele „dezvoltarea stimei de sine” - 52,90%, „dezvoltarea empatiei” - 40,90%, „dezvoltarea abilităților de interacțiune pozitivă cu ceilalți (inițierea și menținerea unei relații de prietenie, cooperarea, gestionarea invidiei și geloziei, obținerea unui statut în grup prin performanțe sau comportamente dezirabile)” - 59,60%, „exersarea unor abilități de integrare în grup, folosind strategiile prosociale (rezolvarea de probleme, comunicarea, compromisul, negocierea)” - 49,30%, „restructurarea modului de a privi lumea socială prin accesul la experiențe care să îl învețe că relațiile nu sunt doar sursă de suferință, ci și de confort, că poți să lași garda jos și ceilalți să nu profite de aceasta ca să te atace” - 24,40% și „nu știu/nu răspund” - 6,30%.

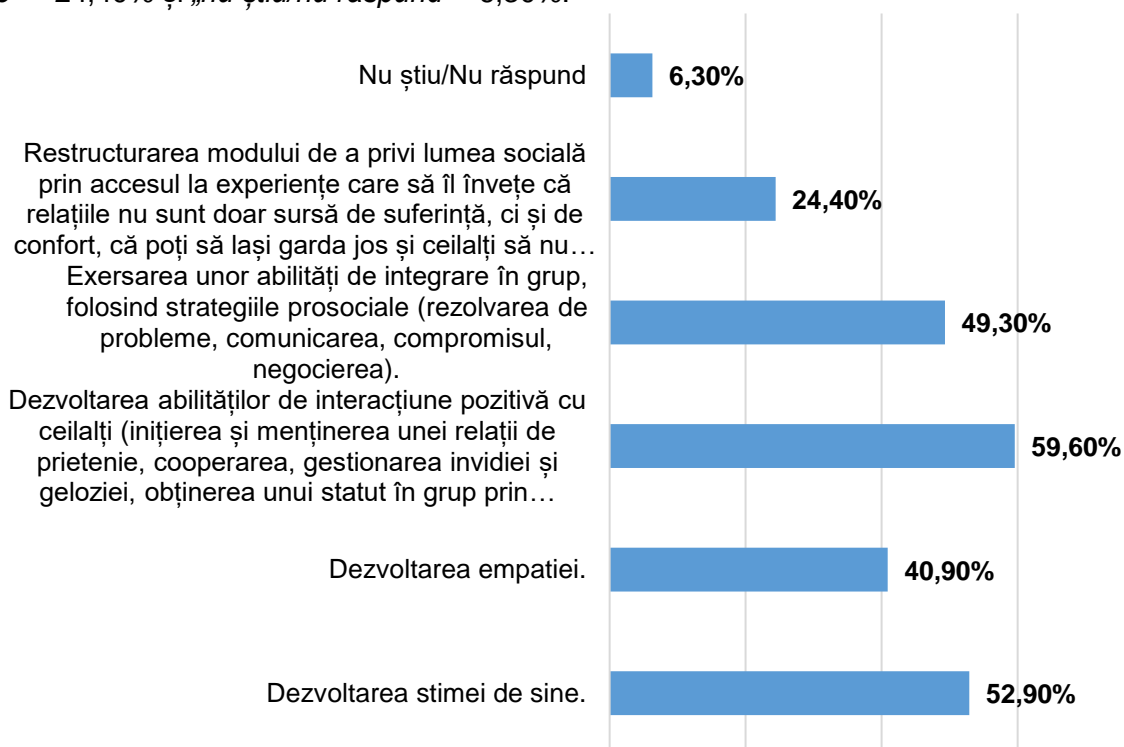

Figura 3.26. Direcții de intervenții adresată copiilor care manifestă comportamente de bullying

Constatări privind direcțiile de intervenții adresate copiilor care manifestă comportamente de bullying:

- Cea mai mare parte dintre respondenți - 59,60% - propun ca direcție de intervenție „dezvoltarea abilităților de interacțiune pozitivă cu ceilalți (inițierea și menținerea unei relații de prietenie, cooperarea, gestionarea invidiei și geloziei, obținerea unui statut în grup prin performanțe sau comportamente dezirabile)”.
- Respondenții susțin că eficiente pot fi și intervențiile exprimate prin „dezvoltarea stimei de sine” și „dezvoltarea empatiei”.

Întrebarea „**Care dintre direcțiile de intervenții adresate copilului care este țintă a bullying-ului sunt valorificate în instituția din care faceți parte?**” a obținut următoarele rezultate. Cele mai multe - 68,20% - cadre didactice au menționat că „*dezvoltarea abilităților personale de gestionare adecvată a situațiilor de bullying (comunicarea asertivă, soluționarea de probleme, gestionarea emoțiilor de disconfort, exersarea abilităților de integrare în grup)*” este una dintre direcțiile de intervenție adresate copilului care este țintă a bullying-ului. Varianta de răspuns „*ruperea identificării cu reacția de neputință, asociată bullying-ului*” a fost indicată de către 13,15% de respondenți. „*Dezvoltarea autonomiei personale*” a fost menționată de către 30,50% de cadre didactice. „*Dezvoltarea autoeficienței personale (abilitatea de a face față unor situații multiple de viață)*” a fost selectată de către 41,40% de cadre didactice. 11,30% de cadre didactice „n-au răspuns”.

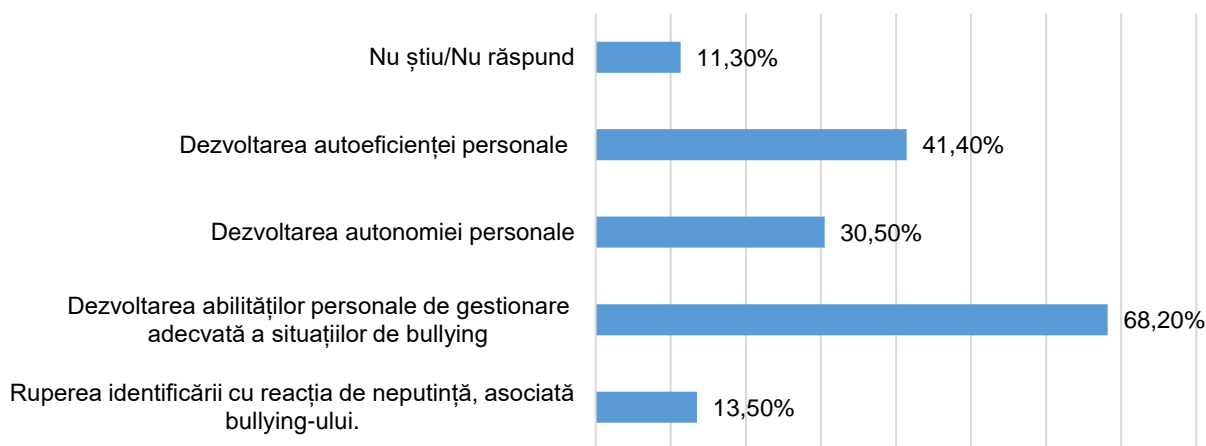

Figura 3.27. Direcții de intervenție adresată copilului care este țintă a bullying-ului

Constatări privind direcțiile de intervenție adresate copilului care este țintă a bullying-ului:

- 66,20% dintre respondenți consideră că „*dezvoltarea abilităților personale de gestionare adecvată a situațiilor de bullying*” poate fi o direcție de intervenție adresată copilului care este țintă a bullying-ului.
- Următoarele două strategii de intervenție adresată copilului care este țintă a bullying-ului menționate de respondenți au fost „*dezvoltarea autoeficienței personale*” și „*dezvoltarea autonomiei personale*”.

3.11. Etapele de intervenție

• Identificarea situației de bullying

Identificarea bullying-ului față de elevii cu CES ajută la promovarea unui mediu școlar inclusiv, în care toți elevii se simt acceptați și respectați. Dacă elevii cu CES sunt supuși bullying-ului fără a fi identificat sau abordat, ei pot fi marginalizați și excluși de la activități sociale și educaționale. Identificarea bullying-ului față de elevii cu CES poate fi un proces complex, deoarece uneori semnele pot fi subtile sau poate fi dificil pentru acești elevi să își exprime experiențele. Este important să se utilizeze o abordare integrată, în care profesorii, personalul școlar, părinții și elevii să lucreze împreună pentru identificarea și abordarea bullying-ului. Implementarea unor politici și proceduri clare împotriva bullying-ului și furnizarea

de resurse și instruire adecvată personalului școlar pot contribui la crearea unui mediu sigur și incluziv pentru toți elevii.

Întrebarea „**Cum identificați cazurile de bullying cu implicarea elevilor cu CES?**” a permis colectarea datelor privind procesul de identificare a cazurilor de bullying. Clasificarea răspunsurilor oferite a permis evidențierea a patru modalități de identificare a cazurilor: „*semnale anonime*”, „*sesizare*”, „*discuții*”, „*chestionare*”, „*observare*”.

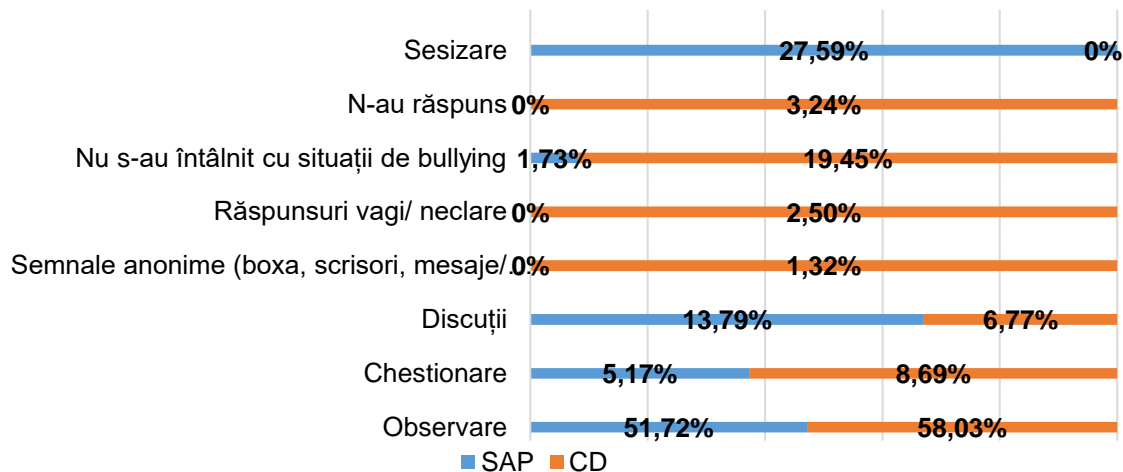

Figura 3.28. Modalități de identificarea a cazurilor de bullying față de elevii cu CES

Constatări privind modalitățile de identificarea a cazurilor de bullying față de elevii cu CES:

- Cea mai frecventă metodă de identificare a bullying-ului este „*observarea*”. Această opinie au avut-o 51,72% dintre membrii SAP și 50,03% dintre cadrele didactice.
- Doar membrii SAP au menționat „*sesizarea*” drept modalitate de identificarea a cazurilor de bullying față de elevii cu CES.

Investigarea cazurilor de bullying

Pentru a identifica experiența instituțiilor de învățământ în realizarea celei de-a doua etapă a procesului de intervenție în cazurile de bullying a fost oferită întrebarea „**Cum investigați cazurile de bullying cu implicarea elevilor cu CES?**”. Cea mai frecventă modalitate de investigare a cazurilor de bullying s-a dovedit a fi „*discuții/convorbiri*”, fiind menționată de către 32,76% de membri ai SAP și 44,92% de cadre didactice. Cel mai puține menționări a obținut „*chestionarea, testarea*”, doar de 3,45% de membri ai SAP și 8,54% de cadre didactice. 20,69% de membri ai SAP și 10,16% de cadre didactice au menționat „*implicarea CMI*” drept una dintre modalitățile de investigare a cazurilor de bullying. Doar 27,59% de membri ai SAP au făcut trimitere la cadrul normativ și au oferit răspunsul „*conform metodologiei*”. 6,89% de membri ai SAP și 9,42% de cadre didactice consideră că investigarea cazurilor poate fi realizată prin „*informarea persoanelor de suport (diriginte, părinți, polițist, psiholog)*”. 8,62% de membri ai SAP și 19,45% de cadre didactice „*nu s-au întâlnit cu situații de bullying*”.

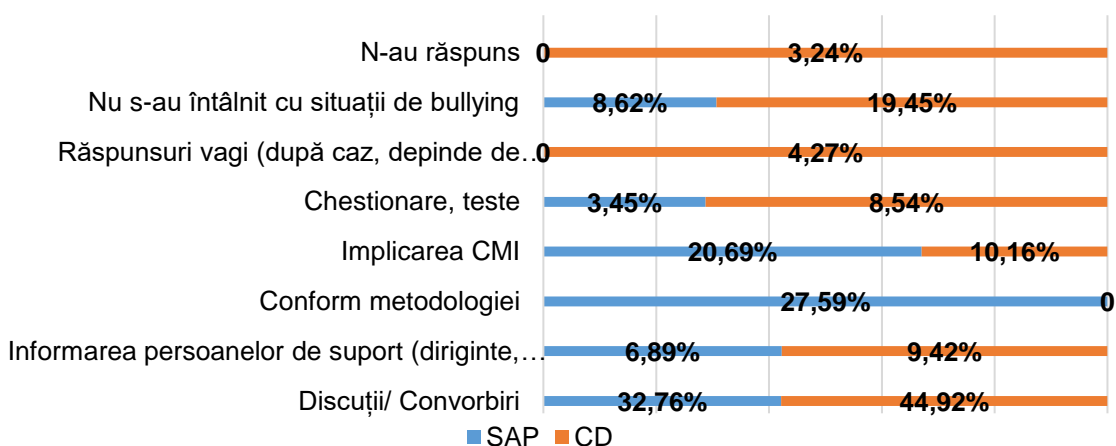

Figura 3.29. Modalități de investigare a cazurilor de bullying față de elevii cu CES

În cele ce urmează sunt enumerate câteva exemple de răspunsuri oferite de către respondenți:

- „Conform ordinului din 23.10.2022 nr 1024 privind aprobarea Metodologiei cu privire la prevenirea și combaterea bullying-ului (SAP)”;
- „În baza demersului parvenit, aplicând Metodologia cu privire la prevenirea și combaterea bullying-ului (SAP)”;
- „Implicarea CD din instituția dată, a părinților și specialiști SAP (SAP)”;
- „Discutând cu actanții (reprezentanții administrației, CMI, cadre didactice, părinții/reprezentanții legali a copiilor) și stabilirea strategiilor de ameliorare a situațiilor critice (SAP)”;
- „Constatarea acțiunilor/ comportamentelor / Determinarea duratei și frecvenței acestora/Stabilirea circumstanțelor în care a avut loc/ identificarea participanților la acțiuni violente și a rolurilor copiilor/elevilor implicați/ Determinarea modalităților de lucru ulterioare cu părțile implicate (CD)”;
- „Semnalez problema educatoarei / învățătoarei / dirigintei și insistati să ancheteze cazul și să se ia măsuri. Deschid problema ca temă de dezbatere în cadrul ședințelor cu părinții (cauze, efecte, prevenție). Cer ajutorul consilierului școlar din unitatea de învățământ pe care o frecventează copilul. În cazul în care în școală nu există un consilier, solicitați ajutorul directorului unității. Dacă fenomenul se repetă de mai multe ori, solicit ajutorul conducerii școlii luarea unor măsuri disciplinare împotriva copilului care generează violența la nivelul clasei/școlii (CD)”;
- „Se colectează informații, se documentează cazul. Se implică personalul și personalul școlar. Investigarea suplimentară în cazurile complexe sau grave poate fi necesară o investigație suplimentară implicând interviuri cu martorii. Examinarea probelor. Se oferă resurse importante de consiliere și sprijin. Colaborarea cu părinții, personalul școlar și specialiștii poate contribui la o investigație eficientă și la adoptarea măsurilor potrivite pentru prevenirea și gestionarea bullying-ului (CD)”;
- „Pentru a investiga cazurile de bullying trebuie să fim atenți la schimbările de comportament ale elevilor cu CES, cum ar fi scăderea performanței școlare sau semne fizice de agresiune, izolarea, tristețea, anxietatea. De asemenea ținem cont de informațiile de la părinți, personalul școlii, colegi care ar putea semnala situații de bullying. Intervenim prompt pentru a proteja elevul cu CES de orice pericol fizic sau emoțional. Interviewăm elevul cu CES într-un mod sensibil pentru a obține informații reale referitor la cele întâmplate, înregistrăm și documentăm în mod corespunzător fiecare incident de bullying raportat sau observat. Comunicăm cu părinții și personalul școlar pentru a-i informa despre

situație și pentru a obține perspective suplimentare. În cazuri grave efectuăm investigații suplimentare. Respectăm confidențialitatea și drepturile tuturor persoanelor implicate. Monitorizăm situația, urmând evoluția cazului și monitorizând interacțiunile ulterioare ale elevilor implicați (CD)”.

Constatări privind modalitățile de investigare a cazurilor de bullying cu implicarea elevilor cu CES:

- Cea mai eficientă modalitate de investigare a cazurilor de bullying cu implicarea elevilor cu CES este „discuția/ convorbirea”. De această părere au fost 32,76% dintre membrii SAP și 44,92% dintre cadrele didactice.
- 27,59% dintre membrii SAP au propus investigarea cazurilor de bullying „conform metodologiei”.

• Asistența elevilor cu CES implicați în situația de bullying

Întrebarea „Cum realizați asistența elevilor cu CES implicați în situația de bullying?” a obținut cele mai multe răspunsuri – 33,28% care vizează „discuțiile și convorbirile”. 12,96% oferă o importanță mai mare observării.

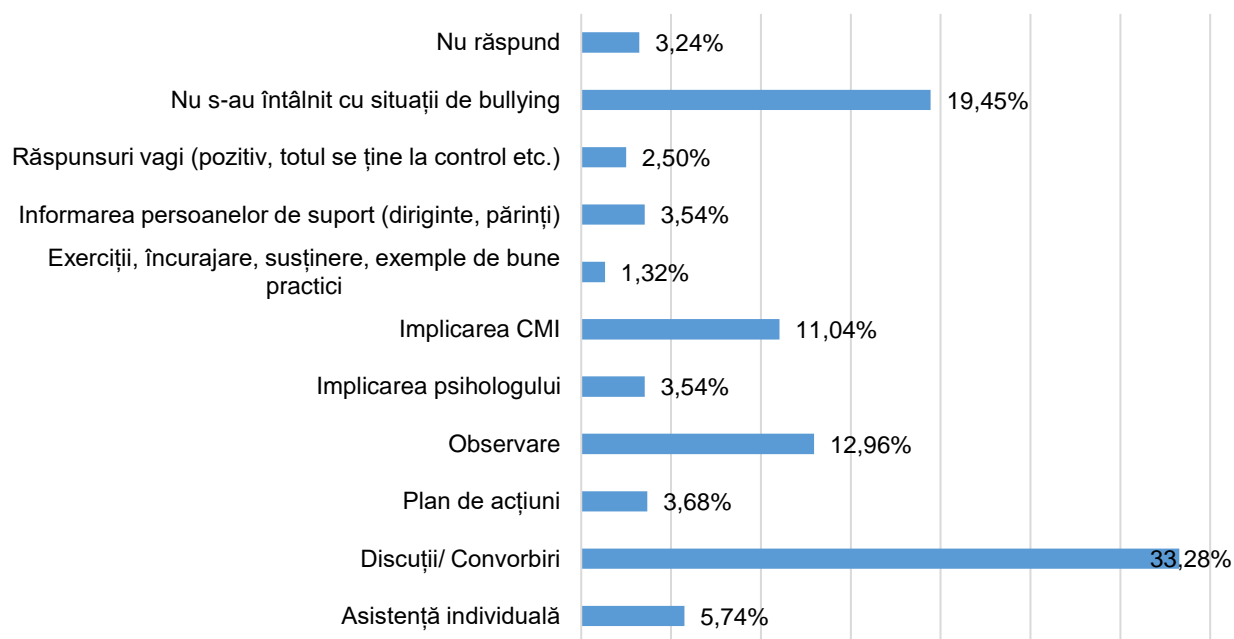

Figura 3.30. Modalități de realizare a asistenței elevilor cu CES implicați în bullying

Constatări privind modalitățile de realizare a asistenței elevilor cu CES implicați în bullying:

- Cea mai mare parte dintre respondenți – 33,28%, au optat pentru „discuții/ convorbiri” ca fiind cele mai efective modalități de realizare a asistenței elevilor cu CES implicați în bullying.
- Printre modalitățile frecvente de realizare a asistenței elevilor cu CES implicați în bullying au fost menționate „observarea” și „implicarea CMI”.
- 19,45% dintre respondenți „nu s-au întâlnit cu situații de bullying”.

La întrebarea „**În ce măsură strategiile de ghidare a discuției cu elevul suspus acțiunilor de bullying considerați că sunt eficiente?**” cel mai frecvent răspuns apreciat în mare măsură de 78,20% a fost „aprecierea deciziei elevului de a vorbi despre ce i se întâmplă”, fiind urmat de 77,90% de aprecieri oferite variantei „asigurarea confidențialității”. „Transmiterea mesajului că bullying-ul nu este permis în școală” a obținut 75,40% de aprecieri. 70,98% de respondenți eu apreciat în mare măsură și varianta de răspuns „despovărarea elevului de sentimentul de vină”.

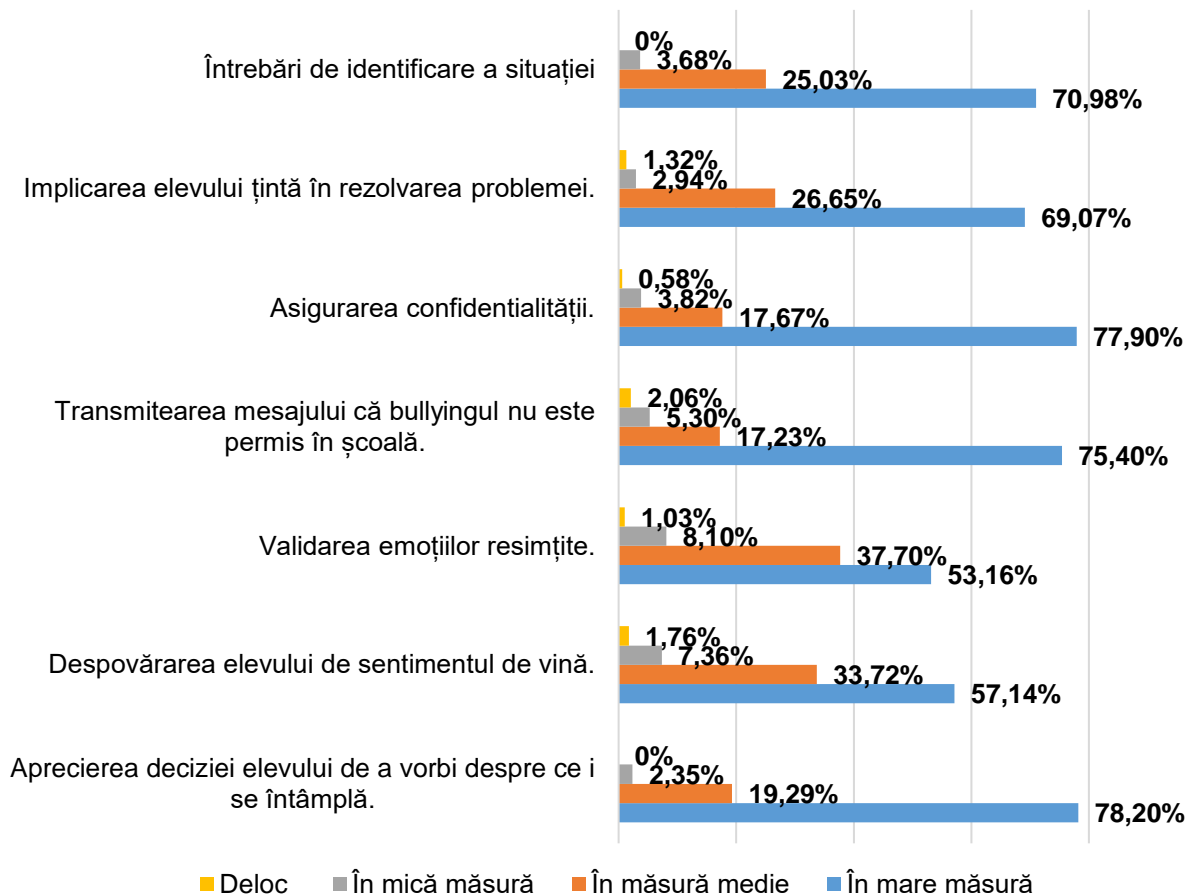

Figura 3.31. Strategii de ghidare a discuției cu elevul suspus acțiunilor de bullying

Constatări privind strategiile de ghidare a discuției cu elevul suspus acțiunilor de bullying:

- 78,20% dintre respondenți au menționat că „aprecierea deciziei elevului de a vorbi despre ce i se întâmplă” este una dintre cele mai eficiente strategii de ghidare a discuției cu elevii supuși bullying.
- Un număr destul de impunător – 77,90% de respondenți, au considerat că în ghidarea elevului supus acțiunilor de bullying trebuie „asigurată confidențialitatea”.

• Monitorizarea situației de bullying

După intervenția inițială, situația de bullying trebuie monitorizată în mod continuu pentru a asigura că aceasta încetează și că se iau măsuri pentru prevenirea recidivei. Monitorizarea poate include verificarea stării emoționale a victimelor, observarea interacțiunilor în mediul școlar și luarea măsurilor adecvate în caz de incidente repetate. Personalul școlar ar trebui să fie atent la comportamentul și interacțiunile din mediul școlar. Ar trebui să observe semnele de bullying sau de conflict și să acționeze prompt atunci când observă astfel de comportamente. Monitorizarea poate implica supravegherea activităților recreative, observarea interacțiunilor între elevi și verificarea eventualelor incidente raportate.

Întrebarea „**Cum monitorizați situația de bullying cu implicarea elevilor cu CES?**” (Figura 2.10) a urmărit identificarea practicilor de succes a celei de-a patra etapă a procesului de intervenție în cazurile de bullying. 46,68% de respondenți au menționat că monitorizarea trebuie să fie permanentă și poate fi realizată prin „observare sistematică”. 18,56% au propus pentru monitorizarea cazurilor de bullying „discuțiile și convorbirile”, „Implicarea CMI” a fost amintită de către 3,98% de cadre didactice.

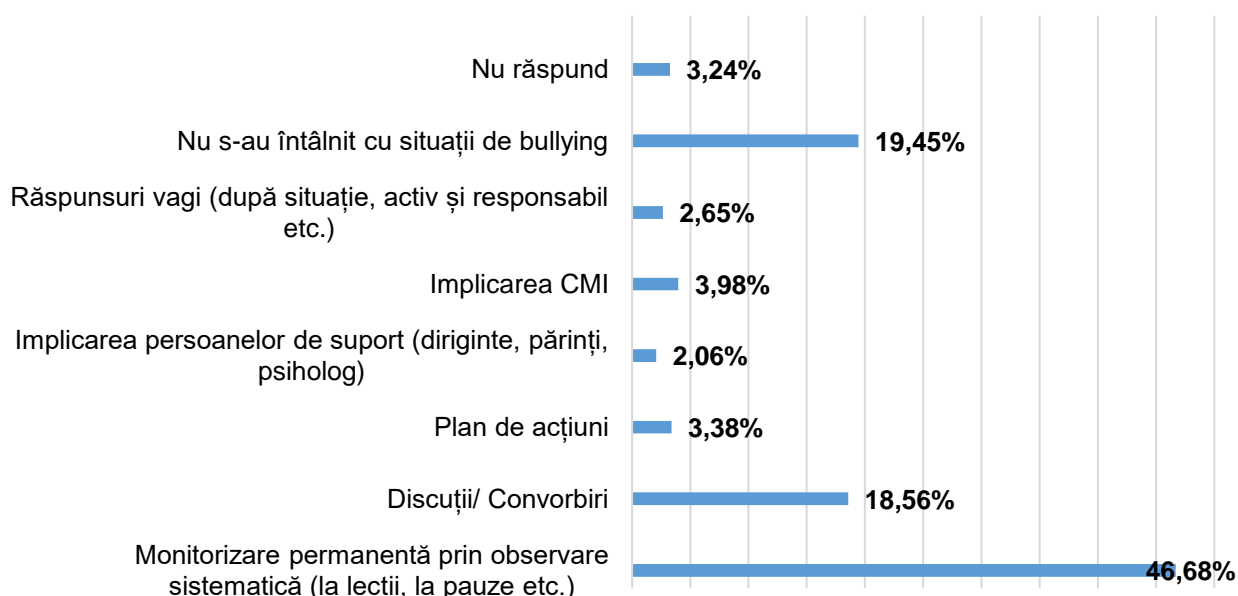

Figura 3.32. Modalități de monitorizare a situației de bullying față de elevii cu CES

În cele ce urmează, enumerăm câteva exemple de răspunsuri oferite de către respondenți:

- „*Ne străduim să creăm un mediu de comunicare deschis între elevi, părinți și cadrele didactice. Observăm atent permanent semnele de bullying și monitorizăm comportamentul elevilor cu CES. Implicăm neapărat și părinții în monitorizarea situațiilor de bullying, încurajându-i să raporteze orice incidente suspecte. În caz de necesitate colaborăm cu specialiști în educație specială, psihologi școlari, consilieri școlari. Implementăm un protocol de intervenție.*”
- „*Comunicarea deschisă, formare și conștientizare, observare atentă. Cadrele didactice și personalul școlii sunt atente la semnele de bullying și monitorizează comportamentul elevilor cu CES. Părinții elevilor cu CES sunt implicați în monitorizarea situațiilor de bullying. Ei sunt informați cu privire la semnele de bullying și sunt încurajați să raporteze orice incidente suspecte sau preocupări către școală.*”

- „Prin susținerea copilului care este ținta comportamentului de bullying, prin creșterea gradului de conștientizare în rândul elevilor a problemelor și a situațiilor apărute, prin medierea conflictelor lipsite de pericol, care pot agrava relațiile între elevi și care pot conduce la acte grave de violență, prin responsabilizarea elevilor de a raporta situația de bullying”.

Constatări privind modalitățile de monitorizare a situației de bullying față de elevii cu CES:

- 46,68% dintre respondenți au menționat „monitorizarea permanentă prin observare sistematică” drept modalitate de monitorizare a situației de bullying față de elevii cu CES.
- Au fost colectate și alte modalități de monitorizare a situației de bullying față de elevii cu CES, precum „susținerea copilului”, „creșterea gradului de conștientizare în rândul elevilor a problemelor și a situațiilor apărute”, „medierea conflictelor lipsite de pericol”, „responsabilizarea elevilor de a raporta situația de bullying”.

Închiderea cazului de bullying

Închiderea unui caz de bullying față de elevii cu CES (cerințe educaționale speciale) se referă la finalizarea procesului de intervenție și gestionare a incidentului de bullying în care a fost implicată o astfel de victimă. Reprezintă un moment în care se iau măsuri și se implementează strategii pentru a rezolva problema și a preveni recurența bullying-ului.

Închiderea unui caz de bullying față de elevii cu CES este un pas important pentru a asigura siguranța, bunăstarea și incluziunea acestor elevi în mediul școlar. Este un proces continuu care necesită implicarea tuturor părților implicate și o abordare atentă și coordonată pentru a preveni recurența bullying-ului și a promova un mediu respectuos și sigur pentru toți elevii.

Pentru a identifica experiența privind cele de-a cincea etape a intervenției în cazurile de bullying a fost propusă următoarea întrebare deschisă „**Cum încheieți cazul de bullying a elevilor cu CES?**” (Figura 3.33). N-au răspuns 3,24% de cadre didactice. Nu s-au întâlnit cu situații de bullying 19,46% de cadre didactice. Cea mai des menționată modalitate de închidere a cazului a fost „când ajungem la soluție/rezolvare” – 37,99%. 18,41% de cadre didactice sunt gata să încheie cazul „când nu se mai repetă”.

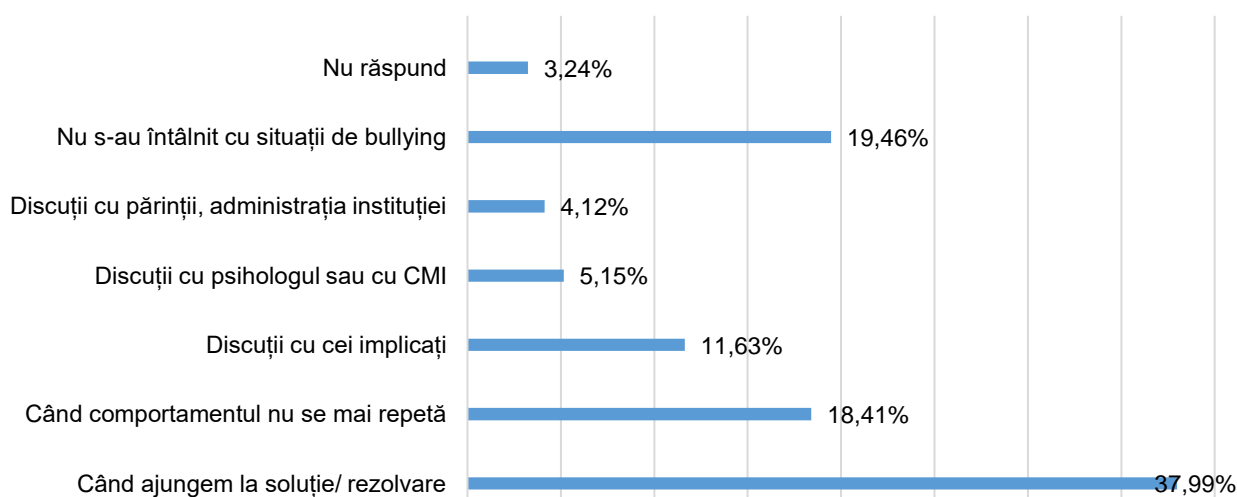

Figura 3.33. Modalități de închidere a cazului de bullying față de elevii cu CES

Mai jos sunt oferite câteva opinii ale cadrelor didactice privind închiderea cazului:

- „Cazul de bullying este închis după ce tuturor părților implicate le-a fost acordată asistența necesară. În registrul de evidență a cazurilor suspecte de abuz înregistrăm toate acțiunile întreprinse”.
- „Când tuturor părților li sa acordat asistență iar comportamentele agresive nu au fost manifestate după o perioadă de 4-5 luni. Se fac însemnări în registru despre tot ce s-a făcut și rezultatele obținute”.
- „Cazul de bullying este închis după ce tuturor părților implicate le-a fost acordată asistența necesară, la adresa copiilor/ elevilor care au realizat acțiuni de bullying au fost luate măsuri educaționale și, după caz, disciplinare, atmosfera în clasă/ grupă a revenit la normal și timp de 6 luni nu au fost observate acțiuni repetate de violență comise de copiii/ elevii autori ai acțiunilor de bullying sau de alți copii/ elevi în raport cu copilul/ elevul supus acțiunilor de bullying sau cu alți copii/ elevi”.
- „În primul rând fiecare incident de bullying trebuie documentat, indicând data, locul, descrierea evenimentului și persoanele implicate. Stabilim o legătură deschisă și de încredere cu elevul afectat. Îl încurajăm să relateze toate detaliile și circumstanțele situației. Informăm părinții și tutorii legali despre situația de bullying și colaborăm cu ei pentru a aborda problema. Investigăm minuțios incidentul, ascultăm toate părțile implicate, inclusiv pe elevul cu CES, presupusul agresor și martor. Aplicăm măsuri disciplinare în conformitate cu politicile școlii, oferind în același timp educație specifică despre bullying, empatie și respect pentru toți elevii, inclusiv pentru elevii cu CES. După închiderea cazului de bullying ne asigurăm că situația este monitorizată în mod continuu, continuând să comunicăm cu părinții și elevul pentru a ne asigura că nu există recidive sau alte probleme de bullying”.

Constatări privind modalitățile de închidere a cazului de bullying față de elevii cu CES:

- 37,99% dintre respondenți au considerat că închiderea cazului de bullying poate fi realizată „când se ajunge la soluție/ rezolvare”.
- 19,46% „nu s-au întâlnit cu situații de bullying”.

3.12. Experiințe de intervenție în situațiile de bullying față de elevii cu CES

Experiința și practicile de succes pot servi ca ghid pentru cadrele manageriale și didactice în dezvoltarea și implementarea politicilor și programelor anti-bullying. Acestea pot oferi îndrumare în identificarea celor mai eficiente strategii și abordări pentru prevenirea și intervenția în situațiile de bullying care implică elevi cu CES.

Cadrele didactice au oferit variate răspunsuri la întrebarea „**Care sunt cele mai importante realizări, experiențe înregistrate în intervenția în situațiile de bullying față de elevii cu CES?**” (Figura 3.34.). Prin gruparea răspunsurilor s-a evidențiat că 18,97% de membri ai SAP și 3,24% dintre cadrele didactice nu doresc să răspundă, 12,07% de membri ai SAP și 19,46% de cadre didactice „nu s-au întâlnit cu situații de bullying”. Membrii SAP au mai menționat realizări pe următoarele aspecte: 5,17% „acceptarea elevilor cu CES la nivel de clasă”, 3,45% „aplicarea programelor de intervenție”, 8,62% „cazurile au fost soluționate la nivel de instituție”. Cadrele didactice, la fel, au realizări înregistrate în intervenția în situațiile de bullying și, în special, 3,53% „comunicarea deschisă”, 8,54% „integrarea copiilor cu CES în colectivul clasei”.

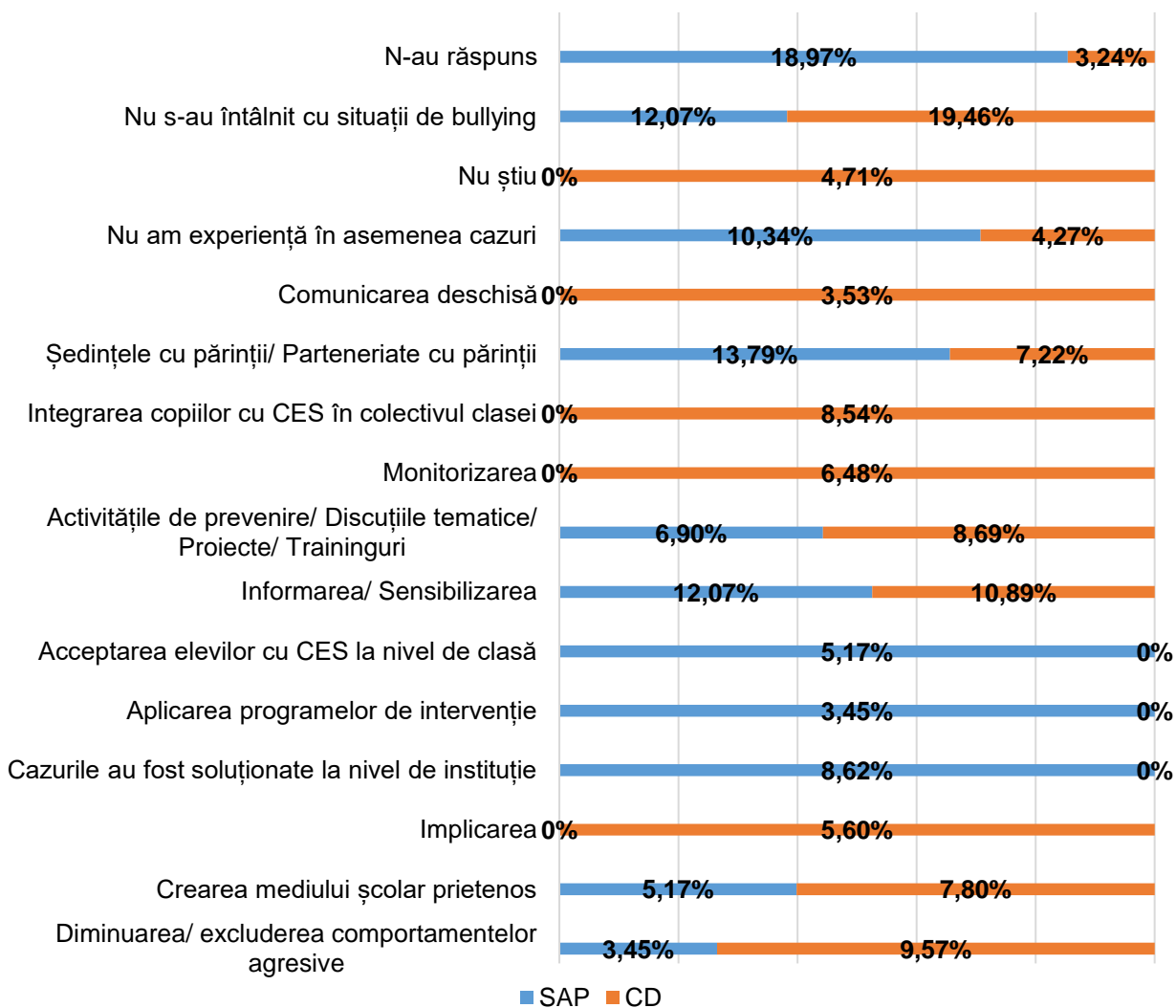

Figura 3.34. Experiențe înregistrate în intervenția în situațiile de bullying față de elevii cu CES

Oferim unele exemple de experiențe de intervenție în situațiile de bullying față de elevii cu CES indicate de respondenți:

- „Rezolvare de cazuri în instituțiile de învățământ general din raion cu implicarea administrației școlii, diriginților, CD, clasa de elevi, părinților. Organizarea ședințelor de grup cu părinții privind prevenirea și combaterea situațiilor de bullying (SAP)”;
- „Activități de sensibilizare de grup cu elevii, CD, părinți, soluționări de cazuri în instituția de învățământ, activități de psihoprofilaxie și consiliere a victimelor, martorilor și agresorilor (SAP)”;
- „Dezvoltarea rețelei de voluntari din rândurile elevilor de succes, încrezuți în sine și sunt apti să fie lideri și apărători ai elevilor cu CES (SAP)”;
- „Stabilirea parteneriatului eficient cu părinții. Utilizarea forței grupului pentru stoparea beneficiilor sociale pe care elevul care manifesta comportamentele de bullying față de un copil cu CES le așteaptă din partea grupului (SAP)”;
- „Crearea unui mediu sigur și incluziv: Intervenția în situațiile de bullying are ca rezultat crearea unui mediu școlar sigur și incluziv pentru toți elevii, inclusiv cei cu CES. Prin luarea măsurilor adecvate și prompte, se asigură că acești elevi se simt protejați și sprijiniți în cadrul comunității școlare (CD)”;
- „Copiii au o deschidere aparte atunci când vine vorba de elevii cu CES, îi implică în diferite jocuri, participă la zile de naștere, colegii din clasă ajută elevul în pregătirea temelor pentru

- acasă, organizează activități de recreere și ateliere vocaționale (de pictură, portrete cu almaz, croșetare) (CD)”;
- „Organizarea unor discuții despre bullying, consecințele acestuia, asigurarea unui anturaj prietenos în clasă și în școală, adoptarea unor poziții clare antibullying și nediscriminare (CD)”;
 - „Au fost stabilite regulile clasei, toți elevii au participat la acest proces. Au fost puse persoane care să supravegheze comportamentul elevilor în pauze, pe hol în curtea școlii, pe terenul de sport. Au fost realizate activități de creștere a empatiei, comunicării asertive (CD)”.

Constatări privind experiențele înregistrate în intervenția în situațiile de bullying față de elevii cu CES:

- 12,7% dintre membrii SAP și 19,46% dintre cadrele didactice „nu s-au întâlnit cu situații de bullying”.
- S-au înregistrat următoarele experiențe în intervenția în situațiile de bullying față de elevii cu CES specifice doar membrilor SAP (5,17% „acceptarea elevilor cu CES la nivel de clasă”, 3,45% „aplicarea programelor de intervenție”, 8,62% „cazurile au fost soluționate la nivel de instituție”) și experiențe specifice cadrelor didactice (3,53% „comunicarea deschisă”, 8,54% „integrarea copiilor cu CES în colectivul clasei”).

3.13. Implicarea părinților în gestionarea situațiilor de bullying

În contextul parteneriatului cu familia, a fost propusă întrebarea „**Cum implicați părinții în intervenția în situațiile de bullying față de elevii cu CES?**” Răspunsurile au fost destul de diverse, fiind întâlnite răspunsuri comune și pentru cadrele didactice și pentru membrii SAP. Dar au fost înregistrate și răspunsuri specifice doar unei categorii de respondenți. Astfel, membrii SAP mai frecvent implică părinții în situațiile de bullying: 24,14% prin „ședințe colective, mese rotunde, traininguri”, 18,87% prin „discuții individuale”, 15,52% prin „activități educative”. Pe când cadrele didactice deseori implică părinții în situațiile de bullying: 39,03% prin „informare individuală orală/ scrisă, oferire de suport”, 18,26% prin „activități de explicare și corectare comportamentală”. Ambele categorii de respondenți implică părinții în situațiile de bullying prin „discuții individuale” – 18,97% de membrii ai SAP și 11,49% de cadre didactice, „ședințe colective” – 24,14% de membri ai SAP și 2,79% de cadre didactice.

Cele mai semnificative răspunsuri privind modalitățile de implicare a părinților sunt:

- „De obicei, părinții majorității elevilor cu CES singuri sunt victimele bullying-ului și nu au curajul să-și apere copii. Dar părinții puternici, cei ce pot rezolva situații de conflicte inițiale din grădiniță sau clasele primare, în colaborare cu cadrele didactice, au succes în eliminarea primelor semne de bullying (SAP)”;
- „Monitorizarea comportamentului copilului acasă, vizite la școală, discuții cu dirigintele etc. (SAP)”;
- „Comunicare deschisă, colaborare cu școala, monitorizare și supraveghere, sprijin emoțional și social, încurajarea abilităților de rezolvare a conflictelor. Colaborarea între părinți și școală poate crea un mediu sigur și protejat pentru elevii cu CES (CD)”;
- „În cazul elevilor care manifestă comportamente de bullying, susținerea familiei se solicită în condițiile în care comportamentele de bullying sunt foarte grave și reprezintă un atac atât la adresa identității, dar și a siguranței fizice a elevului care este ținta bullying-ului. În

cazul comportamentelor de bullying care apar în forme mai ușoare, se solicită ajutorul părinților doar în condițiile în care eforturile depuse în școală nu au condus la o ameliorare a situației (CD)”;

- „Un mod în care eu implic părinții este că îi pun să lucreze acasă la unii dintre ei, în echipe (familii echipe) la diferite proiecte, iar echipele le formez în funcție de ceea ce observ în clasă: de exemplu, dacă doi copii se ceartă tot timpul, dacă se jignesc, pe ei îi pun împreună în aceeași echipă, și vor trebui să lucreze împreună la proiect, dar alături de familiile lor. Astfel, cunoscându-se mai bine, de fiecare dată conflictul dispare și de foarte multe ori devin prieteni, și părinții între ei, dar și copiii (CD)”;
- „Încurajăm părinții să comunice liber și deschis cu copiii lor pentru a afla detalii despre situațiile de bullying la care sunt expuși, informăm părinții despre bullying și impactul acestuia asupra copiilor cu CES, organizăm întâlniri cu părinții, încurajându-i să aducă la cunoștință situațiile de bullying, să monitorizeze atent comportamentul și emoțiile copilului lor pentru a observa semne de bullying, să ofere copiilor sprijin emoțional și social, să încurajeze copilul să participe la activitățile extrașcolare (CD)”.

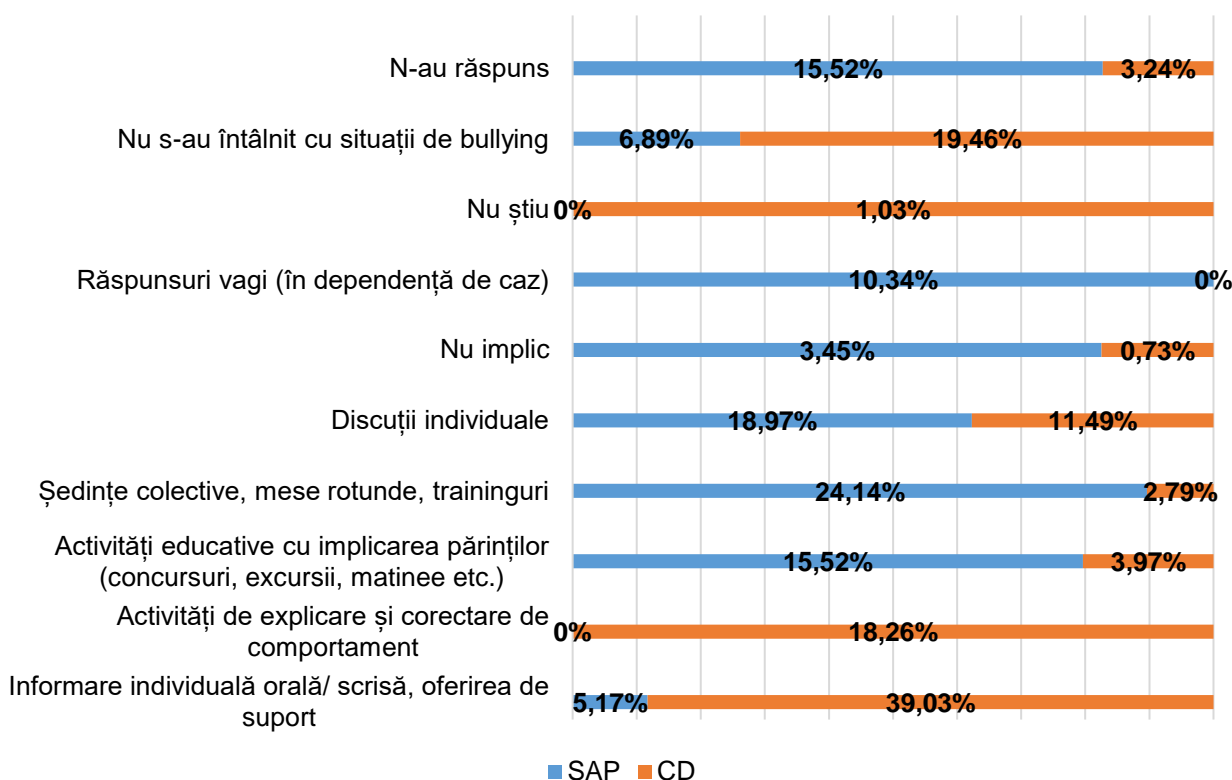

Figura 3.35. Modalități de implicare a părinților în situațiile de bullying

Constatări privind modalitățile de implicare a părinților în situațiile de bullying:

- Membrii SAP mai frecvent implică părinții în situațiile de bullying: 24,14% prin „*ședințe colective, mese rotunde, traininguri*”, 18,87% prin „*discuții individuale*”, 15,52% prin „*activități educative*”.
- Cadrele didactice deseori implică părinții în situațiile de bullying: 39,03% prin „*informare individuală orală/ scrisă, oferire de suport*”, 18,26% prin „*activități de explicare și corectare comportamentală*”.

3.14. Greșeli comise în prevenirea și intervenția în situații de bullying în școli

Întrebarea „**Ce greșeli în prevenirea și intervenția situațiilor de bullying față de elevii cu CES ați sesizat în activitatea instituției?**” a fost adresată pentru a oferi posibilitatea de a împărtăși informații valoroase despre greșelile sau dificultățile întâmpinate în prevenirea și intervenția în astfel de situații. Ulterior, se pot planifica acțiuni de îmbunătățire a intervenției. A fost constatat că 25,86% dintre membrii SAP și 62,59% dintre cadrele didactice au menționat că „*nu sunt greșeli*”, 27,59% de membrii SAP și 4,27% de cadre didactice n-au dorit să răspundă. „Nu știu dacă sunt greșeli” 3,09% de cadre didactice, iar 0,88% au menționat ca greșeală „*notarea subiectivă a elevilor*”. Cele mai frecvente greșeli întâlnite de membrii SAP sunt: 15,51% „*camuflarea/ ascunderea cazurilor*”, 8,62% „*reticență, indiferență, neseriozitate, superficialitate în soluționarea problemei*”, 3,45% „*etichetări*”, 3,45% „*neimplicarea cadrelor didactice*”.

Pentru ilustrarea tipurilor de erori enunțate de respondenți, au fost selectate următoarele răspunsuri:

- „*Lipsa de formare și sensibilizare a personalului școlar: Personalul școlar ar trebui să fie bine pregătit și sensibilizat în ceea ce privește bullying-ul și nevoile specifice ale elevilor cu CES (CD).*”
- „*De multe ori elevii agresori sunt iertați și nepedepsiți și cazurile de bullying se repetă din nou*” (CD).
- „*Prea puțin timp au profesorii la dispoziție pentru a discuta cu elevii cu CES*”(CD).
- „*Lipsa de formare sau cunoștințe insuficiente poate limita capacitatea personalului de a recunoaște și de a gestiona adecvat cazurile de bullying*” (CD).
- „*Lipsa unor activități de prevenire a bullying-ului*” (CD).
- „*Uneori încercăm prea sever să lucrăm cu agresorul. Probabil această metodă nu oferă efectele scontate*” (CD).
- „*Uneori oferim șanse elevilor să se corecteze, însă ei nu-și schimbă comportamentul fără implicarea părinților sau a polițistului de sector*” (CD).
- „*Nu întotdeauna se ia în serios (CD)*”.
- „*Unii din colegi nu realizează ce este bullying și ce este mai grav, nu recunosc daunele cauzate unui copil*” (CD).
- „*Nu se discuta la CMI dar numai la catedra diriginților*” (CD).
- „*Angajații instituției în procesul examinării situației de bullying nu întotdeauna respectă și asigură dreptul la intimitate și confidențialitate (CD)*”.
- „*Tratarea cu superficialitate și intervenția tardivă în prevenția situațiilor de bullying. Neinformarea părinților, reprezentanților legali ai părinților. Lipsa de informare cu privire la Metodologia cu privire la prevenirea și combaterea bullying-ului. Nerealizarea fișelor de sesizare*” (SAP).
- „*Intervenția tardivă în situații de bullying di partea CD, elevi, părinți, administrația instituției, evitarea întocmirii Fișei de sesizare, cunoașterea nesatisfăcătoare a actelor normative și a aplicării Metodologiei cu privire la prevenirea și combaterea bullying-ului*” (SAP).
- „*Deseori cadrele didactice sunt de părerea că elevii se vor descurca singuri, de asemenea indiferența, neimplicarea cadrelor didactice, asumarea responsabilității de a controla comportamentele elevilor, intervenția imediată la nivel de grup*” (SAP).
- „*Cadrele didactice consideră că în cazurile de bullying trebuie să se implice numai psihologii școlari. De fapt, orice pedagog este apt să prevină și stopeze acest fenomen*” (SAP).

- „Indiferența, ignoranța cadrelor didactice, administrației de învățământ. Tratarea fenomenului de bullying ca o normalitate” (SAP).
- „Reticența și indiferența unor cadre didactice/manageriale și nedorința de a se implica într-un conflict” (SAP).
- „Nu se implică în faza incipientă” (SAP).

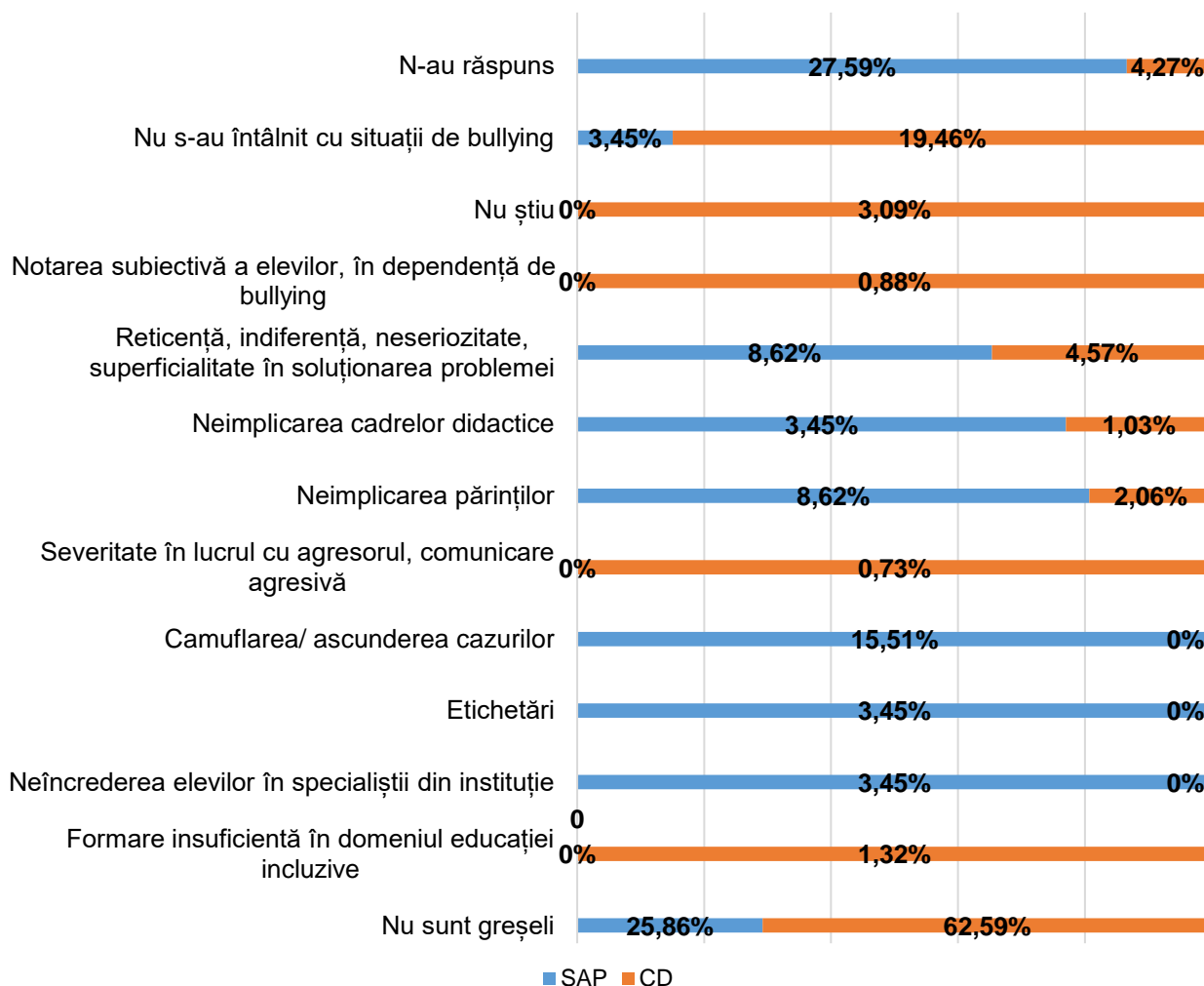

Figura 3.36. Greșeli în prevenirea și intervenția situațiilor de bullying față de elevii cu CES

Constatări privind greșelile în prevenirea și intervenția situațiilor de bullying față de elevii cu CES:

- 25,86% dintre membrii SAP și 62,59% dintre cadrele didactice au menționat că „nu sunt greșeli”.
- Cele mai frecvente greșeli întâlnite de membrii SAP sunt: 15,51% „camuflarea/ ascunderea cazurilor”, 8,62% „reticență, indiferență, neseriozitate, superficialitate în soluționarea problemei”, 3,45% „etichetări”, 3,45% „neimplicarea cadrelor didactice”.

CONCLUZII

Bullying-ul rămâne o problemă omniprezentă la nivel național și internațional și este un subiect important pentru intervenția eficientă și cercetarea științifică pe care nu-l putem ignora. Mai mult, această problemă se agravează când menționăm copii cu cerințe educaționale speciale (CES). Elevii cu CES sunt mai susceptibili de a fi hărțuiți – un adevăr dur care este prea des trecut cu vederea.

Toți copiii au dreptul să se simtă în siguranță în școala lor și în comunitățile locale. Copiii cu CES cu sau fără dizabilități au, de asemenea, acest drept – de a învăța și de a crește într-un spațiu sigur, *fără discriminare și hărțuire*. Bullying-ul în baza dizabilității este extrem de dăunător, deoarece se bazează pe prejudecăți, iar cei care sunt ținte pot să nu știe cum să caute sprijin sau să exprime ceea ce se confruntă.

Pentru a aborda bullying-ul față de elevii cu CES în Republica Moldova, este esențială o abordare cuprinzătoare care implică atât educația și sensibilizarea, cât și asigurarea resurselor și sprijinului adecvat în școli. Guvernul, organizațiile neguvernamentale și comunitățile trebuie să colaboreze pentru a promova educația inclusivă și pentru a asigura că toți elevii, indiferent de nevoile lor, beneficiază de un mediu educațional sigur și favorabil dezvoltării lor.

Interpretarea datelor cercetării a permis sintetizarea următoarelor concluzii:

- Conceptul de „bullying-ul bazat pe dizabilitate” este explicat parțial și vag de către membrii SAP, cadrele didactice și elevii din ciclul gimnazial. Respondenții utilizează 9 termeni pentru a defini „bullying-ul bazat pe dizabilitate”: „Tachinare”, „Maltratare”, „Etichetare”, „Ignorare/Marginalizare”, „Violență/Abuz”, „Hărțuire”, „Agresivitate”, „Înjosire/Umlire”, „Tachinare”. „Agresivitatea” este termenul cu ajutorul căruia toți respondenții, cel mai frecvent, definesc bullying-ul.
- Membrii SAP, cadrele didactice și elevii sunt informați despre bullying-ul față de elevii cu CES în măsură medie, ceea ce indică că crește conștientizarea problemei bullying-ului în instituțiile de învățământ, iar efortul pentru diminuarea fenomenului este unul comun.
- Cea mai frecventă cauză în viziunea membrilor SAP și a cadrelor didactice este „mediul familial” care implică mediul conflictual, familii dezorganizate sau monoparentale, lipsa de comunicare și afecțiune, consum de alcool, lipsa unei minime exigențe parentale. Elevii au indicat „mediul școlar” care vizează managementul defectuos al clasei de elevi și al situațiilor de criză, ignorarea sau tratarea preferențială a elevilor, abuzul de măsuri disciplinare, programa supraîncărcată.
- Rolul de „observator neimplicat” al elevilor cu CES în situația de bullying este confirmat de 55,20% de membri ai SAP, iar 19,90% de cadre didactice consideră că elevii cu CES cel mai des sunt „observatori pasivi”. Cel mai frecvent rol indicat de elevi (13,40%) este cel de agresor. Toți respondenții au indicat că elevii cu CES se pot manifesta în diferite roluri.
- Elevii cu CES supuși cel mai frecvent bullying-ului sunt elevii cu tulburări emoționale (afective) și de comportament și elevii cu dificultăți/dizabilități de învățare.
- Cele mai evidente comportamente care denotă că elevii cu CES sunt supuși bullying-ului sunt că „devin neliniștiți când este întrebat ce se întâmplă”, „este deseori singur și exclus de către restul elevilor din activitățile de grup în timpul pauzelor”, „devine retras, pare supărat, nefericit, încordat, înlăcrimat, abătut sau neajutorat”.
- Elevii cu CES, în opinia a 48,50% de cadre didactice și 52,90% de elevi, ascund cazul de bullying pentru că „se tem de răzbunare”.
- Elevii cu CES sunt mai mult supuși bullying-ului în mod direct în față, elevul cu CES înțelege că este agresat) decât indirect (pe la spate, fără ca elevul cu CES să știe). Colegii de clasă supun elevul cu CES bullying-ului în mai mare măsură decât elevii din alte clase.

- Tipurile de bullying la care sunt supuși cel mai frecvent elevii cu CES menționate de 93,10% de membri ai SAP, 74,10% cadre didactice și 50,60% de elevi este bullying-ul verbal. Bullying-ul social este indicat de 70,70% de membri ai SAP. Bullying-ul fizic este indicat de 50,60% de elevi și 30,80% de cadre didactice. Bullying-ul sexual a fost menționat cel mai puțin – 27,60% de membri ai SAP, 1,80% cadre didactice și 5,40% de elevi.
- Membrii SAP și cadrele didactice au viziuni diferite față de cele menționate de elevi. Locul cel mai supus riscului în viziunea a 65,50% din membrii SAP este „holul/coridorul” din instituția de învățământ. 20,60% de elevi indică „clasa” ca loc cu probabilitate înaltă de producere a situațiilor de bullying față de elevii cu CES. 39,60% de cadre didactice consideră că elevii cu CES sunt supuși bullying-ului în „drum spre casă”.
- Perioada în care cel mai frecvent elevul cu CES poate fi supus bullying-ului este „după sfârșitul lecțiilor” și „în timpul pauzei”.
- Mai mult de jumătate din toate categoriile de respondenți au menționat că „nu știu” și „niciodată” n-au identificat cazuri de bullying față de elevii cu CES. 19,30% de membri ai SAP consideră că elevii cu CES sunt supuși bullying-ului „zilnic” și „1 dată pe săptămână”. 20,50% de cadre didactice și 17,00% de elevi menționează că frecvența bullying-ului față de elevii cu CES este „de 2-3 ori pe lună”.
- Cea mai frecventă consecință a bullying-ului asupra elevului cu CES indicată de către de elevi este „traume psihice (depresie, închidere în sine, anxietate)”, urmată de traumele fizice.
- Elevii au menționat că consecințele bullying-ului asupra agresorului elevului cu CES sunt „comunicare cu poliția”, „suicid”, „amendă”, „rușine”, „agresivitate”, „răzbunare”, „exmatriculare”, „pedeapsă”. 55,02% de elevi menționează că „pedeapsa” este cea mai frecventă consecință a bullying-ului asupra agresorului. Elevii au manifestat prin acest răspuns predispoziția spre tratare negativă a elevilor-agresori.
- Cele mai frecvente consecințe ale bullying-ului asupra elevilor cu CES în viziunea membrilor SAP și a cadrelor didactice sunt „pot pierde sau nu reușesc să-și dezvolte respectul de sine, să experimenteze sentimente de izolare și pot deveni retrase și deprimare” și „frica poate duce la absenteism sau abandon”.
- Cea mai frecventă consecință a bullying-ului asupra colegilor de clasă menționată de 34,50% de cadre didactice reprezintă „să se teamă să se asocieze cu elevul supus bullying-ului, de frică să nu-și scadă propriul statut sau de frică de răzbunare a copilului care manifestă comportament de bullying, devenind ei înșiși ținta bullying-ului”. 70,70% de membri ai SAP consideră că vor avea frică „să sesizeze cazurile de bullying, deoarece nu vor să fie numite „informatori”.
- Cea mai utilizată strategie de prevenire a bullying-ului față de elevii cu CES este „desfășurarea campaniilor de informare privind fenomenul bullying” care a fost indicată de către 73,30% de cadre didactice, iar cea mai puțin aplicată strategie, obținând doar 28,40%, este exersarea modalităților adecvate de reacție în situația de bullying.
- Strategiile de intervenție la nivel de context în situațiile de bullying menționate de către respondenți ca fiind eficiente sunt „stabilirea regulilor clasei care exprimă clar ce așteptăm de la un copil să facă într-o situație de interacțiune cu colegii”, „creșterea supervizării în locurile în care se întâmplă cel mai frecvent comportamente de bullying (terenuri de sport, holuri, băi, curtea școlii)” și „stabilirea consecințelor clare pentru încălcarea regulilor și să aplicăm consecvent consecințele pentru manifestarea comportamentelor de bullying”.
- Cea mai mare parte dintre respondenți - 59,60% - propun ca direcție de intervenție adresate copiilor care manifestă comportamente de bullying „dezvoltarea abilităților de interacțiune pozitivă cu ceilalți (inițierea și menținerea unei relații de prietenie, cooperarea, gestionarea invidiei și geloziei, obținerea unui statut în grup prin performanțe sau

comportamente dezirabile)". Respondenții susțin că eficiente pot fi și intervențiile exprimate prin „dezvoltarea stimei de sine” și „dezvoltarea empatiei”.

- Direcțiile de intervenție adresate copilului care este țintă a bullying-ului sunt „dezvoltarea abilităților personale de gestionare adecvată a situațiilor de bullying”, „dezvoltarea autoeficienței personale” și „dezvoltarea autonomiei personale”.
- Cea mai frecventă metodă de identificare a bullying-ului este „observarea”. Această opinie au avut-o 51,72% dintre membrii SAP și 50,03% dintre cadrele didactice. Doar membrii SAP au menționat „sesizarea” drept modalitate de identificarea a cazurilor de bullying față de elevii cu CES.
- Cea mai eficientă modalitate de investigare a cazurilor de bullying cu implicarea elevilor cu CES este „discuția/ convorbirea”. De această părere au fost 32,76% dintre membrii SAP și 44,92% dintre cadrele didactice. 27,59% dintre membrii SAP au propus investigarea cazurilor de bullying „conform metodologiei”.
- Printre modalitățile frecvente de realizare a asistenței elevilor cu CES implicați în bullying au fost menționate „discuții/ convorbiri”, „observarea” și „implicarea CMI”.
- Cele mai frecvente modalități de monitorizare a situației de bullying față de elevii cu CES sunt „monitorizarea permanentă prin observare sistematică”, „susținerea copilului”, „creșterea gradului de conștientizare în rândul elevilor a problemelor și a situațiilor apărute”, „medierea conflictelor lipsite de pericol”, „responsabilizarea elevilor de a raporta situația de bullying”.
- S-au înregistrat următoarele experiențe în intervenția în situațiile de bullying față de elevii cu CES specifice doar membrilor SAP (5,17% „acceptarea elevilor cu CES la nivel de clasă”, 3,45% „aplicarea programelor de intervenție”, 8,62% „cazurile au fost soluționate la nivel de instituției”) și experiențe specifice cadrelor didactice (3,53% „comunicarea deschisă”, 8,54% „integrarea copiilor cu CES în colectivul clasei”).
- Membrii SAP mai frecvent implică părinții în situațiile de bullying: 24,14% prin „ședințe colective, mese rotunde, traininguri”, 18,87% prin „discuții individuale”, 15,52% prin „activități educative”. Cadrele didactice deseori implică părinții în situațiile de bullying: 39,03% prin „informare individuală orală/ scrisă, oferire de suport”, 18,26% prin „activități de explicare și corectare comportamentală”.
- Cele mai frecvente greșeli întâlnite de membrii SAP sunt: 15,51% „camuflarea/ ascunderea cazurilor”, 8,62% „reticență, indiferență, neseriozitate, superficialitate în soluționarea problemei”, 3,45% „etichetări”, 3,45% „neimplicarea cadrelor didactice”.

RECOMANDĂRI

Recomandări pentru membrii SAP

- Oferirea asistenței metodologice cadrelor didactice, cadrelor didactice de sprijin, psihologilor, altor specialiști în lucrul cu elevii cu CES care au fost implicați în situații de bullying.
- Coordonarea organizării de către instituțiile de învățământ a activităților de prevenire și combaterii a situațiilor de bullying față de elevii cu CES.
- Crearea și administrarea bazei de date la nivel raional/ municipal privind cazurile de bullying față de elevii cu CES.

Recomandări pentru managerii instituțiilor de învățământ

- Completarea Regulamentului intern al instituției de învățământ cu informații ce țin de bullying-ul elevilor cu CES.
- Completarea Planului de activitate al Centrului de resurse pentru educația incluzivă cu activități de suport educațional individualizat pentru elevii cu CES supuși bullying-ului.
- Completarea Fișelor postului fiecărui angajat cu prevederi ce țin de prevenirea bullying-ului față de elevii cu CES.

Recomandări pentru cadrele didactice și cadrele didactice de sprijin

Recomandări pentru facilitarea înțelegerii termenului de bullying:

- Conceptul de „bullying-ul bazat pe dizabilitate” trebuie explicat luând în calcul experiența și nivelul de pregătire al specialiștilor făcând apel la exemple concrete din experiența instituțiilor de învățământ și cuprinzând tot spectrul de manifestări comportamentale.
- Pentru a explica termenul de „bullying bazat pe dizabilitate” elevilor, este important să folosim un limbaj simplu și să le oferim exemple concrete. Iată o posibilă explicație: *„Bullying-ul bazat pe dizabilitate este atunci când cineva este tratat într-un mod rău sau nedrept din cauza dizabilității sale. Aceasta înseamnă că persoana respectivă este hărțuită, intimidată sau exclusă în mod repetat din cauza unor diferențe sau dificultăți pe care le are din punct de vedere fizic, mintal sau emoțional. Să ne gândim la un exemplu: Să spunem că în clasa noastră avem un coleg numit Alex, care folosește un scaun cu roțile pentru a se deplasa. Bullying-ul bazat pe dizabilitate ar putea însemna că unii elevi îl fac să se simtă prost prin comentarii răutăcioase despre scaunul cu roțile sau prin faptul că îi refuză să se alăture activităților de grup. Aceasta este o formă de bullying bazat pe dizabilitate și este complet inacceptabilă. Este important să înțelegem că fiecare persoană are dreptul la respect și că nimeni nu ar trebui să fie hărțuit sau discriminat din cauza unei dizabilități. Dizabilitatea nu definește cine este o persoană și nu ar trebui să fie motiv de tratament nedrept. Dacă observăm sau suntem martori la bullying bazat pe dizabilitate, este esențial să acționăm. Putem vorbi cu profesorii, consilierii școlari sau părinții pentru a-i informa despre situație și pentru a solicita ajutor. De asemenea, este important să fim prietenoși și să oferim sprijin persoanelor cu dizabilități, pentru a crea un mediu școlar sigur și inclusiv pentru toată lumea.”* Este esențial să adaptăm explicația la nivelul de vârstă și la experiențele elevilor, asigurându-ne că înțeleg termenul și consecințele sale negative, dar și că sunt încurajați să promoveze incluziunea și respectul față de toți colegii lor.

Recomandări pentru informarea elevilor:

- **Organizarea activităților de informare.** Instituțiile de învățământ ar trebui să organizeze diverse activități (de exemplu: expoziții de postere, buletine sau pliante informative, filmulețe educative) de informare dedicate bullying-ului și impactului său asupra elevilor cu CES. Aceste activități pot fi conduse de către psihologi, CDS, diriginți sau Consiliul elevilor.
- **Organizarea proiectelor și activităților de conștientizare.** Pot fi organizate zile tematice (3 decembrie - Ziua persoanelor cu dizabilități, 21 martie – Ziua mondială a sindromului Down) în care să se discute despre diversitate și respectul față de toți elevii, indiferent de diferențele lor.
- **Asigurarea accesului la resurse educaționale** relevante, precum materiale informative, cărți sau videoclipuri, care să le explice conceptul de CES și să promoveze înțelegerea și acceptarea diferențelor.
- **Instituirea programelor de mentorat** între elevii cu dezvoltare tipică și cei cu CES pentru a facilita legături de prietenie și înțelegere între elevi, contribuind la reducerea bullying-ului și la promovarea unei culturi a respectului reciproc.
- **Implicarea părinților** prin organizarea unor sesiuni de informare sau prin distribuirea de materiale informative acasă. Comunicarea deschisă între școală și familie este esențială pentru a aborda bullying-ul într-un mod eficient.

Recomandări pentru informarea cadrelor didactice:

- **Organizarea activităților metodice de informare** la care să participe toate cadrele didactice. Poate fi invitat un expert în bullying și integrarea elevilor cu CES pentru a le oferi informații relevante și actualizate. Este important ca sesiunile de informare/formare să includă exemple practice și studii de caz specifice vârstei.
- **Utilizarea surselor veridice de informare** fundamentate pe fapte și cercetări obiective, ceea ce le conferă un grad ridicat de precizie și corectitudine.
- **Crearea politicilor și procedurilor clare privind bullying-ul elevilor cu CES.** Acestea trebuie să includă definiții specifice ale bullying-ului, proceduri de raportare și investigare a cazurilor, precum și sancțiuni adecvate pentru cei implicați. Este important ca politicile să fie cunoscute de toți membrii școlii și să fie puse în aplicare în mod consecvent.
- **Facilitarea colaborării între cadrele didactice și părinți.** Părinții pot oferi informații importante despre comportamentul și experiențele copiilor lor, iar cadrele didactice pot oferi sprijin adecvat în școală. Implicarea părinților în programele școlare și activitățile extracurriculare trebuie să fie încurajată pentru a consolida sprijinul și înțelegerea reciprocă a fenomenului.
- **Dezvoltarea strategiilor de intervenție.** Cadrele didactice trebuie ajutate să înțeleagă și să folosească strategii eficiente de intervenție în cazurile de bullying. Acest lucru poate include tehnici de gestionare a conflictelor, mediere între elevi și dezvoltarea de planuri individualizate pentru a sprijini elevii cu CES care sunt vizați de bullying.

Recomandări pentru explicarea diferenței dintre „agresivitate” și „bullying”:

- Pentru a ajuta elevii să înțeleagă diferența dintre bullying și agresivitate, este important să fie oferite informații clare și să promovezi **discuții deschise** pe acest subiect. Cadrele didactice pot începe prin a oferi elevilor **definiții clare** ale bullying-ului și agresivității. Sunt binevenite **explicațiile** că bullying-ul este un comportament intenționat, repetitiv și abuziv, care implică un dezechilibru de putere între agresor și victimă, în timp ce agresivitatea poate fi un comportament impulsiv, necontrolat, care poate fi sau nu repetitiv.
- Cadrele didactice trebuie să identifice **exemple specifice, concrete** pentru a ilustra diferența dintre bullying și agresivitate. Trebuie organizate discuții despre diverse situații

în care un comportament poate fi considerat bullying, precum hărțuirea constantă a unei persoane, excluderea intenționată din grupuri sau răspândirea de zvonuri false despre cineva. În același timp, trebuie evidențiat faptul că agresivitatea poate apărea în diferite contexte, cum ar fi o dispută într-o echipă sportivă sau o reacție impulsivă într-o situație tensionată, dar nu implică neapărat un raport de putere persistent.

Recomandări pentru combaterea miturilor despre bullying:

- Explicarea miturilor trebuie utilizată ca modalitate de înțelegere mai profundă a particularităților bullying-ului ca fenomen psihosocial complex. Este important să fie utilizate în școală și comunitate **surse de informație credibile, bazate pe cercetările științifice**. Miturile despre bullying pot fi mai ușor combătute prin prezentarea de **dovezi și statistici relevante naționale și internaționale**.

Recomandări pentru identificarea cauzelor bullying-ului:

- În procesul de intervenție în cazurile de bullying față de elevii cu CES este nevoie să fie **analizate toate cauzele** care au generat situația pentru a putea fi stabilite cele mai potrivite măsuri.
- Este nevoie să fie realizată **observarea sistematică a interacțiunilor dintre elevi în clasă**, în pauze și în alte momente și pot monitoriza atitudinea și comportamentul colegilor față de elevii cu CES. Aceasta poate oferi indicii cu privire la posibile situații de bullying.
- Cadrele didactice trebuie să implementeze **instrumente de evaluare a climatului școlar**, precum chestionare anonime sau discuții de grup, pentru a obține **feedback de la elevi** cu privire la comportamentul colegilor sau la situațiile de bullying la care au fost expuși. Acest lucru poate ajuta la identificarea cauzelor și la luarea măsurilor adecvate.
- Cadrele didactice trebuie să urmeze **instruiri psihopedagogice** pentru a putea identifica rapid și corect cauzele care influențează situația de bullying față de elevii cu CES.
- Elevii trebuie ajutați să facă **legătura între trăsăturile individuale menționate** (personalitate, impulsivitate, teribilism, căutarea de senzații, imaginea de sine scăzută, opoziționism, instabilitate emoțională) **și modul în care acestea pot influența comportamentul lor și comportamentul celorlalți** și pot duce la acte de bullying sau la a fi ținta bullying-ului.

Recomandări pentru abordarea rolurilor în situația de bullying:

- **Intervenția trebuie să includă toate categoriile de participanți la situația de bullying**. Nu e corect să fie asistați doar elevii cu rol de victimă sau agresorii. Toți participanții au suferit într-o anumită măsură de experiența negativă trăită.
- Modul de asistat a elevilor care au participat la situația de bullying trebuie să fie **ajustat la rolul jucat**.
 - Victimă: Este important ca victima să primească sprijin emoțional și să se simtă în siguranță. Asigură-i că nu este singură și că există adulți și colegi care o susțin. Asigură-te că există canale de comunicare sigure și confidentiale pentru a facilita raportarea și intervenția. Este nevoie să fie ascultată atent pentru a-i valida experiențele și emoțiile. Este necesar să fie oferit sprijinul emoțional și încurajarea pentru raportarea cazurilor de bullying la cadrele didactice sau persoanele responsabile. Specialiștii trebuie să promoveze comportamente de sprijin și prietenie în relația cu victima. Ceilalți trebuie ajutați să înțeleagă impactul negativ al bullying-ului și importanța sprijinului față de victime.
 - Agresor: Trebuie abordat într-un mod non-violent și calm, subliniind consecințele comportamentului său. Se încurajează empatia și dezvoltarea abilităților sociale în

agresor, pentru a înțelege perspectiva și impactul acțiunilor sale asupra altora. Se identifică și adresează nevoile sau frustrările care pot sta la baza comportamentului agresiv, oferind sprijin și ghidare adecvată. Agresorul trebuie implicat în programe sau activități de educație și conștientizare despre bullying și consecințele sale. Intervenția trebuie să fi fermă, dar fără a recurge la violență. Agresorul trebuie să conștientizeze că comportamentul său este inacceptabil. Este nevoie să fie explorate cauzele comportamentului agresiv. Identificarea cauzelor comportamentului agresiv poate ajuta la abordarea problemelor subiacente, cum ar fi frustrarea, furia sau nevoia de putere. Agresorul trebuie angajat în discuții și consiliere psihologică. Promovarea înțelegerii consecințelor negative ale comportamentului agresiv asupra celorlalți poate ajuta agresorul să dezvolte empatie și să înțeleagă impactul negativ al acțiunilor sale. Victima trebuie ajutată să-și dezvolte abilități de gestionare a stresului, de comunicare și de rezolvare a conflictelor. Este nevoie să fie oferite victimei instrumente și sprijin pentru a-și reconstrui încrederea în sine și pentru a face față situațiilor dificile.

- **Martorii:** Se încurajează să nu tolereze comportamentul de bullying și să acționeze în sprijinul victimei. Trebuie învățați să fie aliați și să-și exprime opoziția față de bullying. Martorii trebuie să primească informații despre impactul negativ al bullying-ului și despre rolul lor în prevenirea și intervenția în astfel de situații. Este nevoie să fie explicată importanța raportării și să li se ofere alternative de acțiune în loc să tacă sau să participe la bullying.
- **Adeptii:** Persoanele care tac sau se complac cu bullying-ul trebuie sensibilizate despre importanța raportării și despre consecințele nefaste ale inacțiunii. Este nevoie să fie subliniat faptul că tăcerea nu face decât să perpetueze ciclul de bullying și să dăuneze victimelor. Persoanele care tac sau se complac cu bullying-ul trebuie ajutate să înțeleagă că fiecare individ are responsabilitatea de a acționa în fața comportamentului inadecvat și de a contribui la un mediu școlar sigur și de sprijin. Este important să fie promovată o cultură a respectului și a non-violenței în școli și comunități. Abordarea rolurilor în situația de bullying implică educarea și responsabilizarea tuturor celor implicați și implică implicarea activă a cadrelor didactice, părinților și elevilor în combaterea acestei probleme.

Recomandări pentru abordarea agresorilor elevilor cu CES:

- Abordarea agresorilor elevilor cu CES în situația de bullying necesită o atenție specială și o abordare adaptată nevoilor și capacităților individuale ale acestor elevi:
 - **Înțelegerea nevoilor și capacităților individuale.** Identificarea posibilelor motive sau provocări care pot sta la baza comportamentului agresiv poate ajuta la dezvoltarea unei abordări mai eficiente.
 - **Crearea unui mediu sigur și sprijinitor.** Agresorul trebuie ajutat să se simtă în siguranță în școală și că are acces la resursele de sprijin de care are nevoie. Este nevoie să fie dezvoltat un mediu în care se promovează toleranța, respectul și empatia.
 - **Dezvoltarea abilităților de gestionare a emoțiilor și a comportamentului.** Poți utiliza tehnici de relaxare, jocuri de rol sau terapie prin artă pentru a-i ajuta să-și exprime și să-și gestioneze emoțiile în mod constructiv.
 - **Comunicarea și învățarea socială.** Elevul trebuie să învețe abilități de comunicare eficientă și de rezolvare a conflictelor într-un mod non-violent. Studiile de caz, jocurile de rol, simulările pot fi utile în acest sens. Elevul trebuie ajutat să înțeleagă consecințele negative ale comportamentului său și încurajat să ia în considerare perspectiva celorlalți implicați.

- **Colaborarea cu specialiștii în educația specială.** Este nevoie să fie consultați specialiștii psihologul școlar și CDS, pentru a obține sprijin și ghidare în abordarea comportamentului agresiv al elevului. Acești profesioniști pot oferi strategii și intervenții individualizate pentru a adresa nevoile specifice ale agresorului.
- **Monitorizarea și evaluarea continuă.** Trebuie realizată monitorizarea comportamentului elevului și evaluat progresul său în timpul intervenției. Strategiile și intervenția trebuie ajustată pe măsură ce se observă îmbunătățiri sau se identifică noi provocări.
- **Implicarea familiei.** Este importantă colaborarea cu familia elevului pentru a asigura continuitatea sprijinului și a abordării comportamentului agresiv. Comunicarea deschisă și cooperarea strânsă pot fi cheia în gestionarea eficientă a situației.

Recomandări pentru asistența elevilor cu CES supuși bullying-ului:

- Instituțiile de învățământ au un rol crucial în prevenirea și intervenția în cazurile de bullying față de elevii cu CES. Acestea trebuie să ofere *un mediu sigur și sprijinitor pentru toți elevii*, inclusiv pentru cei cu cerințe educaționale speciale. Instituția de învățământ ar trebui să **reacționeze prompt** la rapoartele sau semnele de bullying, implementând protocoalele stabilite și luând măsuri adecvate în conformitate cu politica școlii. Aceasta poate include întâlniri individuale cu agresorul și victima, consiliere, implementarea unui plan de intervenție sau implicarea altor specialiști, cum ar fi psihologii școlari. Instituția de învățământ ar trebui să ofere sprijin și asistență individualizată elevilor cu CES care sunt supuși bullying-ului. Aceasta poate include **consiliere individuală, sprijin emoțional, dezvoltarea abilităților de gestionare a conflictelor** și implicarea părinților și a specialiștilor în educația specială. Este important ca instituțiile de învățământ să fie proactive și să acționeze în mod decisiv în cazurile de bullying față de elevii cu CES.

Recomandări pentru asistența observatorului în situația de bullying:

- Este nevoie de oferit elevilor cu rol de observator **explicații clare și bine argumentate privind importanța raportării cazurilor de bullying către cadrele didactice sau adulții responsabili**. Trebuie să fie oferite opțiuni anonime de raportare și asigurată confidențialitatea și seriozitatea sistemului de raportare.
- Elevul implicat cu rol de observator în situația de bullying trebuie să fie implicat în **activități educative care să-i dezvolte abilități și strategii specifice pentru a interveni în situații de bullying**. Acestea pot include a lua poziție în mod verbal, a cere ajutor de la adulți, a oferi sprijin emoțional victimelor și a-i îndemna pe ceilalți să facă același lucru.
- Cadrele didactice, părinții trebuie să asculte atent preocupările și emoțiile elevului cu privire la situațiile de bullying și să ofere **sprijin emoțional adecvat**. Dacă este necesar, elevul va fi îndrumat către psihologul școlii sau un alt specialist pentru a primi consiliere și suport suplimentar.
- Adulții trebuie să **aprecieze și să recunoască comportamentul pozitiv și curajul elevului** atunci când intervine în situații de bullying. Aceasta poate încuraja și alți observatori să se implice și să-și exprime opoziția față de bullying. Este important să educăm elevii să nu fie simpli spectatori în fața bullying-ului, ci să devină aliați și să ofere sprijin victimelor. Prin promovarea unei culturi de respect și sprijin reciproc, putem contribui la crearea unui mediu școlar sigur și incluziv pentru toți elevii.

Recomandări privind asistența apărătorilor elevilor cu CES supuși bullying-ului:

- Este important să fie stimulată **crearea unui sistem de prieteni** pentru elevii cu CES.
- Cadrele didactice la clasă și CDS în CREI trebuie să efectueze **activități de învățare în echipă și rotația grupurilor de elevi** pentru a contribui la creșterea abilităților de comunicare între elevi diferiți.
- Implicarea elevilor în **strategii de adaptare în clasă**, astfel încât aceștia să participe la asistarea și înțelegerea nevoilor celorlalți.

Recomandări pentru analiza consecințelor bullying-ului asupra agresorului elevului cu CES:

- Este util să se analizeze motivele care stau la baza comportamentului agresiv al elevului. Poate exista o serie de factori, precum frustrare, neînțelegere, lipsa de empatie sau dorința de a exercita putere și control. Comunicarea cu agresorul, cu persoanele implicate în viața acestuia (părinți, profesori) poate oferi informații suplimentare.
- Este important să se examineze cum comportamentul agresiv al agresorului afectează în mod direct și indirect starea acestuia de bine. Pot apărea consecințe emoționale, precum sentimente de vinovăție, rușine, izolare sau anxietate. De asemenea, este posibil ca agresorul să întâmpine probleme în relațiile interpersonale și să dezvolte o reputație negativă în rândul colegilor și al personalului școlii.
- Pe baza analizei consecințelor bullying-ului asupra agresorului, este important să se dezvolte strategii adecvate de intervenție și sprijin. Acestea pot include consiliere individuală sau de grup pentru agresor, implicarea părinților într-un proces de înțelegere și schimbare a comportamentului, dezvoltarea abilităților de gestionare a furiei și a conflictelor, precum și promovarea înțelegerii și empatiei față de persoanele cu CES prin activități educaționale specifice.
- Este important să se monitorizeze progresul agresorului în timp și să se evalueze eficacitatea intervențiilor și sprijinului oferit. Acest lucru poate implica evaluări periodice ale comportamentului, discuții regulate cu agresorul și implicarea părților interesate (părinți, profesori, psihologi) într-un proces de monitorizare și ajustare a strategiilor.

Recomandări pentru analiza consecințelor bullying-ului asupra colegilor de clasă:

- Instituția de învățământ ar trebui să strângă date și informații despre bullying-ul observat la nivel de clasă sau școală. Aceste informații pot include rapoarte de incidente, înregistrări ale observațiilor, discuții cu profesorii și părinții, precum și feedback de la elevi. Colectarea acestor date ajută la înțelegerea și evaluarea situației specifice în școală.
- Colegii de clasă a elevilor cu CES care au fost supuși bullying-ului au nevoie și ei de sprijin imediat și adecvat. Aceasta poate include sesiuni de consiliere individuală sau de grup pentru a-i ajuta să-și exprime emoțiile, să-și dezvolte abilitățile de rezolvare a conflictelor și să crească stima de sine.
- Instituția de învățământ ar trebui să solicite feedbackul colegilor de clasă afectați și să-i implice activ în identificarea soluțiilor și dezvoltarea strategiilor de prevenire a bullying-ului. Acest lucru poate fi realizat prin intermediul grupurilor de discuții, sondajelor anonime sau a casetei de sugestii, oferindu-le astfel oportunitatea de a-și exprima preocupările și de a contribui la procesul de rezolvare a problemei.

Recomandări pentru aplicare a strategiilor de intervenție la nivel de consecințe:

- **Sancțiuni disciplinare.** În funcție de politica școlii, agresorii pot fi supuși unor sancțiuni disciplinare pentru comportamentul lor de bullying. Aceste sancțiuni pot include avertismente scrise, suspendări temporare, măsuri educative sau chiar excluderea temporară sau permanentă din școală, în cazurile extreme.

- **Educație și intervenții corective.** Agresorii pot fi implicați în programe de educație și intervenții corective care să le ofere ocazia de a înțelege consecințele acțiunilor lor, de a-și dezvolta abilități sociale și de a se angaja în comportamente pozitive. Aceste intervenții pot fi realizate prin consiliere individuală, terapie de grup sau alte programe de dezvoltare personală.
- **Monitorizarea și supravegherea continuă.** După ce un incident de bullying a fost identificat și sancționat, este important să se continue monitorizarea și supravegherea atentă a situației pentru a preveni repetarea actelor de bullying. Personalul școlar trebuie să fie vigilent și să intervină rapid în cazul în care se observă orice semn de bullying repetat.
- **Sprijin pentru victime.** Victimele bullying-ului, în special elevii cu CES, trebuie să primească sprijin emoțional și social adecvat. Acest sprijin poate fi oferit prin intermediul consilierilor școlari, terapeuților specializați sau prin programe de asistență pentru victimă. Este important ca acești elevi să se simtă în siguranță și să primească sprijinul de care au nevoie pentru a-și recăpăta încrederea și a face față efectelor negative ale bullying-ului.
- **Implicarea părinților.** Părinții elevilor cu CES trebuie să fie implicați activ în procesul de intervenție la nivel de consecințe. Comunicarea cu părinții este esențială pentru a le informa cu privire la măsurile luate și pentru a obține sprijinul lor în gestionarea situației. Părinții pot fi parteneri în identificarea soluțiilor adecvate și pot oferi sprijin suplimentar acasă pentru a consolida reziliența copiilor lor.

Recomandări pentru intervenția la nivel de context în situațiile de bullying:

- **Crearea unui mediu sigur și incluziv.** Instituțiile de învățământ ar trebui să se asigure că mediul lor este unul sigur și incluziv pentru toți elevii, inclusiv cei cu CES. Aceasta poate implica implementarea unor politici și reguli clare împotriva bullying-ului, promovarea valorilor de respect și toleranță, precum și organizarea de activități și evenimente care să promoveze integrarea și coeziunea socială.
- **Promovarea educației și conștientizării:** Educația și conștientizarea în rândul întregii comunități școlare sunt esențiale pentru a preveni bullying-ul. Instituțiile de învățământ ar trebui să ofere programe de educație despre bullying, inclusiv despre implicațiile acestuia asupra elevilor cu CES. Aceste programe pot include formarea cadrelor didactice, sensibilizarea părinților și organizarea de activități în care elevii să învețe despre respect și empatie față de ceilalți.
- **Susținerea relațiilor pozitive:** Promovarea relațiilor pozitive între elevi și între elevi și cadrele didactice poate reduce incidentele de bullying. Instituțiile de învățământ ar trebui să faciliteze interacțiunile sociale sănătoase prin organizarea de activități de team-building, crearea unui mediu deschis pentru comunicare și implicarea în proiecte de colaborare care să promoveze cooperarea și înțelegerea reciprocă.
- **Suportul emoțional și social.** Elevii cu CES au nevoi speciale în ceea ce privește suportul emoțional și social. Instituțiile de învățământ ar trebui să ofere servicii de consiliere și sprijin emoțional pentru acești elevi, inclusiv prin implicarea unor specialiști în educația specială și consilieri școlari. Crearea unui mediu în care acești elevi se simt acceptați și sprijiniți poate contribui la reducerea vulnerabilității și a riscului de bullying.
- **Implicarea comunității școlare:** Intervenția la nivel de context implică implicarea tuturor părților interesate din comunitatea școlară. Astfel, este important să se colaboreze cu părinții, organizațiile locale și alte instituții relevante pentru a dezvolta strategii comune de prevenire și gestionare a bullying-ului. Această colaborare poate contribui la crearea unui mediu de învățare sigur și susținător pentru toți elevii.

Recomandări pentru identificarea cazurilor de bullying fața de elevii cu CES:

- **Comunicare deschisă.** Este important să se creeze un mediu de încredere în școală, astfel încât elevii să se simtă confortabil să își împărtășească experiențele lor. Profesorii, consilierii școlari și alți membri ai personalului pot încuraja comunicarea deschisă și să fie disponibili pentru discuții cu elevii cu CES. Aceștia ar trebui să se simtă în siguranță să relateze orice probleme sau incidente neplăcute pe care le întâmpină.
- **Observație atentă.** Profesorii și alți adulți responsabili ar trebui să fie atenți la schimbările de comportament sau de starea emoțională a elevilor cu CES. Aceste schimbări pot include retragerea socială, anxietatea, tristețea, scăderea interesului pentru școală sau schimbări în performanțele academice. Observarea atentă poate oferi indicii despre posibilele situații de bullying.
- **Relatări din partea altor elevi.** Alți elevi pot deveni martori sau pot fi informați despre cazurile de bullying care implică elevii cu CES. Este important să se promoveze o cultură a încrederii, în care ceilalți elevi să se simtă confortabil să raporteze astfel de incidente către profesori sau personalul școlar. Aceste relatări pot fi o sursă valoroasă de informații pentru identificarea bullying-ului.
- **Monitorizarea mediului școlar.** Profesorii și personalul școlar pot monitoriza cu atenție interacțiunile dintre elevi în diferite contexte, cum ar fi sala de clasă, curtea școlii sau alte activități. Este important să se acorde atenție comportamentului agresiv, ridiculizării, izolării sau oricăror semne de abuz fizic, verbal sau emoțional îndreptat către elevii cu CES.
- **Implicarea părinților.** Părinții joacă un rol crucial în identificarea bullying-ului față de copiii lor cu CES. Ei pot fi în măsură să observe schimbările de comportament sau semnele de stres la domiciliu și pot colabora cu școala pentru a identifica și aborda bullying-ul. Comunicarea deschisă și constantă între părinți și personalul școlar este esențială.

Recomandări pentru investigarea cazurilor de bullying:

- **Primirea și înregistrarea plângerii.** Orice plângere sau sesizare referitoare la bullying trebuie să fie primită cu seriozitate și înregistrată oficial. Elevii, părinții sau personalul școlar pot raporta incidentele de bullying către directorul școlii, consilierul școlar, profesorul tutore sau o altă persoană desemnată.
- **Intervenția imediată.** Odată ce plângerea a fost înregistrată, este important să se ia măsuri imediate pentru a opri bullying-ul și a proteja elevul în cauză. Acest lucru poate implica monitorizarea mai atentă a interacțiunilor, restricționarea contactului între agresor și victimă și, dacă este necesar, intervenția personalului de supraveghere sau a altor membri ai personalului școlar.
- **Colectarea de informații.** Înainte de a lua măsuri disciplinare sau de a investiga în detaliu, se pot colecta informații suplimentare despre incidentele de bullying și despre circumstanțele acestora. Aceste informații pot fi obținute prin interviuri cu elevii implicați, martorii oculari și alți membri ai comunității școlare relevanți.
- **Colaborarea cu părinții.** În cazurile de bullying față de elevii cu CES, implicarea părinților este esențială. Instituțiile de învățământ trebuie să comunice și să colaboreze cu părinții pentru a obține o imagine completă a situației, pentru a oferi sprijin adecvat elevului și pentru a stabili măsuri preventive și corective.
- **Investigarea detaliată.** Dacă se constată că există suficiente dovezi și informații pentru a susține plângerea de bullying, instituția de învățământ poate iniția o investigație detaliată. Aceasta poate include interviuarea suplimentară a elevilor și a martorilor, examinarea

eventualelor dovezi (cum ar fi mesajele sau înregistrările audio/video) și analiza contextului și a istoricului incidentului.

- **Măsuri corective.** Pe baza rezultatelor investigației, instituția de învățământ trebuie să ia măsuri corespunzătoare. Aceste măsuri pot include sancționarea agresorilor conform regulamentelor școlare, furnizarea de suport și consiliere victimelor, elaborarea unui plan de monitorizare a situației și implementarea unor măsuri preventive pentru a preveni repetarea bullying-ului.

Recomandări pentru realizarea asistenței elevilor cu CES:

- **Identificarea și evaluarea nevoilor individuale.** În primul rând, se va efectua o evaluare detaliată a nevoilor și capacităților elevului cu CES implicat în bullying. Aceasta poate implica colaborarea cu părinții, profesorii și specialiștii în domeniul educației speciale pentru a înțelege mai bine provocările și resursele elevului.
- **Crearea unui plan de intervenție individualizat.** Pe baza evaluării, se va dezvolta un plan de intervenție individualizat care să abordeze nevoile specifice ale elevului cu CES și să îi ofere sprijinul necesar. Acest plan poate include obiective clare, strategii de intervenție și resurse specifice.
- **Sprijin emoțional și consiliere.** Elevii cu CES implicați în bullying pot avea nevoie de sprijin emoțional pentru a face față impactului negativ al agresiunii. Asistenții pot oferi consiliere individuală sau în grup, oferindu-le elevilor un spațiu sigur în care să-și exprime emoțiile și să-și dezvolte abilitățile de rezolvare a conflictelor.
- **Dezvoltarea abilităților sociale și de comunicare.** Elevii cu CES pot beneficia de instruire și practică în dezvoltarea abilităților sociale și de comunicare. Asistenții pot oferi suport în învățarea abilităților de relaționare, rezolvare a conflictelor și creștere a încrederii în sine, ajutându-i să stabilească relații sănătoase și să-și apere propriile drepturi.

Recomandări pentru închiderea cazului:

- **Investigarea și intervenția adecvată.** Instituția de învățământ trebuie să efectueze o investigație aprofundată a incidentului de bullying și să ia măsuri adecvate pentru a aborda comportamentul agresorului și pentru a asigura protecția și sprijinul victimelor. Aceasta poate implica aplicarea consecințelor disciplinare pentru agresor și implementarea de măsuri de protecție pentru victimă.
- **Monitorizarea și urmărirea post-intervenție.** După aplicarea măsurilor de intervenție, este important ca instituția de învățământ să monitorizeze atent situația și să ofere sprijin continuu victimelor pentru a se asigura că bullying-ul nu se repetă și că aceștia se simt în siguranță și protejați. Aceasta poate include verificarea periodică a stării de bine a victimelor și sesiuni de consiliere sau sprijin emoțional, dacă este necesar.
- **Evaluarea eficacității intervenției.** Este esențial să se evalueze eficacitatea intervenției în cazul de bullying față de elevii cu CES. Instituția de învățământ ar trebui să evalueze dacă măsurile implementate au avut impactul dorit în prevenirea recurenței bullying-ului și în promovarea unui mediu sigur și respectuos. Aceasta poate implica analizarea datelor și feedback-ul de la părinți, elevi și cadre didactice.
- **Închiderea oficială a cazului.** Odată ce instituția de învățământ a constatat că situația de bullying a fost gestionată și că măsurile necesare au fost luate, cazul poate fi închis oficial. Aceasta poate implica documentarea închiderii cazului, comunicarea cu părinții și agresorul cu privire la măsurile luate și rezultatele intervenției, precum și actualizarea politicii școlare privind bullying-ul și măsurile de prevenire.
- **Prevenirea recurenței și educarea comunității.** Închiderea unui caz de bullying față de elevii cu CES nu înseamnă sfârșitul eforturilor. Este important ca instituția de învățământ

să continue să lucreze la prevenirea recurenței bullying-ului și la educarea întregii comunități în legătură cu consecințele acestui comportament. Aceasta poate include implementarea de programe de prevenire, crearea de politici și protocoale clare și organizarea de activități de sensibilizare și informare.

Recomandări pentru omiterea greșelilor în intervenția situațiilor de bullying:

- **Ignorarea sau minimalizarea problemei.** Uneori, școlile pot să ignore sau să minimalizeze importanța bullying-ului, considerându-l doar o parte normală a experienței elevului.
- **Lipsa de comunicare și implicare.** O altă greșeală este lipsa de comunicare și implicare din partea cadrelor didactice și a părinților în abordarea bullying-ului. Este important ca adulții să fie deschiși la dialog cu elevii, să le ofere suport și să îi încurajeze să vorbească despre problemele lor.
- **Lipsa unei politici clare împotriva bullying-ului.** Școlile ar trebui să aibă politici clare și bine definite împotriva bullying-ului, iar aceste politici ar trebui să fie comunicate și implementate în mod eficient. Dacă școala nu are o abordare clară și consecventă a bullying-ului, acesta poate persista și se poate înrăutăți în timp.
- **Pedepse neadecvate sau ineficiente.** Uneori, școlile pot să adopte abordări punitive ineficiente în cazul bullying-ului. Pedepsele severe, precum suspendarea sau excluderea, pot fi utile în anumite situații, dar nu rezolvă neapărat problema de fond. Este important ca școlile să ofere și alternative constructive, cum ar fi programe de educație și conștientizare, mediere sau consiliere pentru toți cei implicați.
- **Lipsa implicării comunității.** O greșeală frecventă este neglijarea implicării comunității în abordarea bullying-ului. Implicarea părinților, comunității locale și a altor organizații poate sprijini eforturile școlii de a preveni și interveni în situațiile de bullying.
- **Etichetarea și stigmatizarea victimelor.** Uneori, victimele bullying-ului pot fi etichetate sau stigmatizate în cadrul școlii. Acest lucru poate duce la marginalizarea și izolarea lor și poate face dificilă identificarea și raportarea incidentelor de bullying.

BIBLIOGRAFIE

1. ADĂSCĂLIȚĂ, V.; JOSANU, R., MOLDOVANU, I., EPOIAN, T. *Prevenirea violenței în instituția de învățământ. Ghid metodologic*. Chișinău, 2017. 120 p.
2. ADĂSCĂLIȚĂ, V.; JOSANU, R.; MOLDOVANU, I.; EPOIAN, T. *Prevenirea violenței în instituția de învățământ. Ghid metodologic*. Chișinău, 2017, 120 p.
3. ARORA, C.M. J. Measuring Bullying with the „Life in School” Checklist. In: *Patoral Care in Education*. 1994. Vol. 12. Issue 3. p. 11-15.
4. *Ascultați! Ce trebuie să ne spună copiii despre bullying și siguranța la școală*. Produs în cadrul proiectului DAPHNE al UE „Identificarea timpurie și prevenirea bullying-ului în mediul școlar”. Fundația Asociației Animus, 2016. 48 p.
5. BĂTRÎNESCU, V. *Incluziunea copiilor cu Cerințe Educaționale Speciale și din familiile defavorizate în sistemul de învățământ profesional tehnic. Studiu sociologic*. [on-line]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/studiu_sociologic_final.pdf
6. BEAR, G. G.; MANTZ, L. S.; GLUTTING, J. J.; YANG, C.; AND BOYER, D. Differences in bullying victimization between students with and without disabilities. In: *School Psychology Review*. Nr. 44 (1), 2015. p. 98–116. ISSN 02796015
7. BLAKE, J. J.; LUND, E. M.; ZHOU, Q.; KWOK, O.; AND BENZ, M. R. National prevalence rates of bully victimization among students with disabilities in the United States. In: *School Psychology Quarterly*, 27(4), 2012. p. 210–222. ISSN 2578-4218
8. BOURKE, S.; BURGMAN, I. Coping with bullying in Australian schools: how children with disabilities experience support from friends, parents and teachers. In: *Disability & Society*, v.25, nr.3, 2010. p. 359–371.
9. BRUNSTEIN, A. K.; BARZILAY, S.; APTER, A.; CARLI, V.; HOVEN, C. W.; SARCHIAPONE, M.; HADLACZKY, G. et al. Bi-directional Longitudinal Associations Between Different Types of Bullying Victimization, Suicide Ideation/Attempts, and Depression Among a Large Sample of European Adolescents. In: *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 60 (2), 2019. p. 209–215. ISSN 1469-7610
10. CHEIANU-ANDREI, D.; SÎMBOTEANU, D.; ANDREI, I. *Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova*. Studiu efectuat de Centrul de Investigații și Consultanță „SocioPolis”, la cererea UNICEF Moldova, 2019. 104 p.
11. CHIREV, L. Bullying – manifestări și modalități de intervenție. In: *Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului: materialele conf. șt. anuale a profesorilor și cercetătorilor UPS „Ion Creangă”*. Chișinău: S. n., Tipogr. UPS „Ion Creangă”, 2014. vol. 1, p. 415-421. ISBN 978-9975-46-335-5.
12. CHRISTENSEN, L. L.; FRAYNT, R. J.; NEECE, C. L.; AND BAKER, B. L. Bullying adolescents with intellectual disability. In: *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*. N. 5, 2012. p. 49–65. ISSN: 1931-5872.
13. *Constituția Republicii Moldova*. (Art. 24, Art. 50). Publicat: 18.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 1. Disponibil: https://presedinte.md/app/webroot/Constitutia_RM/Constitutia_RM_RO.pdf
14. DĂNILESCU, T. *Școala fără bullying. Recomandări pentru prevenirea, identificarea și intervenția în cazurile de bullying în instituțiile de învățământ*. Chișinău: Reprezentanța Fundației Elvețiene „Terre des hommes – Lausanne” în Republica Moldova, 2021. 36 p.
15. DUMITRU, A-C.; PAGU, D.; PETREA, C.; CHIROIU, G. *Bulling? Recunoaște și fă o schimbare*. București, 2020. 80 p. ISBN 978-973-0-32987-2
16. FILIPSCHI, L. *Analiza cadrului de politici în abordarea fenomenului de bullying în școli*. Chișinău: Print Caro, 2021. 52 p.

17. FINK, E.; DEIGHTON, J.; HUMPHREY, N.; AND WOLPERT, M. Assessing the bullying and victimisation experiences of children with special educational needs in mainstream schools: development and validation of the bullying behaviour and experience scale. In: *Res. Dev. Disabil.*, 2015. N. 36, p. 611–619.
18. FINKELHOR, D.; ORMROD, R.K.; TURNER, H. A. Lifetime assessment of polyvictimization in a national sample of children and youth. *Child Abuse Neglect.*, 2009. 33:403–11. doi: 10.1016/j.chiabu.2008.09.012
19. GONZÁLEZ-CONTRERAS, A. I. *Acoso Escolar y Necesidades Educativas Especiales. Doctoral Thesis.* Universidad de Extremadura, Spain, 2017.
20. GRĂDINARU, C. [et. al]. *Bullying-ul în rândul copiilor. Studiu sociologic la nivel național*, 2016. 74 p.
21. HG nr. 143 din 12.02.2018 pentru aprobarea Instrucțiunii cu privire la mecanismul de cooperare intersectorială pentru prevenirea primară a riscurilor privind bunăstarea copilului
22. HAWKER, D. S. J.; AND M. J.; BOULTON. Twenty Years' Research on Peer Victimization and Psychosocial Maladjustment: A Meta-analytic Review of Cross-sectional Studies. In: *Journal of Child Psychology and Psychiatry.* N. 41 (4), 2000. p. 441–455. ISSN 1469-7610
23. HG nr. 143/2018 din 12.02.2018 pentru aprobarea Instrucțiunii cu privire la mecanismul de cooperare intersectorială pentru prevenirea primară a riscurilor privind bunăstarea copilului.
24. HG nr. 270 din 08-04-2014 cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor-victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului.
25. HG nr. 732 din 16.09.2013 de aprobare a Regulamentului-Cadru cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului raional/municipal de asistență psihopedagogică. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=22066&lang=ro
26. HG nr. 734 din 09-06-2016 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pentru susținerea populației de etnie romă din Republica Moldova pe anii 2016-2020.
27. HG nr. 944 din 14-11-2014 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”.
28. ISAC, O. Fenomenul bullying-ului – factor declanșator și favorizant al comportamentului suicidal. In: *Sociologia și asistența socială: cercetare și profesionalizare*, 26 octombrie 2022, Chișinău. 2022, pp. 224-230.
29. JENARO, C.; FLORES, N.; VEGA, V.; CRUZ, M.; PÉREZ, M. C.; AND TORRES, V. A. *Cyberbullying among adults with intellectual disabilities: some preliminary data.* Res. Dev. Disab. 2018. 72, 265–274.
30. JONES et al. *Prevalence and risk of violence against children with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies.* Lancet, 380, 2012. p. 899-907
31. KALMAN I. *How to Stop Being Teased and Bullied Without Really Trying*, The Wisdom Pages, Incorporated, 2018. 114 p.
32. KALMAN, I. *Bullies to Buddies – How to Turn Your Enemies into Friends!* The Wisdom Pages, Incorporated, 2019, 128 p.
33. *Legea Nr. 121 din 25-05-2012 cu privire la asigurarea egalității.* Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106454&lang=ro
34. *Legea nr. 123 din 18-06-2010 cu privire la serviciile sociale.* Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112516&lang=ro
35. *Legea nr. 133 din 08.07.2011 privind protecția datelor cu caracter personal.* Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=10607&lang=ro

-
36. *Legea nr. 140 din 14.06.2013 privind protecția specială a copiilor în situație de risc și a copiilor separați de părinți în Republica Moldova.* Disponibil: [https://lege.md/act/privind protecția speciala a copiilor aflați în situație de risc](https://lege.md/act/privind%20protectia%20speciala%20a%20copiilor%20aflati%20in%20situatie%20de%20risc)
 37. *Legea nr. 241 din 05.10.2005 privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.* Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=107319&lang=ro
 38. *Legea nr. 30 din 07-03-2013 cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației.* Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106343&lang=ro
 39. *Legea nr. 338 din 15-12-1994 privind drepturile copilului.* Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro
 40. *Legea nr. 45 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie.* Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110200&lang=ro
 41. *Legea nr. 45 din 01.07.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie.* Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110200&lang=ro
 42. MAGUIRE, R.; WILSON, A.; AND JAHODA, A. *Talking about learning disability: promoting positive perceptions of people with intellectual disabilities in Scottish schools.* Intl. J. Dev. Disabil., 65, 2019. p. 257–264. doi: 10.1080/20473869.2018.1446497
 43. MARTOS, A., and del REY, R. *Implicación del alumnado con necesidades específicas de apoyo educativo en bullying.* Apuntes de Psicología, 31, 2013. p. 183–190.
 44. MCMAHON, E. M., U. REULBACH, H. KEELEY, I. J. PERRY, and E. ARENSMAN. *Bullying Victimization, Self Harm and Associated Factors In Irish Adolescent Boys.* In: *Social Science & Medicine* 71 (7), 2010. 1300–1307.
 45. MENESINI, E.; SALMIVALI, C. *Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions.* Psychol. Health Med. 22, 2017. p. 240–253.
 46. *Metodologia cu privire la prevenirea și combaterea bullying-ului.* Aprobata prin ordinul Ministrului Educației și Cercetării nr. 1024 din 13.10.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134051&lang=ro
 47. *Metodologia de aplicare a Procedurii de organizare instituțională de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de VNET aprobată prin Ordinul MECC nr. 858 din 23 august 2013.* Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/7_ordin_me_858_23.08.2013_metodologie_procedura_ro.pdf
 48. NEAMȚU, C. *Devianța școlară. Ghid de intervenție în cazul problemelor de comportament ale elevilor.* Iași: Polirom, 2003. 424 p. ISBN 973-681-403-3
 49. NETZELMANN, T. A.; STEFFAN E.; ANGELOVA M. *Strategii pentru o clasă fără bullying. Manual pentru profesori și personalul școlar.* București, 2016. 60 p.
 50. O'MOORE, A. M., and HILLERY, B. *Bullying in Dublin schools.* Irish J. Psychol. 10, 1989. p. 426–441.
 51. OLWEUS D. *Bullying: What We Know and What We Can Do.* Oxford: Basil Blackwell, 1993. 140 p. ISBN 978-0631192411
 52. *Ordinul comun al MMPSF / ME / MS / MAI nr. 153/1043/1042/293 din 08.10.2014 privind aprobarea Fișei de sesizare privind raportarea cazurilor suspectate de violență, neglijare, exploatare și trafic al copilului.* Disponibil: [https://mecc.gov.md/sites/default/files/fisa de sesizare a cazului suspect de violență neglijare exploatare și trafic al copilului.pdf](https://mecc.gov.md/sites/default/files/fisa_de_sesizare_a_cazului_suspect_de_violenta_neglijare_exploatare_si_trafic_al_copilului.pdf)
 53. PETRICĂ, S. *Stop bullying în școală. Program adresat cadrelor didactice.* Chișinău: Print Caro, 2021. 44 p.
 54. PETRICĂ, S.; TERZI-BARBĂROȘIE, D. *Antibullying: prevenire și intervenție. Program adresat profesioniștilor.* Chișinău: Print Caro, 2021. 132 p.

-
55. PINQUART, M. *Systematic review: bullying involvement of children with and without chronic physical illness and/or physical/sensory disability: a meta-analytic comparison with healthy/nondisabled peers*. J. Pediatr. Psychol, 42, 2017. p. 245–259.
56. *Politica de protecție a copilului în instituția de învățământ. Ghid de implementare. Disponibil:*
[https://mecc.gov.md/sites/default/files/politica de protectie a copilului_ghid de impleme
ntare.pdf](https://mecc.gov.md/sites/default/files/politica_de_protectie_a_copilului_ghid_de_implem_0.pdf)
57. *Politica de protecție a copilului în instituțiile de învățământ. Ghid de implementare. Disponibil:*
[https://mecc.gov.md/sites/default/files/politica de protectie a copilului_ghid de impleme
ntare.pdf](https://mecc.gov.md/sites/default/files/politica_de_protectie_a_copilului_ghid_de_implem_1.pdf)
58. *Procedura de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului. Anexa nr. 1 la Ordinul Ministerului Educației nr. 77 din 22 februarie 2013. Disponibil:*
[https://mecc.gov.md/sites/default/files/procedura de organizare institutionala si de inte
rventie a lucratorilor institutiilor de invatamant in cazurile de abuz neglijare exploata
re trafic al copilului.pdf](https://mecc.gov.md/sites/default/files/procedura_de_organizare_institutionala_si_de_inte_0.pdf)
59. *Programul Național pentru Protecția Copilului pe anii 2022-2026. Disponibil:*
[https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect-02-nu-325-mmpps-site -
.pdf](https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect-02-nu-325-mmpps-site_0.pdf)
60. *Protecția copilului față de violență în instituția de învățământ. Culegere de acte normative. Chișinău, 2017. 116 p. Disponibil:*
[https://mecc.gov.md/sites/default/files/protectia copilului fata de violenta in institutia d
e invatamant culegere de acte normative.pdf](https://mecc.gov.md/sites/default/files/protectia_copilului_fata_de_violenta_in_institutia_d_0.pdf)
61. RIGBY, K. *How successful are anti-bullying programs for schools?, Article presented at the The Role of Schools in Crime Prevention Conference convened by the Australian Institute of Criminology in conjunction with the Department of Education, Employment and Training, Victoria, and Crime Prevention Victoria and held in Melbourne, [online] 30 September – 1 October 2002.*
62. RUSOV, V. COTOS, L. *Cercetarea pedagogică. Suport de curs*. Bălți: S.n. Tipografia „Indigou Color”, 2020. 128 p. ISBN 978-9975-3470-2-0
63. RUSSELL, S. T.; SINCLAIR, K. O.; POTEAT, V. P.; KOENIG, B. W. *Adolescent Health and Harassment Based on Discriminatory Bias*. In: *American Journal of Public Health*, no 102, 2012. p. 493–495.
64. SALMIVALLI, C. *Bullying and the peer group: A review*. In: *Aggression and Violent Behaviour*, 2010. p. 112-120.
65. *School Violence and Bullying. Global Status Report*. Paris: UNESCO, 2017.
66. SCHROOTEN, I.; SCHOLTE, R.; DIDDEN, R. *Bullying among youth with autism spectrum disorders*. In: *Handbook of Social Skills and Autism Spectrum Disorder*, ed. J. B. Leaf. Berlin: Springer, 2017. p. 45–61. doi: 10.1007/978-3-319-62995-7_4
67. *Sondajul privind violența împotriva copiilor și tinerilor în Republica Moldova*. Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale al RM, 2020. 148 p.
68. Sourander, A.; Jensen, P.; Ronning, J. A.; Niemela, S.; Helenius, H.; Sillanmaki, L.; Kumpulainen, K. et al. *What Is the Early Adulthood Outcome of Boys Who Bully or Are Bullied in Childhood? The Finnish "From a Boy to a Man" Study*. *Pediatrics* 120 (2), 2007: p. 397–404.
69. *Standardele de calitate pentru instituțiile de învățământ primar și secundar general din perspectiva școlii prietenoase elevului*, Ordinul ME nr. 970 din 11 octombrie 2013.

Disponibil:

https://mecc.gov.md/sites/default/files/o970din_11_10_13_standarde_spc_0.pdf

70. *Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2021- 2030*. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/concept_strategie_program_de_implementare_educatia_2030.pdf
71. STRØM, I. F.; THORESEN, S.; WENTZEL-LARSEN, T.; DYB, G.. Violence, Bullying and Academic Achievement: A Study of 15-year-old Adolescents and Their School Environment. In: *Child Abuse & Neglect*, 37 (4) 2013. p. 243–251
72. SWEARER, S. M., WANG, C.; MAAG, J. W.; SIEBECKER, A. B.; FRERICHS, L. J. Understanding the Bullying Dynamic Among Students in Special and General Education. In: *Journal of School Psychology* 50 (4) 2012. p. 503–520.
73. ȘOVA, T., RUSOV., V. *Educația incluzivă. Ghid metodic pentru formarea inițială și continuă a cadrelor didactice*. Bălți: S. n. Tipografia din Bălți, 2021. 111 p. ISBN 978-9975-50-258-0.
74. THOMPSON, D.; WHITNEY, I.; SMITH, P. *Bullying of children with special needs in mainstream schools*. Support Learn, 9, 1994. p. 103–106. doi: 10.1111/j.1467-9604.1994.tb00168.x
75. TURCHINĂ, T. [et.al] *Stop Bullying – cunosc, înțeleg, aplic. Ghidul profesorului pentru realizarea activităților de instruire cu elevii*. [on line] Chișinău: Reprezentanța Fundației Elvețiene „Terre des hommes – Lausanne” în Republica Moldova, 2021. 44 p. Disponibil: https://childhub.org/sites/default/files/library/attachments/Stop%20bullying%20in%20scoala_Program%20adresat%20cadrelor%20didactice.pdf
76. *Violența împotriva copiilor cu handicap: legislație, politici și programe în Uniunea Europeană Rezumat*. [on line]. Disponibil: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2015-violence-against-children-with-disabilities-summary_ro.pdf
77. VÎNTUR, T. *Barometrul reușitei școlare / Siguranță și nonviolență*. Publicație bianuală nr. 36- Anul VIII, Suceava: Editura „George Tofan”, 2020. ISSN 2344-6277. 146 p.
78. VLACHOU, M.; ANDREOU, E.; BOTSOGLOU, K.; DIDASKALOU, E. Probleme de agresiune/victime în rândul copiilor preșcolari: o revizuire a dovezilor cercetării actuale. In: *Revista de psihologie educațională*. Nr. 23 (3), 2011. ISSN 1857-2502. p. 329 – 358.
79. WHITSON, S. (traducere din engleză MOISESCU S.). *Fenomenul bullying: 8 strategii pentru a-i pune capăt* de. București: Herald, 2017, 247 p. ISBN 9789731116310
80. КОЛОДЕЙ, К. М. *Психотеррор на рабочем месте и методы его преодоления*. Харьков: Гуманитарный Центр, 2007. 368 с.
81. ЛЭЙН, Д.А. Школьная травля (буллинг). В: *Детская и подростковая психотерапия*. СПб.: Питер, 2001. 438 с.

Anexa 1. Chestionar privind bullying-ul elevilor cu CES pentru membri SAP

Stimați membri ai Serviciului de asistență psihopedagogică!

Asociația Alianța ONG-urilor active în domeniul Protecției Sociale a Copilului și Familiei (APSCF) realizează Studiul „Analiza bullying-ului elevilor cu cerințe educaționale speciale la nivelul claselor gimnaziale” în cadrul Proiectului „Împreună pentru Educație de Calitate” cu suportul financiar oferit de Liechtenstein Development Service (LED). Scopul studiului constă în identificarea particularităților de manifestare a bullying-ului față de elevii cu CES la nivelul claselor gimnaziale în vederea elaborării recomandărilor psihopedagogice de prevenire și combatere a acestui fenomen.

Răspunsurile primite la întrebările din chestionar sunt strict confidențiale și urmează a fi utilizate doar în scopuri de analiză.

Doar cu eforturi comune vom contribui la crearea unui mediu educațional mai sigur, fără bullying și cyberbullying, pentru toți elevii.

Vă mulțumim pentru sinceritate și timpul acordat!

Genul:	Mediu de reședință:	Vechime în muncă:
a. M	a. Urban	a. 0-3
b. F	b. Rural	b. 4-5
		c. 6-10
		d. 11-15
		e. 16-20
		f. 21 și mai mult
Vârsta: ____ani	Grad didactic:	
	a. Fără grad	
	b. II	
	c. I	
	d. Superior	

1. Ce înțelegeți prin termenul de „bullying bazat pe dizabilitate”?

2. Cum credeți termenul de „bullying” este sinonim cu termenul de „agresivitate”?

- a. Da
- b. Nu
- c. Nu știu/Nu răspund

3. Care credeți că sunt cele mai frecvente cauze ale bullying-ului elevilor cu CES (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns)?

- a. Mediul familial: mediul conflictual, familii dezorganizate sau monoparentale, lipsa de comunicare și afecțiune, consum de alcool, lipsa unei minime exigențe parentale;
- b. Mediul social: situația economică precară, inegalitățile sociale;
- c. Mediul școlar: managementul defectuos al clasei de elevi și al situațiilor de criză, ignorarea sau tratarea preferențială a elevilor, abuzul de măsuri disciplinare, programa supraîncărcată;
- d. Mediul contextual: gașca de prieteni, schimbarea mediului;
- e. Mediul individual: trăsăturile de personalitate, impulsivitate, teribilism, căutarea de senzații, imaginea de sine scăzută, opoziționism, instabilitate emoțională, probleme specifice adolescenței
- f. Nu știu

4. Cum credeți elevii cu CES în raport cu alți elevi se manifestă în rol de (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns):

- a. Agresor
- b. Adepți pasivi (asistenții agresorului)

- c. Adepți activi (asistenții agresorului)
- d. Observatori neimplicați
- e. Observatori pasivi
- f. Apărători (prieteni)
- g. Nu sunt afectați de bullying
- h. Nu știu

5. Cum credeți elevii cu CES sunt supuși bullying-ului de către (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns):

- a. un grup de elevi-agresori din clasa în care învață
- b. un grup de elevi-agresori din alte clase mai mari
- c. un grup de elevi-agresori din alte clase mai mici
- d. un sigur elev-agresor din clasă
- e. un singur elev-agresor din altă clasă
- f. un grup de elevi din altă școală
- g. un alt elev cu CES
- h. cadre didactice
- i. administrația școlii
- j. personal auxiliar (paznic, dereticătoare etc.)
- k. Nu sunt afectați de bullying
- l. Nu știu
- m. Alt răspuns _____

6. Cât de frecvent următoarele categorii de elevi cu CES credeți că sunt supuse bullying-ului din partea altor elevi? Câte un răspuns pentru fiecare categorie

	Frecvent	Uneori	Deloc
a. Elevi cu dificultăți/dizabilități de învățare			
b. Elevi cu dificultăți/dizabilități intelectuale			
c. Elevi cu tulburări de limbaj			
d. Elevi cu deficiențe fizice/ neuromotorii			
e. Elevi cu deficiențe de vâz			
f. Elevi cu deficiențe de auz			
g. Elevi cu tulburări emoționale (afective) și de comportament			
h. Toți sunt afectați de bullying			
i. Nici un elev cu CES nu este afectat de bullying			
j. Nu știu/ Nu răspund			

7. Cum credeți care sunt motivele de ce elevul cu CES nu spune nimănui despre bullying? (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns)

- a. Simt rușine și jenă
- b. Se tem de răzbunare
- c. Nu cred că adulții îi pot ajuta ori le este frică că adulții nu vor lua problema în serios
- d. Cred că este ceva normal să fii abuzat
- e. Nu vor să fie etichetați ca „turnători” sau „trădători”
- f. Nu știu/Nu răspund
- g. Alt răspuns __

8. În ce mod sunt supuși bullying-ului elevii cu CES din clasele gimnaziale?

	În mod direct (în față, elevul cu CES înțelege că este agresat)	În mod indirect (pe la spate, fără ca elevul cu CES să știe)	Nu supun elevul bullying-ului

Colegii de clasă supun elevul cu CES bullying-ului			
Elevii din alte clase supun elevul cu CES bullying-ului			
Cadrele didactice agresează elevii cu CES			

9. Care sunt tipurile de bullying față de elevii cu CES? (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns):

- Bullying fizic** (lovire, bătaie, pus piedică, plesnit, îmbrâncit, distrugerea/deposedarea de obiecte personale)
- Bullying verbal** (poreclire, insultare, tachinare, umilire, intimidare, transmitere de mesaje cu conținut homofob, sau rasist, sexist)
- Bullying social** (insulte cu privire la statutul social, umilirea publică a cuiva, distruge reputația socială a unui copil și de a-l plasa într-o situație de umilință publică, minciună și/sau răspândire de zvonuri negative/umilitoare, realizarea de farse cu obiectivul de a umili/crea situații stânjenitoare, încurajarea excluderii/izolării sociale, bârfa, excluderea din diverse activități, șantaj în vederea obținerii diverselor avantaje)
- Bullying cibernetic** (reemiterea unui mesaj sau a unei imagini pe telefon sau internet pentru a denigra imaginea unei persoane, în mod repetat, excluderea deliberată a unui copil în spațiul online, postări, mesaje, imagini, filme cu conținut abuziv/jignitor/ofensator, spargerea de parole ale unor conturi personale (de e-mail, FB etc.)
- Bullying sexual** (nume sexuale nepotrivite, trimiterea de imagini pornografice, aluzii sexuale, răspândirea de zvonuri sexuale, atingeri, ciupituri, folosirea unui limbaj care provoacă jenă sau rușine)
- MOBBING** (agresiune verbală și emoțională a unui grup față de un individ, izolare și ignorare completă a unui grup față de un individ, atac la persoană, umilire, discreditare prin cuvinte jignitoare adresate direct sau sub forma unor bârfe repetate cu alți colegi, ridiculizare, critici nefondate sau întemeiate transmise public și în mod umilitor)

10. În ce spații, cel mai frecvent, elevul cu CES este supus bullying-ului?

- în vestiar
- în blocul sanitar
- pe hol/coridor
- pe terenul sportiv
- la cantină
- în clasă
- în sala de sport
- în centrul de resurse pentru educația incluzivă
- pe terenul școlii
- în drum spre școală
- în drum spre casă
- nu știu/nu răspund
- în mediul online
- alt răspuns

11. Fenomenul de bullying față de elevii cu CES, se manifestă (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns):

- În timpul lecției în absența cadrului didactic
- În timpul lecției în prezența cadrului didactic
- În timpul pauzei
- După sfârșitul lecțiilor
- Înainte de prima lecție
- Nu am observat bullying-ul elevilor cu CES

g. Nu știu/Nu răspund

12. Cât de des credeți că elevii cu CES sunt supuși bullying-ului?

- a. De 2-3 ori pe lună
- b. Mai mult de trei ori pe lună, 1 dată pe săptămână
- c. Niciodată
- d. Nu știu/Nu răspund

13. Care considerați că sunt consecințele bullying-ului asupra elevilor cu CES (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns):

- a. Pot suferi mult mai mult decât din cauza răului fizic real provocat
- b. Notele pot avea de suferit, deoarece atenția este îndepărtată de învățare.
- c. Frica poate duce la absenteism sau abandon.
- d. Pot pierde sau nu reușesc să-și dezvolte respectul de sine, să experimenteze sentimente de izolare și pot deveni retrase și deprimare.
- e. Pot ezita să-și asume riscuri sociale, intelectuale, emoționale sau profesionale în calitate de elevi și, mai târziu, de adulți.
- f. Se simt uneori obligate să ia măsuri drastice, cum ar fi răzbunarea sau chiar sinuciderea, în caz dacă problema persistă.
- g. Sunt mai predispuse decât non-victimele să crească anxioase și nesigure din punct de vedere social, prezentând mai multe simptome de depresie, decât cei care nu au fost victimizați în copilărie

14. Care considerați că sunt consecințele bullying-ului elevilor cu CES asupra colegilor de clasă (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns):

- a. să se teamă să se asocieze cu copilul supus bullying-ului, de frică să nu-și scadă propriul statut sau de frica de răzbunare a copilului care manifestă comportament de bullying, devenind ei înșiși ținta bullying-ului
- b. să se teamă să sesizeze cazurile de bullying, deoarece nu vor să fie numite „ciocănitore” sau „informatori”
- c. să experimenteze sentimente de vinovăție sau neputință, pentru că n-au confruntat copilul care manifestă comportamentul de bullying, apărându-și colegul
- d. să fie atrași în comportament de bullying prin presiunea grupului
- e. să se simtă nesiguri, incapabili să ia măsuri sau să piardă controlul
- f. Nu știu/Nu răspund

15. Care sunt cele mai importante realizări, experiențe înregistrate în prevenirea bullying-ului față de elevii cu CES în instituția Dvs.?

16. Cum identificați cazurile de bullying cu implicarea elevilor cu CES?

17. Cum investigați cazurile de bullying cu implicarea elevilor cu CES?

18. Care sunt cele mai importante realizări, experiențe înregistrate în intervenția în situațiile de bullying față de elevii cu CES?

19. Cum implicați părinții în intervenția în situațiile de bullying față de elevii cu CES?

20. Ce greșeli în prevenirea și intervenția situațiilor de bullying față de elevii cu CES ați sesizat în activitatea instituției de învățământ?

Anexa 2. Chestionar privind bullying-ul elevilor cu CES pentru cadrele didactice și cadre didactice de sprijin

Stimate cadre didactice!

Asociația Alianța ONG-urilor active în domeniul Protecției Sociale a Copilului și Familiei (APSCF) realizează Studiul „Analiza bullying-ului elevilor cu cerințe educaționale speciale la nivelul claselor gimnaziale” în cadrul Proiectului „Împreună pentru Educație de Calitate” cu suportul financiar oferit de Liechtenstein Development Service (LED). Scopul studiului constă în identificarea particularităților de manifestare a bullying-ului față de elevii cu CES la nivelul claselor gimnaziale în vederea elaborării recomandărilor psihopedagogice de prevenire și combatere a acestui fenomen.

Răspunsurile primite la întrebările din chestionar sunt strict confidențiale și urmează a fi utilizate doar în scopuri de analiză.

Doar cu eforturi comune vom contribui la crearea unui mediu educațional mai sigur, fără bullying și cyberbullying, pentru toți elevii.

Vă mulțumim pentru sinceritate și timpul acordat!

- Genul: c. M
d. F
- Mediu de reședință: c. Urban
d. Rural
- Vechime în muncă: g. 0-3
h. 4-5
i. 6-10
j. 11-15
k. 16-20
l. 21 și mai mult
- Vârsta: ____ani
- Grad didactic: e. Fără grad
f. II
g. I
h. Superior

1. Ce înțelegeți prin termenul de „bullying bazat pe dizabilitate”?

2. În ce măsură considerați că sunteți informat despre bullying-ul față de elevii cu CES?

- a. În mare măsură
b. În măsură medie
c. În mică măsură
d. Deloc

3. Cum credeți termenul de „bullying” este sinonim cu termenul de „agresivitate”?

- d. Da
e. Nu
f. Nu știu/Nu răspund

4. Exprimați acordul/dezacordul în raport cu afirmațiile: Câte un răspuns pentru fiecare opțiune

Afirmații	Da	Nu
Bullying-ul are loc întotdeauna între agresor și victimă		
Bullying-ul este un aspect normal al dezvoltării		
Bullying-ul este un „ritual de inițiere” prin care trebuie să trecem toți		
Bullying-ul nu poate fi oprit		
Bullying-ul fizic este mai periculos decât cel verbal		
Este în regulă să lovești pe cineva care te agresează; acest lucru îl va opri		
Este complicat de stabilit dacă un program anti bullying funcționează cu adevărat		

5. În ce măsură problema bullying-ului, considerați că afectează? Câte un răspuns pentru fiecare opțiune

	În mare măsură	În măsură medie	În mică măsură	Deloc
Personalitatea copilului cu CES				
Familia copilului cu CES				
Clasa în care învață elevul cu CES				
Instituția în care învață elevul cu CES				
Comunitatea în care trăiește elevul cu CES				

6. Cum ai procedați în situațiile de bullying față de elevii cu CES?

--

7. De ce când ați fost martor la situații de bullying față de elevi cu CES nu te-ai implicat?

- a. Nu am fost martor
- b. Frica de a fi implicat în conflict
- c. Nu ține de atribuțiile funcționale ale postului
- d. Am crezut că nu e nimic grav. Nu era chiar așa de rău
- e. Consider că elevul cu dizabilități a meritat
- f. Nu știu ce anume trebuie să fac
- g. Nu răspund

8. Care credeți că sunt cele mai frecvente cauze ale bullying-ului elevilor cu CES (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns)?

- a. Mediul familial: mediul conflictual, familii dezorganizate sau monoparentale, lipsa de comunicare și afecțiuni, consum de alcool, lipsa unei minime exigențe parentale;
- b. Mediul social: situația economică precară, inegalitățile sociale;
- c. Mediul școlar: managementul defectuos al clasei de elevi și al situațiilor de criză, ignorarea sau tratarea preferențială a elevilor, abuzul de măsuri disciplinare, programa supraîncărcată;
- d. Mediul contextual: gașca de prieteni, schimbarea mediului;
- e. Mediul individual: trăsăturile de personalitate, impulsivitate, teribilism, căutarea de senzații, imaginea de sine scăzută, opoziționism, instabilitate emoțională, probleme specifice adolescenței;

9. Cum credeți elevii cu CES în raport cu alți elevi se manifestă în rol de (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns):

- a. Agresor
- b. Adepți pasivi (asistenții agresorului)
- c. Adepți activi (asistenții agresorului)
- d. Observatori neimplicați
- e. Observatori pasivi
- f. Apărători (prieteni)
- g. Nu sunt afectați de bullying
- h. Nu știu

10. Cum credeți elevii cu CES sunt supuși bullying-ului de către (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns):

- a. un grup de elevi-agresori din clasa în care învață
- b. un grup de elevi-agresori din alte clase mai mari
- c. un grup de elevi-agresori din alte clase mai mici
- d. un sigur elev-agresor din clasă
- e. un singur elev-agresor din altă clasă
- f. un grup de elevi din altă școală
- g. un alt elev cu CES
- h. cadre didactice

- i. administrația școlii
- j. personal auxiliar (paznic, dereticătoare etc.)
- k. Nu sunt afectați de bullying
- l. Nu știu
- m. Alt răspuns _____

11. Care dintre următoarele comportamente le-ai observat la agresorul elevului cu CES? (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns)

- a. vrea să fie cel mai cool rânindu-i, intimidându-i sau jignindu-i pe cei din jurul său
- b. este temperamental, inflexibil, încrezător și nu îi place să accepte regulile
- c. de cele mai multe ori nu are empatie și chiar se bucură că produce durere celorlalți
- d. dorește să domine și să-i controleze pe ceilalți, exagerează în situații obișnuite
- e. abuzează de putere pentru a-i răni pe ceilalți, deliberat și în mod repetat
- f. vrea să obțină diverse tipuri de avantaje
- g. nu am observat așa comportamente față de elevii cu CES
- h. nu știu

12. Care dintre următoarele categorii de elevi cu CES sunt supuși cel mai frecvent bullying-ului din partea altor elevi?

	Frecvent	Uneori	Deloc
a. Elevi cu dificultăți/dizabilități de învățare			
b. Elevi cu dificultăți/dizabilități intelectuale			
c. Elevi cu tulburări de limbaj			
d. Elevi cu deficiențe fizice/neuromotorii			
e. Elevi cu deficiențe de vâz			
f. Elevi cu deficiențe de auz			
g. Elevi cu tulburări emoționale (afective) și de comportament			
h. Toți sunt afectați de bullying			
i. Nici un elev cu CES nu este afectat de bullying			
j. Nu știu/Nu răspund			

13. Care dintre următoarele comportamente le-ai observat la elevul cu CES-victimă a bullying-ului? (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns)

- a. Devine neliniștit când este întrebat ce se întâmplă
- b. „Pierde” frecvent obiecte personale
- c. Pleacă la școală mai devreme sau mai târziu decât ora obișnuită la școală
- d. Lipsește des de la școală sau întârzie;
- e. Are probleme cu temele școlare și o scădere vizibilă a notelor;
- f. Este deseori singur și exclus de către restul elevilor din activitățile de grup în timpul pauzelor;
- g. Este pârât și nu este luat în serios de către ceilalți, de ex.: neapreciat din cauza aspectului său;
- h. Este ales ultimul în jocurile de echipă;
- i. Devine retras, pare supărat, nefericit, încordat, înlăcrimat, abătut sau neajutorat;
- j. Arată semne de schimbări neașteptate de dispoziție, de ex.: este tăcut, ursuz, retras;
- k. Devine deosebit de emoționat când trebuie să vorbească în fața întregii clase;
- l. Apare cu tăieturi, contuzii sau alte leziuni inexplicabile, haine sau obiecte personale rupte sau deteriorate;
- m. Deseori stă în apropierea unui adult.
- n. Refuză să spună ce nu este în regulă
- o. Nu am observat așa comportamente la elevii cu CES
- p. Nu știu

**14. Cum credeți care sunt motivele de ce elevul cu CES nu spune nimănui despre bullying?
(Pot fi selectate mai multe variante de răspuns)**

- a. Simte rușine și jenă
- b. Se teme de răzbunare
- c. Nu crede că adulții îi pot ajuta ori le este frică că adulții nu vor lua problema în serios
- d. Cred că este ceva normal să fii abuzat
- e. Nu vor să fie etichetați ca „turnători” sau „trădători”
- f. Nu știu/Nu răspund
- g. Alt răspuns__

15. Care dintre următoarele comportamente le-ai identificat la observatorii bullying-ului manifestat față de elevii cu CES ? (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns)

- a. Nu intervine, de cele mai multe ori din frica de a deveni chiar el/ea o victimă
- b. Provoacă agresorul să abuzeze victima
- c. Acceptă în mod pasiv, privind și nefăcând nimic
- d. De foarte multe ori formează audiența agresorului care dorește să obțină atenție și popularitate
- e. Este încurajat să continue comportamentul agresiv
- f. Nu am observat așa comportamente față de elevii cu ces
- g. Nu știu/nu răspund
- h. Alt răspuns_____

16. În ce mod sunt supuși bullying-ului elevii cu CES în instituția din care faceți parte?

	În mod direct (în față, elevul cu CES înțelege că este agresat)	În mod indirect (pe la spate, fără ca elevul cu CES să știe)
Colegii de clasă supun elevul cu CES bullying-ului		
Elevii din alte clase supun elevul cu CES bullying-ului		
Cadrele didactice agresează elevii cu CES		
Elevii cu CES nu sunt supuși bullying-ului		

**17. Care sunt tipurile de bullying față de elevii cu CES pe care le-ați observat în școala?
(Pot fi selectate mai multe variante de răspuns):**

- a. **Bullying fizic** (lovire, bătaie, pus piedică, plesnit, îmbrâncit, distrugerea/deposedarea de obiecte personale)
- b. **Bullying verbal** (poreclire, insultare, tachinare, umilire, intimidare, transmitere de mesaje cu conținut homofob, sau rasist, sexist)
- c. **Bullying social** (insulte cu privire la statutul social, umilirea publică a cuiva, distruge reputația socială a unui copil și de a-l plasa într-o situație de umilință publică, minciună și/sau răspândire de zvonuri negative/umilitoare, realizarea de farse cu obiectivul de a umili/crea situații stânjenitoare, încurajarea excluderii/izolării sociale, bârfa, excluderea din diverse activități, șantaj în vederea obținerii diverselor avantaje)
- d. **Bullying cibernetic** (reemiterea unui mesaj sau a unei imagini pe telefon sau internet pentru a denigra imaginea unei persoane, în mod repetat, excluderea deliberată a unui copil în spațiul online, postări, mesaje, imagini, filme cu conținut abuziv/jignitor/ofensator, spargerea de parole ale unor conturi personale (de e-mail, FB etc.)
- e. **Bullying sexual** (nume sexuale nepotrivite, trimiterea de imagini pornografice, aluzii sexuale, răspândirea de zvonuri sexuale, atingeri, ciupituri, folosirea unui limbaj care provoacă jenă sau rușine)

-
- f. **MOBBING** (agresiune verbală și emoțională a unui grup față de un individ, izolare și ignorare completă a unui grup față de un individ, atac la persoană, umilire, discreditare prin cuvinte jignitoare adresate direct sau sub forma unor bârfe repetate cu alți colegi, ridiculizare, critici nefondate sau întemeiate transmise public și în mod umilitor)

18. În ce spații, cel mai frecvent, elevul cu CES este supus bullying-ului?

- a. în vestiar
- b. în blocul sanitar
- c. pe hol/coridor
- d. pe terenul sportiv
- e. la cantină
- f. în clasă
- g. în sala de sport
- h. în centrul de resurse pentru educația incluzivă
- i. pe terenul școlii
- j. în drum spre școală
- k. în drum spre casă
- l. nu știu/nu răspund
- m. în mediul online
- n. alt răspuns

19. Fenomenul de bullying față de elevii cu CES, se manifestă (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns):

- a. În timpul lecției în absența cadrului didactic
- b. În timpul lecției în prezența cadrului didactic
- c. În timpul pauzei
- d. După sfârșitul lecțiilor
- e. Înainte de prima lecție
- f. Nu am observat bullying-ul elevilor cu CES
- g. Nu știu/Nu răspund

20. Cât de des ați observat comportamente de tip bullying față de elevii cu CES din instituția în care activați?

- a. De 2-3 ori pe lună
- b. Mai mult de trei ori pe lună, 1 dată pe săptămână
- c. Niciodată
- d. Nu știu/Nu răspund

21. Care considerați că sunt consecințele bullying-ului asupra elevilor cu CES (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns):

- a. Pot suferi mult mai mult decât din cauza răului fizic real provocat
- b. Notele pot avea de suferit, deoarece atenția este îndepărtată de învățare.
- c. Frica poate duce la absenteism sau abandon.
- d. Pot pierde sau nu reușesc să-și dezvolte respectul de sine, să experimenteze sentimente de izolare și pot deveni retrase și deprimare.
- e. Pot ezita să-și asume riscuri sociale, intelectuale, emoționale sau profesionale în calitate de elevi și, mai târziu, de adulți.
- f. Se simt uneori obligate să ia măsuri drastice, cum ar fi răzbunarea sau chiar sinuciderea, în caz dacă problema persistă.
- g. Sunt mai predispuse decât non-victimele să crească anxioase și nesigure din punct de vedere social, prezentând mai multe simptome de depresie, decât cei care nu au fost victimizați în copilărie

22. Care considerați că sunt consecințele bullying-ului elevilor cu CES asupra colegilor de clasă (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns):

- a. Să se teamă să se asocieze cu copilul supus bullying-ului, de frică să nu-și scadă propriul statut sau de frica de răzbunare a copilului care manifestă comportament de bullying, devenind ei înșiși ținta bullying-ului
- b. Să se teamă să sesizeze cazurile de bullying, deoarece nu vor să fie numite „ciocănitore” sau „informatori”
- c. Să experimenteze sentimente de vinovăție sau neputință, pentru că n-au confruntat copilul care manifestă comportamentul de bullying, apărându-și colegul
- d. Să fie atrași în comportament de bullying prin presiunea grupului
- e. Să se simtă nesiguri, incapabili să ia măsuri sau să piardă controlul
- f. Nu știu/Nu răspund

23. Care dintre strategiile de prevenire a bullying-ului față de elevii cu CES sunt utilizate în instituția în care activați?

- a. Stabilirea regulilor și consecințelor împreună cu elevii bullying-ului față de elevii cu CES
- b. Desfășurarea campaniilor de informare privind fenomenul bullying.
- c. Organizarea activităților artistice care evidențiază toleranța față de diversitatea manifestărilor umane și impactul distructiv al bullying-ului
- d. Exersarea modalităților adecvate de reacție în situația de bullying
- e. Dezvoltarea abilităților de identificare a comportamentelor de bullying și diferențierea lor de alte comportamente agresive
- f. Alt răspuns_
- g. Nu știu/Nu răspund

24. Care sunt cele mai importante realizări, experiențe înregistrate în prevenirea bullying-ului față de elevii cu CES în instituția Dvs.?

--

25. Care dintre strategiile de intervenție la nivel de context considerați că sunt eficiente în cazul bullying-ului elevilor cu CES?

- a. Creșterea supervizării în locurile în care se întâmplă cel mai frecvent comportamente de bullying (terenuri de sport, holuri, băi, curtea școlii).
- b. Stabilirea regulilor clasei care exprimă clar ce așteptăm de la un copil să facă într-o situație de interacțiune cu colegii.
- c. Stabilirea consecințelor clare pentru încălcarea fiecărei reguli și să aplicăm consecvent consecințele pentru manifestarea comportamentelor de bullying.
- d. Utilizarea recompenselor copiilor care au reacții de descurajare a bullying-ului (iau apărarea unui copil țintă sau solicită ajutorul unui adult).
- e. Modificarea, prin intervenții pe tot colectivul clasei, nivelul de empatie, atitudinea și modul de reacție a colegilor martori față de situația în care un coleg este țintă a bullying-ului (astfel încât să fie cât mai mulți colegi care să îi ia apărarea colegului care este țintă a bullying-ului sau solicită ajutorul cuiva care are o putere mai mare – un adult).
- f. Modificarea prin intervenții la nivelul cadrelor didactice, nivelul de cunoștințe, de empatie și atitudine față de copilul țintă, astfel încât prin atitudinea lor să modeleze acceptarea lui în grupul de copii
- g. Alt răspuns____
- h. Nu știu/Nu răspund

26. Care dintre strategiile de intervenție la nivel de consecințe considerați că sunt eficiente în cazul bullying-ului elevilor cu CES?

- a. lucrul individual cu copilul țintă, pentru a schimba modul de reacție care alimentează comportamentul țintă, atunci când situația de bullying este moderată ca intensitate și copilul poate practica abilitățile învățate.

- b. lucru cu grupul de copii din clasă pentru a schimba reacțiile colegilor martori care alimentează direct comportamentul de bullying prin faptul că râd, instigă sau privesc în tăcere.
- c. Alt răspuns_____
- d. Nu știu/Nu răspund

27. Care dintre direcțiile de intervenții adresate copiilor care manifestă comportamente de bullying sunt valorificate în instituția din care faceți parte?

- a. Dezvoltarea stimei de sine.
- b. Dezvoltarea empatiei.
- c. Dezvoltarea abilităților de interacțiune pozitivă cu ceilalți (inițierea și menținerea unei relații de prietenie, cooperarea, gestionarea invidiei și geloziei, obținerea unui statut în grup prin performanțe sau comportamente dezirabile).
- d. Exersarea unor abilități de integrare în grup, folosind strategiile prosociale (rezolvarea de probleme, comunicarea, compromisul, negocierea).
- e. Restructurarea modului de a privi lumea socială prin accesul la experiențe care să îl învețe că relațiile nu sunt doar sursă de suferință, ci și de confort, că poți să lași garda jos și ceilalți să nu profite de aceasta ca să te atace.
- f. Alt răspuns_____
- g. Nu știu/Nu răspund

28. În ce măsură strategiile de ghidare a discuției cu elevul suspect acțiunilor de bullying considerați că sunt eficiente?

	În mare măsură	În măsură medie	În mică măsură
Aprecierea deciziei elevului de a vorbi despre ce i se întâmplă.			
Despovărarea elevului de sentimentul de vină.			
Validarea emoțiilor resimțite.			
Transmiterea mesajului că bullyingul nu este permis în școală.			
Asigurarea confidențialității.			
Implicarea elevului țintă în rezolvarea problemei.			
Întrebări de identificare a situației			

29. Care dintre direcțiile de intervenții adresate copilului care este țintă a bullying-ului sunt valorificate în instituția din care faceți parte?

- a. Ruperea identificării cu reacția de neputință, asociată bullying-ului.
- b. Dezvoltarea abilităților personale de gestionare adecvată a situațiilor de bullying (comunicarea asertivă, soluționarea de probleme, gestionarea emoțiilor de disconfort, exersarea abilităților de integrare în grup)
- c. Dezvoltarea autonomiei personale.
- d. Dezvoltarea autoeficienței personale (abilitatea de a face față unor situații multiple de viață).
- e. Alt răspuns_____
- f. Nu știu/Nu răspund

30. Cum identificați cazurile de bullying cu implicarea elevilor cu CES?

31. Cum investigați cazurile de bullying cu implicarea elevilor cu CES?

32. Cum realizați asistența elevilor cu CES implicați în situația de bullying?

33. Cum monitorizați situația de bullying cu implicarea elevilor cu CES?

34. Cum încheideți cazul de bullying cu implicarea elevilor cu CES?

35. Care sunt cele mai importante realizări, experiențe înregistrate în intervenția în situațiile de bullying față de elevii cu CES?

36. Cum implicați părinții în intervenția în situațiile de bullying față de elevii cu CES?

37. Ce greșeli în prevenirea și intervenția situațiilor de bullying față de elevii cu CES ați sesizat în activitatea instituției?

Anexa 3. Chestionar privind bullying-ul elevilor cu CES pentru elevi

Dragă elev(ă),

Cu regret, în școlile din țara noastră sunt manifestate comportamente de **bullying** (o persoană sau un grup de persoane rănește, umilește, înjosește în mod intenționat și repetat o altă persoană mai slabă).

Te rugăm să completezi sincer chestionarul pentru a oferi opinii cu privire la bullying-ul **elevilor cu cerințe educaționale speciale (CES)**. Răspunsurile tale sunt importante în stabilirea modalităților de creștere a siguranței elevilor în școală.

Nu există răspunsuri corecte sau greșite. Te asigurăm că răspunsurile pe care le vei da nu le vom comunica nimănui.

Îți mulțumim pentru seriozitate!

Clasa: a. 5 b. 6 c. 7 d. 8 e. 9	Genul: a. Masculin b. Feminin	Zona de reședință a. Urban b. Rural
Instituția: _____		

1. Ce înțelegi prin termenul de „bullying bazat pe dizabilitate”?

2. În ce măsură consideri că ești informat despre bullying-ul față de elevii cu CES?

- a. În mare măsură
- b. În măsură medie
- c. În mică măsură
- d. Deloc

3. Cum crezi termenul de „bullying” este sinonim cu termenul de „agresivitate”?

- a. Da
- b. Nu
- c. Nu știu/Nu răspund

4. În ce măsură problema bullying-ului, consideri că afectează?

	În mare măsură	În măsură medie	În mică măsură	Deloc
Personalitatea copilului cu CES				
Familia copilului cu CES				
Clasa în care învață elevul cu CES				
Instituția în care învață elevul cu CES				
Comunitatea în care trăiește elevul cu CES				

5. Cum ai proceda în situațiile de bullying față de elevii cu CES? (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns)?

- a. Voi râde
- a. Voi numi elevul cu cuvinte urâte
- b. Voi lovi și eu elevul supus violenței
- c. Mă voi retrage
- d. Voi încerca să opresc elevul agresor
- e. Voi oferi ajutor elevului cu dizabilități
- f. Voi privi în tăcere

-
- g. Voi filma pe telefon
 - h. Am anunțat dirigințele
 - i. Am anunțat direcția școlii

6. Ce emoții simți când ești implicat în situații de bullying față de elevi cu CES? (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns)?

- a. Tristețe
- b. Bucurie
- c. Furie
- d. Admirare
- e. Satisfacție
- f. Indiferență
- g. Veselie
- h. Dezgust
- i. Rușine
- j. Curiozitate
- k. Dezamăgire
- l. Alt răspuns _____

7. De ce când ai fost martor la situații de bullying față de elevi cu CES nu te-ai implicat?

- a. Nu am fost martor
- b. Am avut frica că voi fi și eu agresat
- c. Nu știu ce anume trebuie să fac sau cu cine să vorbesc
- d. Am crezut că nu e nimic grav. Nu era chiar așa de rău
- e. Consider că elevul cu dizabilități a meritat
- f. Nu au vrut să aibă consecințe spunând altor persoane
- g. Cred că n-ar fi schimbat nimic implicarea
- h. Nu răspund

8. Care crezi că sunt cele mai frecvente cauze ale bullying-ului elevilor cu CES (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns)?

- a. Invidia pentru condițiile speciale create
- b. Curiozitatea
- c. Lipsa de educație, de cultură
- d. Televiziunea și filmele care prezintă și induc violență
- e. Lipsa dragostei părintești
- f. Agresivitate, nervozitate înnăscută
- g. Dorința de a fi în centrul atenției, de a fi admirat
- h. Diverse frustrări personale (singurătatea, lipsa de prieteni, lipsuri materiale)
- i. Consumul de băuturi alcoolice sau droguri
- j. Certurile și agresiunile la care sunt supuși în familie
- k. Dorința de a părea dur
- l. Dorința de a provoca frică celorlalți
- m. Dorința de a avea putere asupra celorlalți
- n. Dorința de a impune ascultare
- o. Dorința de a șoca
- p. Dorința de a petrece timpul în grup/ cu gașca
- q. Atenție din partea colegilor
- r. Dorința de a avea o poziție privilegiată în grup
- s. Dorința de a avea respectul celorlalți colegi
- t. Dorința de a avea faima de băiat/fată rău/rea cu care nu se pune nimeni

9. Cum crezi elevii cu CES în raport cu alți elevi se manifestă în rol de (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns):

- a. Agresor
- b. Adepți pasivi (asistenții agresorului)
- c. Adepți activi (asistenții agresorului)
- d. Observatori neimplicați
- e. Observatori pasivi
- f. Apărători (prieteni)
- g. Nu sunt afectați de bullying
- h. Nu știu

10. Cum crezi elevii cu CES sunt supuși bullying-ului de către (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns):

- a. Un grup de elevi-agresori din clasa în care învață
- b. Un grup de elevi-agresori din alte clase mai mari
- c. Un grup de elevi-agresori din alte clase mai mici
- d. Un sigur elev-agresor din clasă
- e. Un singur elev-agresor din altă clasă
- f. Un grup de elevi din altă școală
- g. Un alt elev cu CES
- h. Cadre didactice
- i. Administrația școlii
- j. Personal auxiliar (paznic, dereticătoare etc.)
- k. Nu sunt afectați de bullying
- l. Nu știu
- m. Alt răspuns _____

11. Care dintre următoarele comportamente le-ai observat la agresorul elevului cu CES? (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns)

- a. Vrea să se manifeste ca lider rănindu-i, intimidându-i sau jignindu-i pe cei din jurul său
- b. Este temperamental, inflexibil, încrezător și nu îi place să accepte regulile
- c. De cele mai multe ori nu are empatie și chiar se bucură că produce durere celorlalți
- d. Dorește să domine și să-i controleze pe ceilalți, exagerează în situații obișnuite
- e. Abuzează de putere pentru a-i răni pe ceilalți, deliberat și în mod repetat
- f. Vrea să obțină diverse tipuri de avantaje
- g. Nu am observat așa comportamente față de elevii cu ces
- h. Nu știu

12. Care dintre următoarele categorii de elevi cu CES sunt supuși cel mai frecvent bullying-ului din partea altor elevi?

	Frecvent	Uneori	Deloc
a. Elevi cu dificultăți/dizabilități de învățare			
b. Elevi cu dificultăți/dizabilități intelectuale			
c. Elevi cu tulburări de limbaj			
d. Elevi cu deficiențe fizice/neuromotorii			
e. Elevi cu deficiențe de vâz			
f. Elevi cu deficiențe de auz			
g. Elevi cu tulburări emoționale (afective) și de comportament			
h. Toți sunt afectați de bullying			
i. Nici un elev cu CES nu este afectat de bullying			
j. Nu știu/Nu răspund			

13. Care dintre următoarele comportamente le-ai observat la elevul cu CES-victimă a bullying-ului? (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns)

-
- a. Devine neliniștit când este întrebat ce se întâmplă
 - b. „Pierde” frecvent obiecte personale
 - c. Pleacă la școală mai devreme sau mai târziu decât ora obișnuită la școală
 - d. Lipsește des de la școală sau întârzie;
 - e. Are probleme cu temele școlare și o scădere vizibilă a notelor;
 - f. Este deseori singur și exclus de către restul elevilor din activitățile de grup în timpul pauzelor;
 - g. Este pârât și nu este luat în serios de către ceilalți, de ex.: neapreciat din cauza aspectului său;
 - h. Este ales ultimul în jocurile de echipă;
 - i. Devine retras, pare supărat, nefericit, încordat, înlăcrimat, abătut sau neajutorat;
 - j. Arată semne de schimbări neașteptate de dispoziție, de ex.: este tăcut, ursuz, retras;
 - k. Devine deosebit de emoționat când trebuie să vorbească în fața întregii clase;
 - l. Apare cu tăieturi, contuzii sau alte leziuni inexplicabile, haine sau obiecte personale rupte sau deteriorate;
 - m. Deseori stă în apropierea unui adult.
 - n. Refuză să spună ce nu este în regulă
 - o. nu am observat așa comportamente la elevii cu CES
 - p. nu știu

**14. Cum crezi care sunt motivele de ce elevul cu CES nu spune nimănui despre bullying?
(Pot fi selectate mai multe variante de răspuns)**

- a. Simt rușine și jenă
- b. Se tem de răzbunare
- c. Nu cred că adulții îi pot ajuta ori le este frică că adulții nu vor lua problema în serios
- d. Cred că este ceva normal să fii abuzat
- e. Nu vor să fie etichetați ca „turnători” sau „trădători”
- f. Nu știu/Nu răspund
- g. Alt răspuns__

15. Care dintre următoarele comportamente le-ai identificat la observatorii bullying-ului manifestat față de elevii cu CES ? (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns)

- a. Nu intervine, de cele mai multe ori din frica de a deveni chiar el/ea o victimă
- b. Provoacă agresorul să abuzeze victima
- c. Acceptă în mod pasiv, privind și nefăcând nimic
- d. De foarte multe ori formează audiența agresorului care dorește să obțină atenție și popularitate
- e. Este încurajat să continue comportamentul agresiv
- f. Nu am observat așa comportamente față de elevii cu ces
- g. Nu știu/nu răspund

16. Dacă elevii cu CES sunt agresați în școala ta, cine ia măsuri/intervine de obicei? (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns):

- a. Dirigintele
- b. Directorul
- c. Profesorul de serviciu
- d. Alți profesori
- e. Psihologul școlar
- f. Cadrul didactic de sprijin
- g. Paznicul, gardianul
- h. Unii elevi
- i. Nu intervine nimeni
- j. Altcineva (te rog precizează cine): _____
- k. Nu se întâmplă astfel de lucruri în școală
- l. Nu știu/Nu răspund

17. În ce mod sunt supuși bullying-ului elevii cu CES în instituția din care faceți parte?

- a. În mod direct (în față, elevul cu CES înțelege că este agresat)
- b. În mod indirect (pe la spate, fără ca elevul cu CES să știe)
- c. Nu știu

18. Care sunt tipurile de bullying față de elevii cu CES pe care le-ai observat în școala? (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns):

- a. Bullying fizic (bătăie, pus piedică, îmbrâncit, distrugerea obiectelor personale)
- b. Bullying verbal (poreclire, insultare, tachinare, umilire, intimidare)
- c. Bullying social (umilirea publică, distrugere de reputație, minciună și/sau răspândire de zvonuri negative, realizarea de farse, excluderea din diverse activități)
- d. Bullying cibernetic (postări, mesaje, imagini, filme cu conținut abuziv/jignitor/ofensator pe e-mail, FB etc.)
- e. Bullying sexual (trimiterea de imagini pornografice, aluzii sexuale, răspândirea de zvonuri sexuale, folosirea unui limbaj care provoacă rușine)
- f. MOBBING (izolare și ignorare completă a unui grup față de un individ, atac la persoană)

19. În ce spații, cel mai frecvent, elevul cu CES este supus bullying-ului?

- a. În vestiar
- b. În blocul sanitar
- c. Pe hol/coridor
- d. Pe terenul sportiv
- e. La cantină
- f. În clasă
- g. În sala de sport
- h. În centrul de resurse pentru educația incluzivă
- i. Pe terenul școlii
- j. În drum spre școală
- k. În drum spre casă
- l. Nu știu/nu răspund
- m. În mediul online
- n. Alt răspuns

20. Fenomenul de bullying față de elevii cu CES, se manifestă (Pot fi selectate mai multe variante de răspuns):

- a. În timpul lecției în absența cadrului didactic
- b. În timpul lecției în prezența cadrului didactic
- c. În timpul pauzei
- d. După sfârșitul lecțiilor
- e. Înainte de prima lecție
- f. Nu am observat bullying-ul elevilor cu CES
- g. Nu știu

21. Cât de des ați observat comportamente de tip bullying față de elevii cu CES din școala/clasa ta?

- a. De 2-3 ori pe lună
- b. Mai mult de trei ori pe lună, 1 dată pe săptămână
- c. Zilnic
- d. Niciodată
- e. Nu știu/Nu răspund

22. Care crezi că sunt consecințele bullying-ului asupra elevului cu CES?

23. Care crezi că sunt consecințele bullying-ului asupra agresorului elevului cu CES?

24. Ce măsuri trebuie să întreprindă școala pentru a preveni și combate bullying-ul elevilor cu CES

